

Faculteit Politieke Wetenschappen

Academiejaar 2009 – 2010

De race om de noordpool: belangen, actoren en trends

Functionalisme versus Realisme

Fons Verhelst

Promotor: Prof. dr. Rik Coolsaet

Commissarissen: Prof. Dr. Dries Lesage

Thijs Van de Graaf

Masterproef voorgedragen tot het behalen van de graad van
Master in de Internationale Politiek

Afkortingen

ACIA Arctic Climate Impact Assessment
AEPS Arctic Environmental Protection Strategy
ALCM Air Launched Cruise Missiles
AMAP Arctic Monitoring and Assessment Program
AHDR Arctic Human Development Report
ASIWG Arctic Security Intergovernmental Working Group
AGP Arctic Governance Project
APS Arctic Protection Strategy
AWACS Airborne Warning and Control System aircraft
BP British Petroleum
CAPP Canadian Petrol Producers
CIR Canadese Internationale Raad
CLCS Commission on Limits of the Continental Shelf
DEW Distant Early Warning
DND Department of National Defence
EEZ Exclusieve Economische Zone
ESA European Space Agency
EU Europese Unie
FAR Federation for American Researchers
ICBM Intercontinental Ballistic Missiles
ICC Inuit Circumpolar Conference
IHO International Hydrographic Organisation
ILO International Labour Organisation
IMO International Maritime Organisation
IISS International Institute for Strategic Survey
NAVO Noord Atlantische Verdrags Organisatie
NMD Noors Maritiem Directoraat
NORAD North American Aerospace Defense Command
NORPLOY Northern Deployment (Canadese Maritieme Troepen)
OSPAR Oslo-Paris Convention (1992)
SALT Strategic Arms Limitation Talks
SLBM Submarine Launched Ballistic Missiles
UNCLOS United Nations Convention on the Law of the Sea
UNEP United Nations Environmental Program
USEIA United States Energy Information Agency
VN Verenigde Naties
VS Verenigde Staten
WEO World Energy Outlook
WHO World Health Organisation
WWF World Wildlife Fund

Inhoudstafel

Afkortingen	1
Dankwoord	3
Abstract	4
1 Inleiding	5
1.1 Probleemstelling	5
1.2 Theoretisch kader	6
1.3 Literatuurstudie	9
2 Corpus	10
2.1 Overzicht van het Arctische gebied	10
2.1.1 Inleiding	10
2.1.2 Het ontstaan van een wettelijk frame	10
2.1.3 Historisch overzicht	12
2.2 Het Arctische gebied: wat speelt er en wie is er aanwezig?	16
2.2.1 Soevereiniteit	16
2.2.2 Strategische veiligheid	18
2.2.3 Economische factoren: grondstoffen, zeevaartroutes en de exploitatie ervan.....	22
2.2.4 Sociale factoren.....	26
2.2.5 Milieu.....	28
2.3 Analyse van de situatie met betrekking tot samenwerking in het Arctische gebied aan de hand van de Realistische / Functionalistische theorie	30
2.3.1 Theorie beschrijving.....	30
2.3.2 Soevereiniteit in het Arctische gebied: chaos of structuur?	31
2.3.3 Strategische veiligheid	38
2.3.4 Economische factoren	44
2.3.5 Sociale factoren.....	49
2.3.6 Milieu.....	53
2.4 Conclusies	57
Literatuurlijst	60
Bijlagen	66
BIJLAGE 1: Het Arctische gebied	66
BIJLAGE 2: Arctische scheepvaartroutes	67
BIJLAGE 3: Territoriale claims & grenzen in het Arctische gebied	68
BIJLAGE 4: Land claim Hans Eiland.....	69
BIJLAGE 5: Geschatte olieproductie.....	69
BIJLAGE 6: Arctische staten m.b.t. Mensenrechten.....	70

Dankwoord

Het schrijfproces van deze Masterproef was als een rit op een rollercoaster. Er waren veel moeilijke en tijdrovende momenten, maar het was ook leuk, interessant en voornamelijk zeer leerrijk. Veel mensen hebben me op verschillende manieren geholpen, een woord van hartelijke dank gaat naar:

- Vooraleerst het werk van alle auteurs waarop dit werk gebaseerd is, die met veel toewijding hun inzichten naar voor brachten. Hierbij een speciale vermelding voor alle auteurs die zich inzetten voor een duurzaam beheer van het Arctische gebied.
- Mijn Promotor Prof. Dr. Rik Coolsaet en Dhr. Thijs Van de Graaf, voor hun bruikbare inzichten en richtlijnen op cruciale momenten in dit schrijfproces.
- De bibliotheekdames van het Europacollege, voor de gezellige babbel, steun en informatie
- Mijn medestudenten in Gent en Tromsø, voor het delen van stress, uitdagingen en de vele mooie momenten.
- Mijn moeder voor alle steun, niet in het minst financieel, en het nalezen van mijn Masterproef
- Patrick, eveneens voor het deskundig nalezen
- Tone, voor alles

Abstract

In deze Masterproef wordt op zoek gegaan naar trends met betrekking tot internationale samenwerking in het Noordelijke Arctische gebied. Vooraleerst wordt er een theoretische inleiding gegeven tot de Functionalistische en de Realistische visie op samenwerkingsverbanden in de internationale betrekkingen, waarbij gefocust wordt op de Arctische situatie.

Het eerste deel van de Corpus bestaat uit een overzicht van de verschillende belangen en omgevingsfactoren in het Arctische gebied. Hierbij wordt ook de positie van de verschillende Arctische staten tegenover deze domeinen beschreven.

In het analysedeel van deze Masterproef worden de twee beschreven theorieën gekoppeld aan de huidige situatie van de verschillende beleidsdomeinen in het Arctische gebied. Het op zoek gaan naar gelijkenissen tussen wat de beide theoretische modellen beschrijven en wat er zich in de praktijk in het Arctische gebied afspeelt geeft de mogelijkheid om vanuit deze theoretische inzichten conclusies te destilleren met betrekking tot het verloop van en de visie op samenwerking in het Arctische gebied.

In de conclusie wordt verduidelijkt hoe zowel de Functionalistische theorie als de Realistische visie ingang vinden en hoe ze deels (recente) gebeurtenissen in het Arctische gebied verklaren en trends in de Arctische samenwerking blootleggen.

1 Inleiding

1.1 Probleemstelling

Doorheen de laatste jaren kwam het Arctische gebied steeds frequenter in de internationale media door allerhande aandachtstrekken gebeurtenissen zoals het planten van vlaggen, herstarte militaire patrouilles en territoriale claims (Meo, 2008). Verschillende media berichtten over een nieuwe race om de noordpool (Posner, 2007; Zarakhovic, 2007).

Door de inwerkingtreding van het UNCLOS verdrag (United Nations Convention on the Law of the Sea) in 1996 hadden de ratificerende Arctische staten slechts tien jaar om hun territoriale gebieden in de Arctische oceaan af te bakenen en te claimen, wat hen tot intensief onderzoek aanzette (Borgeson, 2008). Tegelijkertijd komen er territoriale geschillen voor met betrekking tot hoofdzakelijk maritieme gebieden en uitzonderlijk tot één enkel eiland (Young, 2005).

Een toegenomen internationale vraag naar grondstoffen, onder meer door de opkomst van nieuwe grootmachten, gekoppeld aan de voorspellingen van grote onontdekte energievoorraden in het Arctisch gebied doet de inzet van de territoriale belangen nog stijgen en de aandacht verhogen (Byers, 2009). Alsof deze katalysatoren voor aandacht aan het Arctische gebied nog niet genoeg zouden zijn, bracht de klimaatsopwarming ook nieuwe problemen en tevens nieuwe mogelijkheden met zich mee (Rosenstein, 2009). Zo zorgt het smelten van de Arctische ijskappen voor nieuwe exploitatie- en transportmogelijkheden in het gebied (Byers, 2009).

In het Arctische gebied zijn verschillende regionale organisaties opgericht, waarvan de Arctische Raad de voornaamste is (Young, 2005). De bevoegdheden van deze organisatie zijn echter strikt gelimiteerd tot milieu, sociale en economische aangelegenheden. Zou het ontbreken van een uitgebreider mandaat een georganiseerde samenwerking tussen de Arctische staten met betrekking tot veiligheidsvraagstukken onmogelijk maken? Kan dit dan uiteindelijk uitmonden in een explosieve cocktail met militaire confrontaties, zoals in verschillende media bericht wordt (Lean, 2009; Meo 2008)?

Uit verschillende verklaringen en samenkomsten tussen de leiders van de Arctische staten blijkt dat er toch een vorm van ad hoc overleg bestaat en gemeenschappelijke standpunten bereikt worden met betrekking tot veiligheidsvraagstukken (Byers, 2009). Is het dan mogelijk dat de Arctische staten via deze weg, op een niet-geïstitutionaliseerde manier, hun eigen belangen verzekeren en/of tot een vorm van samenwerking komen?

1.2 Theoretisch kader

Vershillende evoluties in het Arctische gebied maken dat Arctische staten op verscheidene vlakken geconfronteerd worden met nieuwe uitdagingen. Zo zorgen de smeltende ijskappen voor nieuwe vaarroutes, die door het extreme Arctische klimaat echter speciale coördinatie en technologieën vereisen (VanderZwaag et al., 2008). Op vlak van milieubescherming blijkt een goede samenwerking vereist om rampen te vermijden of, indien er zich voordoen, de gevolgen ervan te kunnen beperken. Ook in andere domeinen, zoals sociaal en militair, blijken vele belangen grensoverschrijdend (Koivurova, Terpo & Stepien, 2008).

Al vóór het einde van de Koude Oorlog kende het Arctische gebied een toenemend aantal internationale samenwerkingsvormen. Deze nieuwe initiatieven vertonen een sterke verscheidenheid. In vele gevallen wordt er enkel rond een duidelijk afgebakend onderwerp samengewerkt en dat in een informele sfeer (Hønneland & Stokke, 2007). Zelfs de meest formele afspraken, zoals in de Arctische Raad, worden enkel bekrachtigd door ministeriële declaraties (Arctische Raad, 2010). Young suggereerde dat de Arctische samenwerking meer als een mozaïek van samenwerkingsvormen gezien kan worden dan als één enkele gezamenlijke agenda waarbij internationale regimes de regionale politieke agenda kunnen vormen (2005).

De Functionalistische theoretici scheppen een verklarend kader voor samenwerkingsvormen op internationaal niveau. Mitrany constateerde in de 20e eeuw een toenemend aantal technische aangelegenheden die het best op een grensoverschrijdende manier aangepakt kunnen worden (1946). Dit inzicht brak met de traditionele visie op een autoriteit die in een bepaald gebied verantwoordelijk is voor alle taken. De internationale samenwerking zou niet gebeuren volgens één vast model, maar zou aangepast zijn aan de specifieke nood afhankelijk van de inhoud. Deze werkwijze zou de samenwerkingsvorm optimaal maken voor de te vervullen taak. Deze theorie noemde hij het Functionalisme (1946). Hij concludeerde in zijn werk *A Working Peace System* dat deze genoodzaakte internationale technische samenwerking de macht van staten kon doen afbrokkelen. Uiteindelijk komt men dan tot een lappendeken van samenwerkingsverbanden op lokaal, nationaal en regionaal niveau (Mitrany, 1946).

In de regionale organisaties in het Arctische gebied zijn een divers aantal actoren vertegenwoordigd. Zo zetelen in de Arctische Raad zowel staten als inheemse volkeren, en kunnen belangengroepen een waarnemersstatus verwerven. De Functionalismetheorie beschrijft de rol van de verschillende actoren in het samenwerkingsproces. Deze actoren situeren zich voornamelijk in, boven en onder het niveau van de staat (Mattli, 1999). Onder het niveau van de staat bevinden zich de verschillende politieke partijen en belangengroepen. Boven het niveau van de staat bevinden zich de regionale instellingen, die zich inzetten voor het promoten van de samenwerking. Dit gebeurt door de behartiging van de belangengroepen te ondersteunen en door banden aan te halen met de verschillende diensten van regionale overheden. De staat zelf krijgt door zijn machtspositie een uiteindelijk beslissingsrecht toegekend. De regering van een bepaalde staat kan beslissen of ze meegaat in de beslissingen van regionale actoren, deze negeert of zelfs saboteert. Dit wordt door Harrison de 'Creative Response' genoemd (Mattli, 1999).

De Functionalistische theoretici beschrijven eveneens verschillende processen die tot een diepgaandere samenwerking moeten leiden. Door het wegnemen van het wantrouwen tegenover samenwerking zouden staten erkennen dat dit laatste wederzijdse voordelen inhoudt, wat moet leiden tot een diepgaandere en bredere samenwerking (Mitrany, 1946;

Mattli, 1999). Een enigszins herwerkte visie op de samenwerkingsprocessen van de Functionalismetheorie werd beschreven door Haas in zijn werk *Beyond the Nation State* (1964). Haas nam de basisbeginselen van het Functionalisme over maar gaf er een meer analytische invulling aan. Een diepere samenwerking zou door hem niet veroorzaakt worden door een verschoven loyaliteit maar door een Functionalistische *spill-over*. Hierbij stelt hij dat verschillende politieke elites, na goede resultaten te hebben gerealiseerd in één domein, verdere integratiebewegingen in andere domeinen bepleiten (Coolsaet, 2006; Haas, 1964).

Deze processen, waarbij de samenwerking uitbreidt, vinden echter niet plaats in de Arctische Raad. Sinds de oprichting van de Raad is er nauwelijks een uitbreiding van de bevoegdheden tot stand gekomen (Arctische Raad, 2010). De Raad heeft immers noch een regulerende macht noch de bevoegdheid om initiatieven met betrekking tot samenwerking op vlak van veiligheid te bespreken of uit te voeren (Conley & Kraut, 2010).

Deze houding van de Arctisch staten in de Arctische Raad tegenover belangrijke domeinen in de internationale relaties zou kunnen stroken met processen die de Realismetheorie beschrijft. In de leer van de internationale betrekkingen wordt deze school voornamelijk gekenmerkt door een focus op conflict en een beperkt vertrouwen in de internationale instituties, een situatie die het normale wereldsysteem zou vormen (Coolsaet, 2006; Glazer, 1995). Het grote wantrouwen tussen staten en het streven naar macht zou samenwerking in de weg staan. Waltz stelt dat het self-help karakter in het internationale systeem samenwerking tussen verschillende partijen erg moeilijk maakt (Waltz, 1979). In vele gevallen zouden staten door de afwezigheid van een hogere autoriteit worden afgeschrikt tot samenwerking. De staten zijn immers nooit zeker dat de andere actoren hun beloftes zullen nakomen. Daarnaast kunnen ze zich ook zorgen maken over relatieve winsten, m.a.w. wie het meeste voordeel uit de samenwerking haalt (Glazer, 1995; Oye 1986).

Ondanks de niet-geïstitutionaliseerde samenwerking op vlak van verschillende belangrijke domeinen komen de Arctische staten toch samen om onderling afspraken in verband met veiligheid, soevereiniteit, economische belangen en milieu. In 2008 kwamen de leiders van de vijf Arctische staten die rechtstreeks grenzen aan de Arctische oceaan samen in Illulisat om een gezamenlijke verklaring op te stellen (Byers, 2009). Een gelijkaardige samenkomst vond in 2010 plaats in Chelsea, Canada (Conley & Kraut, 2010).

In dit perspectief beschrijven verschillende theoretici de mogelijkheden die de Realistische theorie biedt voor internationale samenwerking. Glazer stelt dat een goede interpretatie van het Realisme staten met conflicterende belangen verschillende mogelijkheden biedt om hun doelstellingen op een samenwerkende manier te kunnen verwezenlijken (1995). In dit perspectief vormt samenwerking een belangrijk type van self-help.

Een eerste aanzet voor samenwerking ziet Glazer in het veiligheidsdilemma, een concept dat door Realistische theoretici voornamelijk als argument voor bewapening gebruikt wordt (1995). Glazer stelt dat het veiligheidsdilemma niet altijd naar een verdere confrontatie neigt, maar het ook samenwerking in het vooruitzicht kan stellen (1995). Door samenwerking kan het vertrouwen van een tegenpartij versterkt worden alsook een beter inzicht verkregen worden in de belangen van de andere partij. Door deze situatie kan de eigen veiligheid ook verhoogd worden (1995).

Ook Oye beschrijft uitvoerig de redenen waarom staten overgaan tot internationale samenwerking in een anarchistisch systeem, waarbij de afspraken van de andere partij immers

geen garantie vormen (1986). Hij ziet een aanleiding voor samenwerking in het delen van belangen. Door tactische samenwerking, bilaterale en multilaterale onderhandelingen kunnen staten gemeenschappelijke belangen realiseren (Oye, 1986).

Verschillende Realistische theoretici stellen dat internationale samenwerking gestimuleerd kan worden door het aantal actoren te verkleinen (Glazer, 1995; Oye, 1986). Bij een te groot aantal actoren wordt de identificatie en realisatie van gemeenschappelijke belangen bemoeilijkt. Een tweede reden wordt gezien in de stijgende kans dat een speler de afspraken niet zal nakomen. Tenslotte nemen ook de sanctiemogelijkheden af bij een groter aantal actoren (Oye, 1986).

1.3 Literatuurstudie

In de leer van de internationale betrekkingen beschrijven verschillende theoretici hun visie op de internationale samenwerking. In het vorige hoofdstuk werd beschreven hoe de internationale samenwerking, hier met een focus op het Arctische gebied, vanuit een Functionalistisch standpunt geïnterpreteerd zou kunnen worden.

Mitrany, de grondlegger van het Functionalisme, beschreef in zijn werk hoe de macht van staten door een genoodzaakte technische samenwerking afbrokkelde (1946). Dit proces zou uiteindelijk in internationale vrede moeten resulteren. Een enigszins herwerkte visie op deze theorie werd in 1964 beschreven door Haas in zijn werk *'Beyond the Nation State'*. De Functionalistische theorie werd opgepikt door verschillende auteurs die het als de basis zagen voor regionale samenwerking. In dit opzicht beschreef Mattli het proces van regionale integratieprojecten aan de hand van deze theorie (1999). Cooper, De Lombaerde en Hughes beschreven hoe Functionalisme de basis kon zijn voor regionale samenwerking in het kader van mondiaal beheer (2008).

Verschillende auteurs focussen specifiek op het Arctische gebied bij het beschrijven van integratieprocessen. Zo past Young verschillende aspecten van deze theorie toe in zijn werk met betrekking tot het Arctische gebied. In zijn werk *'Arctic Politics'* beschrijft en verklaart hij de samenwerkingsinitiatieven die tijdens en na de Koude Oorlog genomen zijn in het Arctische gebied (1998). Stokke en Hønneland onderzoeken deze processen eveneens maar focussen dan op de periode na de eeuwwisseling (2007). Bailes beschrijft de opties en criteria die mogelijk zijn voor een grotere samenwerking in het Arctische gebied (2008).

Zoals eerder beschreven dichten de Functionalistische theoretici een sterke toename van samenwerking toe aan hun theorieën. In de Arctische raad is dit proces tot nu toe echter niet vast te stellen. Een uitgebreid aantal theoretici beschrijven het anarchistische karakter van de internationale gemeenschap, waarbij verschillende auteurs zoals Waltz de mogelijkheid tot samenwerking tussen staten nagenoeg volledig uitsluiten (Grieco, 1988).

Andere auteurs stellen echter dat deze interpretatie van de Realistische theorie niet correct is. Glazer beschrijft in zijn werk *'Realists as Optimists'* hoe de Realistische theorie staten verschillende mogelijkheden tot internationale samenwerking biedt (1995). Oye beschreef eerder al de voorwaarden die vereist zijn om staten aan te zetten tot samenwerking, dit vertrekkend vanuit de speltheoretische visie (1985). Een gelijkaardige invalshoek wordt door Fearon en Snidal gehanteerd, die de processen rond de totstandkoming van samenwerking beschreven (1998; 1985). Moscher verklaart vanuit dit inzicht hoe het aantal staten belangrijk is voor het slagen van samenwerking (2003). Ook Coolsaet beschrijft een interpretatie van samenwerking tussen de staten met gelijkaardige of identieke belangen vanuit een Realistisch perspectief (2006).

Verschillende auteurs passen dit Realistisch perspectief toe bij de interpretatie van de samenwerking in het Arctische gebied. Zo beschrijft Holtsmark de mogelijkheden die de gezamenlijke uitdagingen en belangen kunnen bieden voor de veiligheidsbelangen in het Arctische gebied (2008).

2 Corpus

In dit deel van deze Masterproef volgt eerst een situering van het Arctische gebied, waarbij er een overzicht geschetst wordt van het belangrijkste juridische kader met betrekking tot dit gebied. Hierbij wordt eveneens een historisch overzicht gegeven om duidelijkheid te scheppen in de verschillende evoluties die het Arctische gebied doormaakte.

Na deze situering worden de verschillende belangen die in het Arctische gebied heersen samengevat. Dit met betrekking tot soevereiniteit, economische factoren, strategische factoren, sociale en milieufactoren. Deze belangen worden daarbij gekoppeld aan hun voorkomen.

In het derde deel volgt er een analyse van de gebeurtenissen in het Arctische gebied. Door het koppelen van deze gebeurtenissen aan het theoretische kader van het Realisme en de Functionalistische theorie zal geanalyseerd worden welke gebeurtenissen kunnen stroken met een bepaalde theorie.

2.1 Overzicht van het Arctische gebied

2.1.1 Inleiding

Een eenduidige definitie die het Arctische gebied afbakt is in de literatuur moeilijk terug te vinden, aangezien er verschillende normen gehanteerd kunnen worden om het gebied te begrenzen (Young, 1992; zie bijlage 1). Eveneens aarzelen verschillende Arctische staten om een eenduidige definitie aan te nemen, omdat dit in hun voor- of nadeel kan werken als het op jurisdictie aankomt (Franckx, 1993). In de literatuur wordt de zone boven de noordpoolcirkel voornamelijk als de Arctische zone beschouwd (Franckx). Deze breedtegraad bakt het gebied af waarboven de zon niet meer opkomt of ondergaat gedurende een bepaalde tijd van het jaar. Een andere definitie van het Arctische gebied is de zone waar de temperatuur van de warmste maand niet boven de tien graden Celsius stijgt (Dosman, 1998). De Arctische Oceaan, zo genoemd door de Internationale Hydrografische Organisatie (IHO), is omgeven door land dat veelal door ijskappen wordt bedekt. Dit zorgt ervoor dat deze oceaan ongeveer een dubbel zo grote oppervlakte heeft (IHO, 2009).

In het Arctische gebied grenzen er vijf staten rechtstreeks aan de Arctische Oceaan, dit zijn Canada, Denemarken, Noorwegen, Rusland en de VS. Daarnaast zijn er drie staten waarvan een deel van hun territorium boven de noordpoolcirkel ligt, namelijk Zweden, IJsland en Finland. In deze Masterproef zal er een onderscheid gemaakt worden tussen de Arctische Vijf en de Arctische staten, waarbij de laatstgenoemde term op de acht staten slaat.

2.1.2 Het ontstaan van een wettelijk frame

Al eeuwenlang hebben staten aandacht gehad voor de rijkdom van maritieme gebieden. In de 17^e eeuw rees er een juridisch principe dat de nationale maritieme soevereiniteitsrechten van landen limiteerde tot een aangrenzend gebied van drie mijl gemeten vanaf de kustlijn, wat het kanonschotprincipe genoemd werd (Franckx, 1993). De overige zee zou open zijn voor iedereen en tot niemand behoren, het zogenaamde ‘vrijheid-van-zee principe’ (Verenigde Naties [VN], 2007a). Geleidelijk breidde het internationale maritieme rechtskader uit en

legden internationale verdragen doorheen de recente geschiedenis vast wie welke eilanden en vasteland bezat (Franckx, 1993). In 1867 werd het huidige Alaska door Rusland aan de Verenigde Staten verkocht, waardoor ook de VS een Arctische staat werd. De Noorse soevereiniteit over Svalbard werd in 1920 in Parijs vastgelegd (Dosman, 1998). Dit terwijl Groenland in 1933 door het internationaal gerechtshof erkend werd als Deens territorium (Leyden, 1933).

Een groot aantal factoren zoals juridische claims, vervuiling, groeiende grensconflicten, militaire maritieme aanwezigheid van supermachten en het ontdekken van grondstoffen begonnen het vrijheid-van-zee principe al snel te bedreigen (Young, 1992). Een eerste conflict kwam er toen de Amerikaanse president Truman in 1945 unilateraal de maritieme zone van de VS vergrootte, gedreven door oliebelangen (Young, 1992). Daarna deden een groot aantal staten, voornamelijk in Zuid-Amerika en Afrika, hetzelfde (VN, 2007a).

Allen waren ze gedreven door de ontwikkeling van nieuwe technieken om grondstoffen te ontginnen. Zo startte de offshore oliewinning in de Mexicaanse golf in 1947 met een jaarlijkse opbrengst van vier miljoen ton en vermeerderde deze in 1954 tot 400 miljoen ton (VN, 2007a).

Door deze broeihaard van geschillen en de onduidelijkheid over de breedte van de territoriale wateren werden de lidstaten van de VN aangezet om in 1956 een eerste maal samen te komen om een wettelijk frame op te stellen (VN, 2007a). Dit vormde een poging om alle aspecten m.b.t. grondstoffen in de oceaan en hoe deze gebruikt moesten worden te regelen, dit in het belang van de bescherming van de zee (VN, 2007). Deze eerste conventie resulteerde in vier verdragen waarvan de eerste drie de territoriale wateren, de internationale wateren en het continentaal plat beschreven. De breedte van de territoriale wateren werd echter niet vastgelegd (VN, 2007a). Het laatste verdrag had betrekking op het beschermen van levende organismen in de internationale wateren (VN, 2005).

In 1967, toen de rivaliteit tussen supermachten een hoogtepunt bereikte, en de mondiale verspreiding van nieuwe technologieën de rust op de zeebodem finaal verstoorde, kwamen de Verenigde Naties opnieuw samen om te onderhandelen over de breedte van de territoriale wateren (VN, 2007a). Door de tweestrijd tussen de VS en de Sovjet-Unie bleef een akkoord op deze tweede UNCLOS conferentie echter uit (Young, 1992).

Op één november 1967 zette de Maltese ambassadeur bij de VN met een alarmerende toespraak een vijftienjarig proces in gang, dat resulteerde in de laatste versie van het UNCLOS verdrag (VN, 2007a). In 1982 kwam met het vastleggen van het UNCLOS verdrag een einde aan de discussie over de breedte van de territoriale wateren en werd de Exclusief Economische Zone (EEZ) vastgelegd. Het Deep Sea Bed Committee besliste dat de EEZ van een kuststaat verlengd zou worden tot 200 nautische mijlen vanaf het einde van de lijn waar de territoriale zee van een land begint (VN, 2007a). In de EEZ kan de kuststaat soevereine rechten en rechtsmacht ten aanzien van economisch gebruik van levende en niet-levende natuurlijke hulpbronnen uitoefenen. Dit omvat activiteiten als het opwekken van energie uit water en wind. In de EEZ heeft de kuststaat tevens rechtsmacht ten aanzien van de bouw en het gebruik van kunstmatige eilanden, installaties en inrichtingen, wetenschappelijk zeeonderzoek, en de bescherming van het mariene milieu (Franckx, 1993).

Er zijn uitzonderingen op de normale afbakeningsprocedure van de EEZ voorzien in het verdrag. In situaties waarin aangetoond kan worden dat het continentaal plat verder loopt dan de EEZ, kan die uitgebreid worden met 100 tot 350 nautische mijlen. Deze uitzonderingen

zijn beschreven in Artikel 76 van het UNCLOS verdrag (VN, 1982). Ze voorzien complexe formules om de limieten van het continentaal plat te bepalen, gebaseerd op geologische en geomorfologische analyses van de zeebodem (VN, 2010a). In de verlengde zone is exploitatie van de zeebodem en de ondergrond mogelijk (Holtsmark, 2008). Bij deze exploitatie moet er een bijdrage betaald worden aan de andere partijen van het verdrag, dit om opbrengsten uit deze verlengde zone tot een zekere hoogte internationaal te herverdelen. De toekenning van deze verlengde gebieden wordt eerst onderzocht door de Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS) (VN, 2010a).

Gedurende de derde UNCLOS conferentie zaten de grote zeemachten met kleinere kuststaten samen om te vergaderen over de doorgang van nauwe zeestraten die zich in territoriale wateren bevinden (VN, 2007a). Enkele voorbeelden hiervan zijn in bepaalde delen van de Noordwestelijke Zeeroute terug te vinden. Al snel stonden twee groepen tegenover elkaar. De grote zeemachten vonden een vrije passage noodzakelijk waarbij deze zeestraten beschouwd werden als internationale wateren, terwijl kleinere kuststaten dit gevaarlijk achtten om oorlogsschepen zo dicht bij hun kust te hebben (Dosman, 1989). De oplossing voor dit probleem resulteerde in de introductie van een nieuw begrip: de transitpassage (VN, 2007a). Bij deze transitpassage worden deze zeestraten als internationale wateren beschouwd, maar moeten de doorgaande schepen zich houden aan de internationale beperkingen betreffende vervuiling en veiligheid bij het doorsteken van de passage (VN, 2007a).

De derde UNCLOS conventie, die geratificeerd moest worden in de vorm van een package deal, kwam tot uitvoering in 1994 toen Guyana als 60ste staat de conventie ratificeerde (VN, 2007a). Momenteel hebben 160 staten het verdrag ondertekend en is het gewoonterrechtelijk erkend in het Maritieme Recht (VN, 2010b).

Het Arctische gebied versus Antarctica

Bij de zoektocht naar een oplossing voor de soevereiniteitsgeschillen in het Arctische gebied wordt soms verwezen naar het Antarticaverdrag, dat in 1959 ondertekend werd (Borgeson, 2008). Niettegenstaande deze twee poolgebieden veel gelijkenissen kennen verschillen ze op cruciale punten van elkaar. Een eerste verschil bevindt zich in de territoriale claims op de verschillende gebieden. Terwijl niemand betwist dat de Arctische staten een deel van het Arctische gebied bezitten, is dit wel het geval in Antarctica. De grote afstand tussen continentaal vasteland en Antarctica maakt geen enkel land een favoriet om een gebied te claimen (Young, 1992).

Daarnaast spelen ook economische en militaire belangen. Antarctica was in tegenstelling tot het Arctische gebied nooit een significante militaire zone. Het demilitarisatie-akkoord van 1959 verhinderde een uitbouw van de aanwezige faciliteiten (Young, 1992). Evenmin was er een significante economische exploitatie van de regio. De laatste tegenstelling is demografisch: terwijl in het Arctische gebied schaarse bevolkingsgroepen leven, is Antarctica nagenoeg onbewoond (Borgeson, 2008). Dit zorgt ervoor dat oplossingen zoeken door de situaties te vergelijken erg moeilijk is.

2.1.3 Historisch overzicht

Tussen de 16^e en de 20ste eeuw was het Arctisch gebied een aantrekkingspool voor ontdekkingsreizigers die, gedreven door wetenschappelijke en commerciële belangen, de zeeën en eilanden in het noordpoolgebied onderzochten (Young, 1992). In de 19^e eeuw stuurden verschillende staten onderzoeksteams om de belangen in functie van de staat te

onderzoeken. Zo vertrokken in 1827 een Amerikaans en een Noors team (Dosman, 1989). De eerste man die de noordpool bereikte was Robert Peary op 6 april 1909 (Young, 1992).

Gedreven door winstgevende motieven legden de Arctische exploratie-initiatieven zich toe op gebieden die mogelijk commercieel uitgebuit zouden kunnen worden, zoals de Noordwestelijke en Noordelijke Zeeroutes (Dosman, 1989; zie bijlage 2). Al in de 17^e eeuw was een deel van de Noordelijke Zeeroute al open voor uitsluitend Russische commerciële scheepvaart, om invloed van de Nederlandse en Britse handelsblokken tegen te houden. In 1878 slaagde de Zweedse avonturier Nordenskjöld erin de hele route te overbruggen. Tot 1919 slaagden enkel 75 schepen erin om deze overtocht te maken (Young, 1992). Dit verbeterde toen stoomboten, radio en ijsbrekers in gebruik genomen werden. In 1935 werd dan ook de volledige route voor commercieel transport open verklaard. Om de navigatie en kusthavenwerking te verbeteren werd in 1935 een Russisch staatsinstituut opgericht (Dosman, 1989). Gedurende de Tweede Wereldoorlog werd de Noordelijke Zeeroute gebruikt door de Duitse troepen om toegang te krijgen tot de Stille Oceaan (Dosman, 1989).

Gelijktijdig met de Noordelijke Zeeroute werd ook de Noordwestelijke Zeeroute door onderzoekers geëxploreerd. Al in de 16^e eeuw werden verschillende pogingen ondernomen door de Britse onderzoeker Frobisher, echter zonder resultaat (Dosman). De eerste die in dit opzet slaagde was de Noor Amundsen tussen 1903 en 1906 (Young, 1992). In tegenstelling tot de Noordelijke Route ontwikkelde deze route zich voorheen niet als een commerciële scheepvaartroute. Door de moeilijke toegang was de doortocht niet rendabel en enkel nuttig voor wetenschappelijke doeleinden.

De Koude Oorlog

Na de overwinning van de geallieerde troepen op Nazi-Duitsland ontstonden tegenstellingen tussen Oost en West (McWilliams & Piotrowski, 2005). De geografische opdeling die in Jalta gemaakt was, evolueerde snel na de Tweede Wereldoorlog tot invloedszones van de twee grootmachten (McWilliams & Piotrowski, 2005).

Op 4 april 1949 werd het Noord-Atlantisch Verdrag ondertekend. Van de Arctische staten waren hiervan IJsland, Noorwegen, Canada en de Verenigde Staten lid. Dit verdrag bevestigde een collectieve defensie tussen de ondertekenaars. Aggressie tegen één ondertekenaar kon door de andere partijen beantwoord worden op een door hen gekozen manier (VanDen Berge, 1992). De reactie van de Sovjets was scherp aangezien ze deze nieuwe organisatie ervan verdachten offensieve bedoelingen te hebben (VanDen Berge, 1992). Dit zorgde ervoor dat beide grootmachten elkaar meer en meer gingen wantrouwen. Dat China, ondanks grote Amerikaanse financiële en militaire steun, in handen viel van de communisten, en de Sovjet-Unie een eerste atoombom tot explosie gebracht had waren grote verrassingen voor de Verenigde Staten. De Amerikaanse politici dachten dat het nog jaren ging duren voordat dit de Sovjets zou lukken (VanDen Berge, 1992). In 1952 groeide bij de Amerikaanse opinie het idee dat de Sovjets nu volop in offensief waren en op zoek waren naar wereldheerschappij. Vooral West-Europese staten lagen in hun bereik maar ook Canada en de VS (Vanden Berge, 1992). Deze groeiende entente zorgde voor een toegenomen militarisering over de hele wereld. Aangezien de kortste weg tussen de grootmachten deze over de noordpool is, werd deze militarisering ook in het Arctische gebied doorgevoerd. De beperkte afstand tussen deze twee landen tekende het belang van de plaatsing van intercontinentale en ballistische raketten (Young, 1992).

In de jaren '80 nam het belang van zowel op duikboten (SLBM) als op land (ICBM) geplaatste raketten enorm toe. Deze raketten, die aangepast werden aan de Arctische condities, vormden de basis voor de militaire aanwezigheid van zowel de Sovjet-Unie als de VS (Young). De voordelen van deze raketten waren dat ze erg mobiel waren en er geen riskante acties ondernomen moesten worden om doelwitten te bereiken. Met een bereik tot ongeveer 8000 kilometer konden ze eveneens ver afgelegen doelwitten raken. Meer dan de helft van alle Sovjetraketten was geplaatst rond het Arctisch gebied, meerbepaald in Polyarny en Severomorsk (Dosman, 1989). Naast deze raketten was er ook een toename van raketten die uit de lucht gelanceerd konden worden (ALCM), en waarop kernkoppen geplaatst konden worden. Hiervoor was de ontwikkeling van lange afstands bommenwerpers nodig. De VS had in 1980 al vijf squadrons B-52 bommenwerpers, de Sovjet-Unie had hier een achterstand. Door de schaarse populatie in het Arctisch gebied werd het ook een gebied om nieuwe wapens uit te testen (Young, 1992).

Deze toename van militaire aanwezigheid zorgde ervoor dat er al in de jaren '50 alarmsystemen op poten gezet werden. In 1950 werd de Distant Early Warning Line (DEW) opgericht om raketten te onderscheppen (Dosman, 1989). Later werden ze bijgestaan door Airborne Warning and Control System aircraft (AWACS). Doordat de Sovjet-Unie nagenoeg de helft van de Arctische kustlijn in handen had, was ze in staat om erg strategische posities in te nemen. Daardoor was ze niet geneigd om de overheersing over grote delen van het Arctisch gebied snel op te geven (Young, 1992). In de jaren '80 volgden er opmerkelijke toenaderingen van de Sovjet-Unie naar andere Arctische staten zoals Noorwegen, IJsland en Denemarken om hun banden met de VS te doen verwateren (Dosman, 1989).

De houding van de VS tegenover het Arctische gebied verschilde echter met deze van de Sovjet-Unie aangezien de VS zich vóór de Wereldoorlogen nooit als een Arctische macht beschouwden (Young, 1992). Met slechts één procent van de Amerikaanse bevolking boven de poolcirkel en enkel Alaska grenzend aan de Arctische Oceaan waren hun eigenlijke belangen in het Arctische gebied gering (Westermeyer & Shusterich, 1984). Dit veranderde echter door de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog, toen ze hun banden met de geallieerde staten gingen aanhalen. De VS bood hen meer zekerheid en veiligheid door het ontwikkelen van radarsystemen (Young, 1992). Deze interesseltoename van de VS in het Arctische gebied botste al snel op de belangen van Canada (Young, 1992). De patrouillering van Amerikaanse nucleaire onderzeërs en ijsbrekers in Canadese wateren zorgde voor wantrouwen bij de Canadezen (Young, 1992). Daardoor zagen de Canadezen de VS als voornaamste bedreiging in hun Arctische gebieden en aarzelden zo om mee te werken aan de ontwikkeling van Amerikaanse veiligheidssystemen (Young, 1992).

Dit wantrouwen was er niet enkel bij Canada, maar ook bij andere kleinere Arctische staten die over onvoldoende militaire middelen beschikten om met de grootmachten te concurreren (Dosman, 1989). Deze kleinere Arctische staten gingen dan ook in tegen de volledige militarisering van het Arctische gebied en steunden wapenbeheersingsinitiatieven in de regio. Een voorbeeld hiervan is de claim van Noorwegen om de regio rond Svalbard tot een gedemilitariseerde zone uit te roepen (Hønneland & Stokke, 2007). In dit verzet waren de kleinere Arctische staten echter gebonden door hun banden met de VS en de veiligheid die zij hen boden. Een voorbeeld van deze samenwerking, ondanks de tegenkanting, was duidelijk te zien toen Canada meestapte in het North American Air Defence Plan (Young, 1992).

Wapenbeheersing

De oorsprong van het wapenbeheersingsproces gaat terug naar het einde van de jaren '60, toen verschillende leden van de Amerikaanse Johnson administratie ongerustheid begonnen te uiten over de wapenwedloop (Young, 1992). Niet in het minst zag de Amerikaanse minister van defensie McNamara het destabiliserende karakter van de wapenwedloop in (McWilliams & Piotrowski, 2005). Voor hem was het bezit van kernwapens fundamenteel ter beveiliging van het land door het afschrikkende karakter ervan. De overcapaciteit van beide landen was echter contraproductief. Daarom zou men ernaar streven om zich te beperken tot een net groot en afschrikkend genoeg arsenaal kernwapens (McWilliams & Piotrowski). Om dit te bereiken moesten politieke crisissen, provocerende en alarmerende stappen beheerst worden. Het eerste akkoord kwam er in 1972, in de vorm van het Strategic Arm Limitations Talk One (SALT-I) (Young, 1992). In dit akkoord werd overeen gekomen dat er niet meer dan twee anti-rakettengordels mochten gebouwd worden en kwam er een beperking in de aanmaak van bepaalde offensieve wapens. In het daaropvolgende SALT-II verdrag werden er limieten op de strijdkrachten opgelegd (Young, 1992).

Post Koude Oorlog

Na de Tweede Wereldoorlog was de samenwerking tussen de Arctische staten verdeeld langs de Oost-West breuklijn. Dit veranderde in de late jaren '80 toen nieuwe multilaterale initiatieven opgericht werden rond grensoverschrijdende domeinen als inheemse volkeren, vervuiling en klimaat (Stokke & Hønneland, 2007). In 1987 riep Gorbatsjov in zijn Moermansk toespraak op tot een nauwere coöperatie tussen Oost en West op vlak van Arctische beleidsdomeinen. Een reden hiervoor was het verlangen van verschillende Arctische staten om toegang te krijgen tot het hele Arctische gebied (Stokke & Hønneland, 2007). Dit uitte zich in 1992 in de oprichting van het International Arctic Sciences Committee (IASC), dat erop gericht was gezamenlijke projecten te stimuleren (Stokke & Hønneland, 2007). In deze organisatie waren alle acht Arctische staten vertegenwoordigd.

In 1993 werd de Barentsz Euro Arctische Regio onder leiding van Noorwegen opgericht. Hierin zijn Rusland, de Scandinavische landen en de Europese Unie vertegenwoordigd. De organisatie is gericht op samenwerking in de beleidsdomeinen gaande van handel en industrie tot cultuur en onderwijs. Dit om stabiliteit en voorspoed in de regio te garanderen, wat uiteindelijk zou moeten leiden tot een vermindering van militaire spanningen en een verkleining van de kloof tussen Oost en West. In 1996 werd met de Ottawa verklaring de Arctische Raad officieel opgericht (Stokke & Hønneland, 2007). Deze gouvernementele organisatie is gericht op het stimuleren van samenwerking, promotie en bescherming van het Arctische gebied.

Ondanks deze samenwerking tussen de verschillende Arctische staten deden zich na de Koude Oorlog nog verschillende incidenten tussen Rusland en de VS voor. Zo kwamen twee incidenten tussen Russische en Amerikaanse onderzeeërs in '92 en '93 aan het licht (Trouw, 2010). Volgens Young leek het erop dat de militaire activiteit daalde maar de aanwezigheid voortduurde (1992).

Enigszins onverwacht werd het Arctische gebied toch ook een speelveld waar grote mogelijkheden op een nieuwe manier samenwerkten, en trok daardoor de aandacht van wetenschappers die de samenwerking op vlak van internationale regimes en instituties onderzochten. In het Arctische gebied kunnen politieke concepten getoetst worden aan de realiteit (Stokke, 2007; Young 1992).

2.2 Het Arctische gebied: wat speelt er en wie is er aanwezig?

2.2.1 Soevereiniteit

Soevereiniteit is in het hedendaagse internationale recht gekoppeld aan controle over een gebied (Somers, 2004). Een land dat de soevereine rechten over een gebied uitoefent kan in vele gevallen aanspraak maken op verschillende bronnen die daaruit voortkomen (Churchill & Lowe, 2002). De bescherming van de eigen veiligheid en de controle over grondstoffen maken het voor staten dan ook belangrijk om soevereiniteit over hun gebieden te vrijwaren en eventueel te verwerven (Huebert, 2009). In de internationale media wordt het Arctische gebied vaak voorgesteld als een no-mans land waarbij de Arctische staten concurreren om een zo groot mogelijk deel (MacAskill, 2007; Meo 2008). Het internationale recht voorziet echter deels een wettelijk kader voor het beheer van het Arctische gebied met betrekking tot o.a. grondstoffen en soevereiniteit (Lathrop, 2008). Dit wordt voornamelijk gereguleerd door bilaterale en multilaterale akkoorden tussen de verschillende staten (Hønneland & Stokke, 2007).

Zoals eerder beschreven is het belangrijkste multilateraal verdrag met betrekking tot soevereiniteitsregulering in het Arctische gebied het UNCLOS verdrag (Lathrop, 2008). In dit verdrag is bepaald dat kuststaten automatisch recht hebben op een Exclusieve Economische Zone (EEZ) van 200 nautische mijl, gemeten vanaf hun kustlijn (VN, 2009). Het verdrag legt eveneens vast dat staten die kunnen aantonen dat hun continentaal plat uitgestrekter is een verlenging kunnen claimen tot maximaal 350 mijl buiten de kust. Belangrijk hierbij is dat ze bij een verlenging aanspraak kunnen maken op de zeebodem en alles wat eronder zit (Holtmark, 2008). Alle Arctische staten die het UNCLOS verdrag ratificeerden hadden tien jaar de tijd om deze claim neer te leggen bij de Commission on Limitations on the Continental Shelf (CLCS), dit te rekenen vanaf de datum waarop het land het verdrag ratificeerde (Byers, 2009).

Rusland was in 2002 de eerste Arctische staat die de verdragsrechtelijke procedures van het UNCLOS verdrag volgde door twee claims neer te leggen (VN, 2010c; zie bijlage 3). Deze twee werden onderzocht door het CLCS waarna om meer data gevraagd werd (VN, 2010c). De voornaamste claim van Rusland strekt zich uit over de hele Russische kustlengte tot aan de geografische noordpool (VN, 2009). Al in de jaren '30 stuurde Rusland expedities naar het noordpoolgebied om hun claim, die toen reeds verdedigd werd, kracht bij te zetten (Franckx, 1993). Momenteel stelt Rusland dat de Lomonosov keten, die als het verlengde van het Russische continentaal plat gezien wordt, hen aanspraak geeft over dit gebied (Morosov, 2009). In 2003 werd deze claim als gevolg van gebrekkige informatie als onvolledig beoordeeld door het UNCLOS. Naast geografische redenen beschouwt Rusland ook het feit dat het een groter bevolkingsaantal heeft en er al langere tijd aan onderzoek gedaan wordt als argumenten om een groot deel van het Arctische gebied te claimen (Zysk, 2008).

Noorwegen legde in november 2006 een claim neer ter verlenging van hun EEZ ter hoogte van drie gebieden in de Noordelijke Arctische oceaan, de Barentssee en de Noorse zee. Deze drie claims werden positief beoordeeld door het CLCS (VN, 2010c).

Canada en Denemarken werken momenteel samen om een gezamenlijke claim neer te leggen (Conley & Kraut 2010). Canada heeft echter tot nu toe nog geen officiële claim neergelegd bij het CLCS en verricht nog verder onderzoek (Huebert, 2009). Denemarken heeft in 2009 vijf claims neergelegd op Arctische gebieden, waaronder gebieden ten noorden van de Faeröer eilanden tot aan de geografische noordpool (VN, 2010c).

De Verenigde Staten zijn door het niet-ratificeren geen deelnemende partij in het UNCLOS verdrag (VN, 2010c). Tijdens de laatste dagen van zijn ambtstermijn lanceerde voormalig Amerikaanse president George W. Bush op 9 januari 2009 een laatste richtlijnendocument inzake nationale veiligheid, getiteld NSPD-66/HSPD-25, over de Arctische regio waarin hij de ratificatie van het verdrag verdedigt en meermaals aanhaalt (geciteerd door Federation of American Researchers [FAR], 2009). Ondanks deze niet-ratificatie zijn de VS echter gebonden aan de delen van het verdrag die de status van gewoonterecht verworven hebben (Holtsmark, 2008). Momenteel zijn de VS nog aan het onderzoeken hoever hun continentaal plat reikt. Een interdisciplinaire *task force* werd dan ook door de VS in 2001 opgericht om data te verzamelen om een claim ter verlenging van de EEZ te ondersteunen (US Arctic Research Commission [US ARC], 2009). Het verzamelen van betrouwbare informatie zou hen internationale erkenning moeten opleveren in het grondstofrijke Arctische gebied (FAR, 2009). Dit panel bestaat uit verschillende militaire, politieke en wetenschappelijke vertegenwoordigers. In 2007 hebben de VS eveneens het US Extended Continental Shelf Project opgericht om onderzoek te verrichten naar de zeebodem in het Arctische gebied (VS Ministerie van Staat, 2009).

Naast multilaterale akkoorden worden er eveneens op bilateraal niveau overeenkomsten gesloten met betrekking tot de soevereiniteitsafbakening van bepaalde regio's. Zo sloten IJsland en Noorwegen in 1980 een bilaterale overeenkomst over het continentaal plat tussen het Noorse Jan Mayen en IJsland (Johannesson & Stray, 1980). Eveneens sloten alle Arctische staten al bilaterale overeenkomsten met betrekking tot de regulatie van visserij in territoriale wateren (VN, 1992).

Ondanks deze vormen van internationale territoriale regulering vinden er toch verschillende territoriale conflicten plaats in het Arctische gebied. Deze zijn voornamelijk gedreven door de (mogelijke) aanwezigheid van grondstoffen en de toegenomen zeevaart- en exploitatiebelangen (Borgeson, 2008). De redenen waarom sommige van deze conflicten blijven aanslepen zijn divers. Sommige conflicten worden niet opgelost omdat het voor staten niet interessant is om ze op te lossen of omdat de weerscondities te extreem zijn om juiste metingen te doen (International Institute for Strategic Survey [IISS], 2008). Deze factoren kunnen ingang vinden door het niet-sluitende karakter van het UNCLOS verdrag, aldus verschillende auteurs (Byers, 2009; Morosov, 2009). In geval van botsende territoriale claims moeten de betrokken landen de territoriumafbakening immers onderling regelen, aangezien het UNCLOS verdrag daarover geen uitspraak kan doen (Holtsmark, 2008)

Een eerste veel besproken dispuut in het Arctische gebied is het getouwtrek tussen Denemarken en Canada over het Hans eiland (Haakon, 2008; zie bijlage 4). Het onbewoonde Hans eiland is gelegen tussen het Canadese Ellesmere eiland en het Deense Groenland en heeft een voornamelijk symbolische waarde. Voor de twee landen is het uitoefenen van controle en macht een belangrijk statement voor hun Arctisch beleid (Haakon, 2008).

Een volgend dispuut met betrekking tot territoriale verdeling speelt zich af tussen Rusland en de VS. Al in 1990 kwamen beide landen een afbakening van de Beringzeestraat overeen (Rogoff, 2010). Beide landen passen het verdrag in praktijk wel toe, maar het is nog niet geratificeerd door Rusland (Haakon, 2008).

Naast deze conflicten vindt er ook een geschil tussen de VS en Canada plaats met betrekking tot de grensafbakening tussen de Yukon provincie in Alaska en de Canadese grens (Dowd,

2007). Net zoals het conflict tussen de VS en Rusland heeft dit conflict voornamelijk te maken met de vraag welke afbakeningsprocedure toegepast kan worden (Holtmark, 2008).

Buiten deze bilaterale geschillen is er een felomstreden dispuut met betrekking tot de Canadese soevereiniteit over verschillende delen van de Noordwestelijke Zeeroute. In tegenstelling tot de Noordelijke Zeeroute zijn er rond de Noordwestelijke Zeeroute juridisch wel geschillen over het statuut van deze zeeroute. De Canadese overheid claimde in 2001 verschillende gebieden die op het traject van de Noordwestelijke route liggen (Hønneland & Stokke, 2007). Indien deze claim goedgekeurd wordt zal Canada de rechten over die gebieden verwerven en zo de mogelijkheid hebben passage van derde landen te verbieden (VN, 2009a). De VS, EU en andere maritieme staten claimen echter het internationale karakter van de zeestraat en willen dat de Noordwestelijke route het statuut van internationale zeestraat verwerft. Dit zou alle landen doorgang verlenen mits het respecteren van de internationale wetgeving die daarop betrekking heeft (VN, 2009a).

De soevereiniteitsgeschillen in het Arctische gebied situeren zich niet altijd tussen staten onderling maar ook op nationaal niveau. Zo is de status van Groenland onder Deens bestuur al enkele jaren omstreden en sommigen pleiten dan ook voor onafhankelijkheid (McSmith, 2009). Toegenomen inkomsten vanuit grondstoffenexploitatie- en transport zouden dan de kosten voor de veiligheidsvoorziening kunnen dragen wanneer deze uit Deense handen overgenomen worden (McSmith). Hoogst waarschijnlijk zou dit dan in samenwerking gebeuren met een buitenlandse mogendheid zoals de VS, Canada of een Europese staat (IISS, 2008).

2.2.2 Strategische veiligheid

In de inleiding werd beschreven hoe het Arctische gebied een speelveld vormde tussen de twee supermachten doorheen de Koude Oorlog. Deze houding zette zich echter niet meteen door toen de Koude Oorlog uitbrak. Tussen de jaren '60 en '70 beschouwden verschillende militaire analisten het Arctisch gebied als een periferisch gebied waar enkel raketten over zouden kunnen vliegen (Young, 1992). Dit veranderde al snel met de uitbouw van nieuwe wapensystemen en energiebronnen. Door nieuwe technieken slaagden zowel de Russen als de Amerikanen erin de relatief korte afstand die hen scheidde snel te overbruggen. Naast een grotere reikwijdte zorgden deze nieuwe technieken ook voor nieuwe mogelijkheden om strategische installaties in het Arctische gebied te ontwikkelen. Dit was door het extreme klimaat tot dan toe nog niet mogelijk geweest (Young, 1992). Belangrijke voorbeelden van deze militaire technologische vooruitgang waren de nucleaire onderzeeërs en lange afstands bommenwerpers, die erg geschikt bleken voor het desolate Arctische gebied (Young). Om een antwoord te bieden op deze nieuwe dreigingen werden dan ook nieuwe veiligheidssystemen ontwikkeld zoals het Amerikaans-Canadese Early Warning System (Westermeyer & Shusterlich, 1984). Met de ontwikkeling van deze strategische wapens nam het geostrategische belang van de Arctische regio enorm toe. Dit zorgde ervoor dat de wapenwedloop tussen de twee grootmachten zich ook in de Arctische regio doorzette (Young, 1992). Na de val van het communisme verminderden de spanningen tussen de VS en Rusland geleidelijk in het Arctische gebied. Sporadische incidenten met onderzeeërs en bommenwerpers tonen echter aan dat de spanningen niet verdwenen waren (Trouw, 2008).

Verschillende auteurs beschreven een veranderde houding tegenover strategische vraagstukken in het Arctische gebied na het einde van de Koude Oorlog (Byers, 2009; Huebert, 2009; Holtmark, 2008). De strikt militaire focus gedurende de Koude Oorlog zou

verschoven zijn naar een concentratie op de strategische controle over het eigen gebied en de bevolking, weg van het militaire en de staat (Huebert, 2009). Dit hoofdzakelijk om economische belangen te beschermen en een antwoord te bieden op nieuwe bedreigingen zoals niet-statelijke actoren (Morosov, 2009). Door het smelten van het zee-ijs kunnen drugs- en wapensmokkelaars, illegale immigranten en terroristen zich gemakkelijker verplaatsen in deze moeilijk controleerbare regio (Morozov, 2009). Ook Holtsmark beschrijft een toename van een strategische focus op het Arctische gebied bij alle Arctische staten, in tegenstelling tot de dominantie van de twee grootmachten in Arctisch gebied (2008). Anders dan de voorgaande auteurs stelt hij dat een toename van actoren heeft geleid tot een verhoogde militaire aanwezigheid in het Arctische gebied, dit door een verhoogde onderlinge militaire dreiging (Holtsmark, 2008). Volgens Holtsmark is het dan ook erg belangrijk in te zetten op politieke en militaire strategieën om een terugkeer naar militaire confrontaties te vermijden (2008).

Uit de nationale strategische documenten tegenover het Arctische gebied komen verschillende elementen van deze nieuwe focus tot uiting. Alle Arctische staten stellen dat militaire aanwezigheid in en controle over hun grondgebied fundamenteel is.

In zijn 'Hoge Noorden' strategie stelt Noorwegen dat aanwezigheid in het Arctische gebied noodzakelijk is voor de stabiliteit en de bescherming van de nationale belangen (Noorse regering, 2006). Zowel de aanwezigheid van bevolkingsgroepen als militaire installaties moet de Noorse regering de legitimatie geven om controle te behouden over de regio's die onder de Noorse jurisdictie vallen (Noors Ministerie van Buitenlandse zaken, 2009). Zo stelt de Noorse regering dat ze haar militaire aanwezigheid wil uitbreiden, waaronder ook een focus op het eiland Svalbard. Ze stelt dat deze militaire aanwezigheid noodzakelijk is om de nationale veiligheid te garanderen, conflicten te vermijden en zo voor stabiliteit te zorgen (Faremo, 2010). Ook volgens de Noorse regering moet het uitbreiden van die capaciteit op een consistente en voorspelbare manier gebeuren (Noors Ministerie van Buitenlandse zaken, 2009). Deze standpunten vallen samen met de rol die Holtsmark aan de NAVO toebedeelt (2008).

Vergelijkbare krachtlijnen waren te lezen toen Rusland zijn Maritieme Strategie Rapport voor 2001-2020 voorstelde met als belangrijk speerpunt hun militaire beleid in het Arctische gebied (Mc Dermoth, 2009). De militaire aanwezigheid van de Russische troepen wordt als noodzakelijk beschouwd om de Russische belangen in het Arctische gebied te waarborgen. Een goede Noordelijke vloot is noodzakelijk om de economische belangen te kunnen waarborgen en de controle over de Noordelijke zeeroute te kunnen verzekeren, dit door de aanwezigheid van buitenlandse troepen te verminderen (Zysk, 2008). Militaire analisten zien in het Russische militaire optreden in het Arctische gebied een poging om het verlies van hun invloed na de Koude Oorlog te compenseren (Mc Faul, 2007). Door militair op te treden zou Rusland op een gestage manier weer zijn intrede kunnen doen als grootmacht in de wereldpolitiek (Morosov, 2009).

Ook Canada begint het belang van de aanwezigheid in het Arctische gebied in te zien en stelt een integraal beleid te willen voeren. Al vinden sommige wetenschappers dat Canada haar toegenomen potentiële mogelijkheden in het Arctisch gebied nog steeds onderschat door er te weinig middelen voor vrij te maken (Canadese Internationale Raad [CIR], 2009). Het Canadese beleid in het Arctische gebied kent verschillende speerpunten die erg gelijklopend zijn met de andere landen.

De Canadese regering stelt dat een toegenomen aantal actoren en belangen de veiligheid en soevereiniteit van het land in het Arctische gebied consequent bedreigen (CIR, 2009). Volgens Huebert zorgen de claims en aanwezigheid van nieuwe en al aanwezige actoren bij de Canadese overheid voor een gevoel van permanente bedreiging (2009).

Het beschermen van de soevereiniteit zou de Canadese nationale veiligheid moeten beschermen en omgekeerd. De militair-strategische domeinen krijgen in het Canadese beleid dan ook topprioriteit en vereisen verschillende maatregelen. De Canadese regering stelt dat de centrale regering in staat moet zijn om de jurisdictie uit te oefenen en bedreigingen te beantwoorden in haar gebieden (Deense regering, 2008). Een regeringsdocument laat volgens Huebert echter uitschijnen dat voormalige Canadese regeringen, ondanks het erkennen van de belangen, weinig inzet getoond hebben in het Arctische gebied (2009).

Belangrijk is om hierbij op te merken dat doorheen de Koude Oorlog veiligheid primeerde boven soevereiniteit in het Canadese Arctische gebied (Young, 1992). Voor de Canadese regering betekende dit dan ook voornamelijk zich laten beschermen tegen de Sovjet-Unie (Young, 1992). Door dit aan de Amerikanen over te laten betaalde de Canadese regering daar een prijs voor in de vorm van een verminderde invloed. Iets dat ze in de komende decennia terug willen winnen (Huebert, 2009).

Ondanks de toekenning van zelfbestuur aan Groenland heeft Denemarken de bevoegdheid over de Groenlandse veiligheid en defensie behouden, wat hen een speler in het Arctische verhaal maakt. Na de Koude Oorlog was Denemarken een aanwezige speler bij internationale acties wereldwijd. Niettemin ligt de focus van het Deense Arctische beleid voornamelijk op het beschermen van de eigen soevereiniteit om de toegang tot grondstoffen te verzekeren (Deense regering, 2008). Om dit te realiseren zet Denemarken dan ook in op militaire aanwezigheid en controle in haar Arctische gebieden (Byers, 2009). Denemarken bezit verschillende permanente militaire basissen en schepen die constant patrouilleren. Om het vasteland in het oog te houden heeft de Deense regering ook een lange afstands hondenpatrouille, de Sirius (Deense regering, 2008).

Ook de VS hebben in 2009 hun beleid voor het Arctische gebied naar buiten gebracht, toen President Bush op het einde van zijn tweede ambtstermijn zijn presidentieel besluit presenteerde. Het NSPD-66/HSPD-25 document reflecteert een groot aantal richtlijnen tegenover een aantal fundamentele belangen. Deze laatste kunnen onderverdeeld worden in belangen met betrekking tot nationale veiligheid, tot milieu- en wetenschappelijke belangen en tot maritieme- en energievoorzieningen (geciteerd door FAR, 2009):

Vooraleerst moeten de voorwaarden voor de Amerikaanse nationale veiligheid en bescherming gewaarborgd worden in het Arctische gebied. De VS stelt dat ze meerdere fundamentele belangen hebben in het Arctisch gebied, en die ze multilateraal of unilateraal zal verdedigen door militaire en maritieme aanwezigheid. De terroristische bedreiging tegen de VS is mondiaal en kan dus ook uit het Arctische gebied komen. Daarnaast zijn ook andere bedreiging voorkomen van strategisch belang. Ter uitvoering van dit stelt de VS dat ze de mogelijkheid moeten hebben om militaire afweersystemen, aanwezigheid en afschrikking moet kunnen uitoefenen in het Arctisch gebied. Eveneens moet de uitoefening van autoriteit in hun maritieme gebieden, ook deze die rechtmatig geclaimd zijn, uitgeoefend kunnen worden (geciteerd door FAR, 2009)

De militaire scheidingslijnen in het Arctische gebied situeren zich echter niet enkel tussen de verschillende staten. In dit opzicht is de NAVO samenwerking tussen vier van de vijf Arctische staten, waarbij enkel Rusland geen lid is, belangrijk. Holtsmark beschrijft het

potentieel voor samenwerking van Arctische staten in NAVO verband (2008). In zijn strategiedocument wordt de NAVO erkend als de belangrijkste defensiegemeenschap waardoor ze op strategisch vlak niet kan ontbreken in het Arctische gebied (Holtmark, 2008). De toenmalige secretaris-generaal van de NAVO de Hoop-Scheffer, stelde dat de vertrouwensrelatie tussen de NAVO en Rusland verbeterd moet worden om stabiliteit te kunnen garanderen, maar dat ook afschrikking, controle en het verzekeren van de veiligheid in het Westen fundamenteel is (2009). Dit beleid van een toenemende aanwezigheid acht hij vereist door de voorspelling dat de spanningen in het Arctische gebied zullen stijgen door de nieuwe uitdagingen (2009). De NAVO stelt dat er verschillende uitdagingen zijn waarin de alliantie een rol kan spelen. Vooraleerst zou de coördinatie van de scheepvaart deels door NAVO instellingen, die op dit terrein al ervaring hebben, gedaan kunnen worden (de Hoop-Scheffer, 2009; Store, 2010). Daarnaast stelt de Hoop-Scheffer voor een soort forum functie met betrekking tot grondstoffenexploitatie en landclaims aan de alliantie toe te kennen (2009). Holtmark beschrijft, net als de Hoop-Scheffer, dat de NAVO de nieuwe uitdagingen in het Arctisch gebied, en zo de eigen veiligheid, moet verzekeren door middel van een goede politieke en militaire vertrouwensband en samenwerking met Rusland (2008). In dit opzicht is het volgens Holtmark dan ook belangrijk dat de militaire aanwezigheid van de NAVO zich beperkt tot een stabiliserende kracht maar geen provocerende kracht (2008).

Aan Russische zijde stellen verschillende politici echter dat de sterke focus op militaire controle in het Russische beleid voortkomt uit een gevoel van bedreiging van de NAVO staten (Johnson, 2010). Deze bedreiging zou voorkomen uit het gezamenlijke militaire optreden van de NAVO troepen in het Arctische gebied (Morosov, 2009).

2.2.3 Economische factoren: grondstoffen, zeevaartroutes en de exploitatie ervan

Uitgebreid geologisch onderzoek heeft uitgewezen dat het Arctisch gebied rijk is aan grote hoeveelheden grondstoffen (Kaczynski & Brosnan, 2008). In 2008 werd het United States Geological Survey gepubliceerd waarin geschat wordt dat 25 procent van de niet-ontdekte grondstoffen zich in het Arctische gebied bevinden (Energieagentschap VS [USEIA], 2010). Ongeveer 13 procent van de niet-ontdekte olie en 30 procent van het niet-ontdekte gas ter wereld zouden daar voorkomen. Dit terwijl de al in gebruik zijnde exploitatiecentrales ongeveer tien procent van 's werelds petroleumbronnen vertegenwoordigen (USEIA, 2010). Bij deze voorspellingen moeten echter belangrijke kanttekeningen geplaatst worden, aangezien het rapport niet gebaseerd is op metingen maar op complexe geologische voorspellingen (Holtmark, 2008).

Naast fossiele brandstoffen zijn eveneens verschillende hernieuwbare energiebronnen aanwezig in het Arctische gebied (Kaczynski & Brosnan, 2008). Door geografische factoren is de regio erg geschikt voor het winnen van elektriciteit uit waterkrachtcentrales. Ook gashydraten, chemische verbindingen tussen methaangas en water, zouden in grote hoeveelheid aanwezig zijn in het Arctische gebied en beschouwd worden als een energiebron voor de toekomst (Colette & Dalimore, 2002). Er zijn momenteel nog geen rendabele ontginningstechnieken voorhanden maar er wordt wel veel geïnvesteerd in onderzoek. Grote hoeveelheden gashydraten zijn gevonden in de Mackenzie delta in Canada (Colette & Dalimore, 2002).

Grondstoffen zijn een belangrijke bron van macht en inkomsten. De Arctische staten zien deze belangen als een basis voor economische stabiliteit in hun land (Huebert, 2009).

Rusland, veruit de belangrijkste speler op vlak van Arctische grondstoffen, ontgint ongeveer 80 procent van de totale gasexploitatie in de Arctische regio (Offerdal, 2007). Russische wetenschappers stellen dat de Russische olievoorraden rond de 11 miljard vaten liggen, terwijl de gasvoorraden goed zouden zijn voor 15 triljoen kubieke meter (Borgeson, 2008). Het Russische beleid in het Arctische gebied is al decennia gedreven door het perspectief van economische groei in Rusland, gebaseerd op de ontwikkeling van grondstoffen (Morozov, 2009). Dit beleid met betrekking tot grondstoffenexploitatie heeft dan ook kenmerken die in overeenstemming zijn met het model van de staat, zoals een gecentraliseerde macht van de staat over de economische belangen (Offerdal, 2007). Het staatsgecontroleerde bedrijf Gazprom heeft in het Shtokman olieveld het potentieel grootste ontwikkelingsplatform ter wereld (Kireeva, 2009). De Russische regering erkent het belang om nieuwe gebieden te exploreren in het Arctische gebied, maar ondertussen kampen energiebedrijven met exploitatieproblemen in gekende gebieden (Offerdal, 2007). Daarnaast stimuleren hoge olieprijs, macro-economische factoren en het huidige taksregime de ontwikkeling van korte termijnprojecten en de exploitatie van de al bestaande gebieden. De nationalistische houding van de Russische staat, die deze bedrijven controleert, maakt samenwerking met buitenlandse bedrijven moeilijker. Hierdoor ontstaat een gebrek aan technologische kennis en capaciteit en verloopt de exploitatie van nieuwe gebieden moeilijk (Offerdal, 2007). Het Russische beleid is er dan ook vooral op gericht om de controle over de eigen gebieden te beschermen (Morozov, 2009).

Ook Noorwegen bezit enorme gasvoorraden die voornamelijk in niet-betwist gebied liggen. In de Noorse Exclusieve Economische Zone zijn gasreserves gevonden met een grootte van 800 biljoen kubieke meter en olievoorraden goed voor 370 miljoen vaten (Noorse regering, 2009).

Van deze voorraad ligt 75 procent in de Noorse zee, waardoor Noorwegen hier onverdeeld aanspraak op kan maken (Offerdal, 2007).

Ook Denemarken, dat tot nu toe een bescheiden exploitatie heeft, werd door de aanwezigheid van mogelijke energievoorraden aangezet tot intensief oceanografisch onderzoek. Het heeft dan ook verschillende expedities die aan bodemonderzoek doen. In 2007 kwam een Amerikaans-Deens onderzoeksteam tot de conclusie dat er zich ter hoogte van de Noordkust van Groenland tot 31 000 miljoen vaten fossiele brandstof bevinden (Kaczynski & Brosnan, 2008). Door overlappende territoriale claims met verschillende landen, zoals Noorwegen en Canada, voelt de Deense regering zich ook genoodzaakt om onderzoeken zoals deze te bespoedigen en in de tussentijd geen toegevingen te doen in territoriale disputen (Offerdal, 2007). Eén van de bekendste conflicten gaat over de soevereiniteit over het onbewoonde Hans eiland. Ook de Deense claim rond de Lomonosov rug is met betrekking tot grondstoffen erg belangrijk (Mellgren & Doug, 2007).

Canada heeft met zijn grootste Arctische kustlijn ook uitgebreide mogelijkheden voor de ontginning van grondstoffen. Volgens de Canadese Associatie voor Petroleumproducenten werden in 2006 363 miljoen vaten olie geëxploiteerd en 400 miljard kubieke meter gas (CAPP, 2007). Ondanks deze grote hoeveelheden verloopt de Canadese exploitatie moeizamer dan in het Russische Arctische gebied. De oorzaken hier van zijn een gebrek aan infrastructuur en de ijsbedekking (Huebert, 2009).

In de Verenigde Staten is het potentieel voor nieuwe energiewinning beperkt aangezien de grootste voorraden al geëxploiteerd zijn (Kaczynski & Brosnan, 2008). De grootste voorraden situeren zich in het Noorden van Alaska, waar door de regering intensief onderzoek gedaan wordt naar nieuwe energievelden (Kaczynski & Brosnan 2008).

Verschuillende factoren speelden de laatste decennia in op vlak van grondstoffenwinning in het Arctische gebied (zie bijlage 5). Offerdal beschrijft dat een langverwachte energierush nu nog geen werkelijkheid geworden is, maar in de nabije toekomst wel te verwachten is (2007). De technologische vooruitgang en een warmer klimaat zorgden ervoor dat verschuillende grondstoffen in het Arctische gebied beter toegankelijk werden, wat zich verder zal doorzetten in de toekomst (Kaczynski & Brosnan, 2008). Tot het jaar 2000 oordeelde men dat het niet rendabel was om te investeren in de exploitatie van ver afgelegen gebieden die bovendien moeilijk toegankelijk zijn. Door de stijgende olieprijsen veranderde dit echter snel (Glomsrod & Lindholdt, 2008). Verschillende oliebedrijven investeerden ook in nieuwe technologieën om exploitatie in het Arctisch gebied te vergemakkelijken. Zo werd er geïnvesteerd in mobiele ontginningsstations en ijsbestendige transportschepen (Marketwire, 2008). Daarnaast beschrijft Offerdal ook de steeds toenemende vraag naar energie. In het World Energy Outlook Report (WEO) van het Internationale Energie Agentschap wordt de toename van energieverbruik voor de komende twintig jaar op 53 procent geschat. Hierin hebben fossiele brandstoffen het grootste aandeel (Glomsrod & Lindholdt, 2008). Door het onstabiele politieke klimaat in andere olieproducerende landen zijn afnemers van gas en olie uit het Arctische gebied, zoals de EU landen en de VS, ook voorstanders van het ontwikkelen van exploitatievoorzieningen in dit gebied (Glomsrod & Lindholdt, 2008). Dit alles zorgt voor een hernieuwde interesse in het Arctische gebied als een politieke en economische regio.

Er moeten echter belangrijke kanttekeningen geplaatst worden bij de verwachte ontwikkelingen van de grondstoffenexploitatie. Ondanks vele schattingen is het nog steeds speculeren naar de juiste hoeveelheden grondstoffen die in het gebied aanwezig zijn

(Holtmark, 2008). Daarnaast is de technologie wel in volle ontwikkeling, maar wanneer deze echt gebruiksklaar zal zijn is een ander vraagstuk. Ten laatste heeft de recente economische crisis aangetoond dat de grondstoffenmarkt en –prijzen niet lineair stijgen (Offerdal, 2007). Deze onzekerheid kan dure investeringen verminderen. Erg belangrijk met betrekking tot de stabiliteit in het Arctisch gebied is ook de vaststelling dat 90 procent van de ontdekte grondstoffen in niet-betwist gebied liggen.

Maritiem transport

In het Arctische gebied bevinden zich twee grote zeevaartroutes. De Noordwestelijke Zeeroute, bevindt zich boven het vasteland van Canada en Alaska. De tweede route is de Noordelijke Zeeroute, voordien de Noordoostelijke Zeeroute genoemd, die zich boven het vasteland van Rusland en Noorwegen uitstrekt. Beide vaarroutes banen zich duizenden kilometers lang tussen landtongen en ijsvelden.

Al lange tijd waren deze twee vaarroutes een magneet voor avonturiers die lucratieve handelsroutes tussen Oost en West trachtten te ontdekken en te verbeteren. In 1878 slaagde men er voor het eerst in om de Noordoostelijke Zeeroute te vervolmaken, de Noordwestelijke volgde in 1906 (Young, 1992). De ontwikkeling van de Noordoostelijke Zeeroute startte in 1930 onder de Sovjetadministratie (Young, 1992). Na de Tweede Wereldoorlog, toen de Sovjet-Unie geïsoleerd was van Westerse mogendheden en zo problemen had met toegang tot hun verschillende havens, nam de exploitatie van de Noordoostelijke Zeeroute toe.

De klimaatsopwarming zal wereldwijd zorgen voor een temperatuursstijging, voornamelijk in polaire gebieden. Dit zal leiden tot een afname van de ijskappen zowel in zomer- en winterijs. De gevolgen hiervan voor maritiem transport in het Arctische gebied worden vermeld in de zesde bevinding van het Arctic Climate Impact Assessment (ACIA): “Reduced sea ice is very likely to increase marine activity and acces to resources” (op citaat, Arctische Raad, 2004 p82). Recentelijk werden de economische belangen van deze vaarroutes dan ook internationaal erkend. De verbinding tussen Europa en Azië zou merkbaar korter worden dan de huidige routes langs het Suez of Panama kanaal. Zo zou de route tussen Rotterdam en Yokohama meer dan 40 procent korter worden (Borgeson, 2008).

Een rapport van het Noorse Maritieme Directoraat stelt dat de meest intensieve scheepvaart in het Arctisch gebied momenteel plaatsvindt in de Russische wateren (Noors Maritiem Directoraat [NMD], 2006).

De belangrijkste hindernis voor deze route is echter het ijs. Jaarlijks maken ijsbrekers een route ijsvrij voor vrachtschepen van Moermansk tot Vladivostok. Sommige delen van deze route zijn van nature slechts tot tweeënhalve maand ijsvrij (Offerdal, 2007).

Ondanks het feit dat de Noordelijke Zeeroute al in 1991 geopend werd voor internationale scheepvaart zijn het hoofdzakelijk Russische schepen die gebruik maken van deze route voor cargodoeleinden tussen de verschillende havensteden (Morosov, 2009). De logistieke, technische en economische faciliteiten moeten eerst verbeterd worden vooraleerst het een veilige en stabiele transitroute kan worden (NMD, 2006). De controle die Rusland heeft over de dicht bij de kust gelegen gebieden maakt het Moskou mogelijk om controle te verwerven over het transport, en zo hun eigen belangen voor te trekken (IISS, 2008).

In tegenstelling tot de Noord-Amerikaanse wateren wordt in Rusland een toename verwacht van het maritieme grondstoffentransport in het Arctische gebied (NMD, 2006). De verhoogde productie door de exploitatie van nieuwe energievelden kan door de gebrekkige infrastructuur

niet over land getransporteerd worden zoals in de VS en Canada.(Offerdal, 2007). Door de toegenomen productie in de Noorse wateren en de Barentssee zou eveneens het olie- en gastransport van Rusland naar de EU en de VS stijgen (NMD, 2006). In de Barentssee wordt de toename van de scheepvaart geschat op 50 procent tegen 2020 (IISS, 2008).

In de Amerikaans Canadese wateren zijn de maritieme voorzieningen minder ontwikkeld dan bij de Noordelijke Zeeroute. Door een kouder klimaat en moeilijker navigeerbare zeeroutes is de Noordwestelijke Zeeroute tot recent nagenoeg afgesloten gebleven van maritiem transport (NMD, 2006). In 2007 bleken ESA satellietbeelden echter aan te tonen dat de opwarming gezorgd had voor het laagste ijsfront sinds het begin van hun metingen in 1978 (Europees Ruimtevaart Agentschap [ESA], 2007). Dit zou de eerste maal zijn in de recente geschiedenis dat deze zeestraat bevaarbaar kan worden. (BBC, 2007). Een toegenomen grondstoffenexploitatie in de Amerikaanse Arctische wateren zou in tegenstelling tot de Noordelijke Zeeroute met betrekking tot de scheepvaart niet veel veranderen. Doordat gas en olie in de VS en Canada voornamelijk via pijplijnen getransporteerd worden verwacht men geen grote toename van het grondstoffentransport, zelfs niet op lange termijn (IISS, 2008).

De opening van nieuwe zeestraten heeft zowel op regionaal als mondiaal vlak verregaande effecten. Niet alleen zouden sommige routes halveren in afstand maar ook flessenhalzen zoals het Panama of Suezkanaal, waar vaak aangeschoven moet worden, zouden kunnen vermeden worden (Molenaar & Corell, 2009). Ook moeilijkheden zoals piraterij zouden omzeild kunnen worden. Het verleggen van deze handelsroutes zal ook voor de ontwikkeling van transithavens zorgen.

De commerciële ontwikkelingen van deze twee zeestraten zullen echter niet kunnen plaatsvinden zonder dat bijkomende inspanningen geleverd worden (Molenaar & Corell). Scheepvaart in het Arctische gebied is door extreme weerkundige condities veel gevaarlijker dan in meer Zuidelijke zeeën. Duisternis, sneeuw en ijs zorgen voor moeilijkere navigatie, terwijl de ecologische schade bij een scheepvaartongeluk niet te overzien is door de grote biodiversiteit van het Arctische gebied (Arctische Raad, 2002).

De opening van een derde scheepvaartroute in het Arctische gebied wordt op lange termijn als een alternatief voor de Noordelijke en Noordwestelijke Zeeroutes gezien. De noordpoolroute, over de geografische noordpool, zou mogelijk zijn binnen 30 tot 40 jaar (IISS, 2008). Deze route zou niet opmerkelijk korter zijn maar wel door internationale wateren lopen, waardoor de controle niet opgeëist kan worden door één bepaald land (IISS, 2008).

Tot voor kort bleven de economische activiteiten en disputen in het Arctisch gebied beperkt tot deze van de Arctische staten (Young, 1992). De stijgende vraag naar de prijzen van grondstoffen lokten echter ook niet-Arctische spelers naar het grondstoffenrijke gebied (Morozov, 2009). Naast Europese spelers die via gedeelde investeringen al aanwezig zijn, komen nu ook Aziatische landen het Arctische gebied verkennen. De investeringen in infrastructuur gericht op exploitatie gebeuren dan niet enkel meer door de Arctische staten, ook nieuwe actoren investeren in nieuwe technologieën (Byers & Pleckhanov, 2009). Zo investeerde het Zuid-Koreaanse bedrijf Samsung recent in de bouw van ijsbestendige olietankers die geschikt zijn voor zowel ijsbedekte als open wateren (Samsung, 2010). Voorheen was deze markt in handen van Russische en Finse bedrijven (Byers, Pleckhanov, 2009).

Daarnaast doen Japanse bedrijven grootschalig onderzoek naar de aanwezigheid van fossiele brandstoffen in het Arctische gebied (Axworthy & Hurley, 2010). China verhoogt haar

aanwezigheid in het Arctische gebied door een Arctisch onderzoeksschip in gebruik te nemen (Chinese regering, 2010).

Ook in de Arctische Raad zijn verschillende niet-Arctische staten vertegenwoordigd zoals Spanje, Nederland, Polen, en Groot Brittannië (Arctische Raad, 2010).

2.2.4 Sociale factoren

Het Arctische gebied is opmerkelijk dunbevolkt. Het is een thuis voor inheemse volkeren zoals de Sami, Dene en Inuit, die door hun verscheidenheid niet als één groep beschouwd kunnen worden (Young, 1992). Van de vier miljoen Arctische bewoners is bijna tien procent inheems (Koivurova, Terpo & Stepien, 2008) Er zijn slechts enkele grote steden zoals Moermansk, Noril'sk, Anchorage en Reykjavik.

Ondanks de verschillen tussen deze volkeren kennen ze gemeenschappelijke problemen (Young 1992; Øverland & Wilson, 2007). Vooraleerst kent de inheemse bevolking belangrijke sociale problemen, zoals een hoog emigratiecijfer bij de actieve bevolking, hoge werkloosheid en afhankelijkheid van de staat, wat voor hoge ziekte- en zelfmoordcijfers zorgt (Young, 1992; Arctic Climate Impact Assessment [ACIA], 2004). Verschillende auteurs stellen dat deze sociale problemen gekoppeld zijn aan de economische, culturele, ecologische en gezondheidsproblemen en evoluties waarmee de inheemse volkeren te kampen hebben (ACIA, 2004; Einarsson & Young, 2004; Wilson & Øverland, 2007).

De gevolgen van recente ecologische problemen zoals klimaatsverandering en vervuiling vormen een ernstige bedreiging voor het traditionele leven van de inheemse volkeren (Wilson & Øverland, 2007) Deze volkeren zijn door visvangst, hoeden van dieren en jacht erg afhankelijk van natuurlijke rijkdommen (ACIA, 2004; Koivurova, Terpo & Stepien, 2008). Het smeltende zee-ijs, de verdwijnende diersoorten en een veranderende omgeving zijn voorbeelden van factoren die deze levenswijze van inheemse volkeren op cultureel, sociaal en economisch niveau ernstig verstoren en potentieel kunnen bedreigen (Koivurova, Terpo & Stepien, 2008).

Verschillende auteurs beschrijven eveneens de beperkte inspraak en vertegenwoordiging van inheemse volkeren in de politieke besluitvorming (Wilson & Øverland, 2007; Banks, 2004). In dit opzicht vormt de beperkte wettelijke toegang van de inheemse volkeren tot natuurlijke rijkdommen en territoriale gebieden de grootste uitdaging (Wilson & Øverland, 2007). Young stelt dat de ondervertegenwoordiging van inheemse volkeren een historische achtergrond heeft (1992). Doordat de inheemse volken voorheen seminomadisch leefden werd hun politieke niveau beperkt tot enkele verwante families, waarbij er door zelfvoorziening weinig reden was tot samenwerking met ander groepen (Young, 1992). Deze bestuursniveaus zijn, aldus Young, na het settelen van verschillende volkeren, echter niet verdwenen. Dit heeft geleid tot een groot aantal besturen die met elkaar in concurrentie kwamen (1992). Dosman beschrijft dat verschillende initiatieven voor lokale samenwerking ook vaak tegengewerkt werden door meer centrale of zuidelijke actoren (1989). Dit komt doordat steeds lipdienst bewezen werd maar nooit echt verantwoordelijkheid toegekend werd aan lokale inheemse besturen (Dosman, 1989).

Verschillende auteurs beschrijven dat er zich ondanks deze historische problemen een trend doorzet waarbij nieuwe bestuursvormen voor de inheemse volkeren opgericht worden. Door de erkenning van de unieke status van inheemse volkeren werden mogelijkheden gecreëerd voor de ontwikkeling van autonome beslissingsmogelijkheden en/of inspraakkanalen (Banks,

2004). Zo verwierven verschillende inheemse volkeren op lokaal, nationaal en internationaal niveau autonomie of inspraak in de politieke besluitvorming (Koivurova, Terpo & Stepien, 2008). Naast deze politieke inspraak beschrijven Wilson en Øverland eveneens de toenemende erkenning van de economische belangen van inheemse volkeren (2007). Zo zet er zich een trend door waarbij de controle over grondstoffen van een centrale regering naar lokale inheemse besturen verschuift, dit voornamelijk in Noord-Amerika (Einarson & Young, 2004; Wilson & Øverland, 2007).

Met betrekking tot de effecten van grondstofexploitatie op inheemse volkeren is er geen wetenschappelijke eensgezindheid. Young stelt dat de ontwikkeling van energiewinningvoorzieningen negatieve effecten veroorzaakt voor de lokale bevolking (1992). Dit bijvoorbeeld door schade aan ecosystemen in de regio, waarvan de inheemse volkeren afhankelijk zijn. Daarnaast zou volgens Young ook de stijgende grondstoffenexploitatie niet tot meer (economische) autonomie leiden (1992). De centrale overheid en grote internationale bedrijven hebben zonder veel aandacht voor de inheemse bevolking controle verworven over deze exploitatiebronnen (Ostrom, 1990). Andere wetenschappers zoals Berger, stellen dat de constructie van nieuwe voorzieningen een kans kan zijn voor de ontwikkeling van afgelegen gebieden (Berger, 1977; ACIA, 2004). Om deze evolutie te stimuleren zijn nieuwe wetgevende maatregelen nodig (Koivurova, Terpo & Stepien, 2007)

In hun beleidsdocumenten stellen de Arctische staten dat het beschermen van de levenswijze van inheemse volkeren in het Arctische gebied een prioriteit moet zijn. In een aantal gevallen zijn de belangen van inheemse volkeren een integraal deel van de soevereiniteitsclaims van verschillende landen (Byers, 2009).

In zijn Hoge Noorden-strategie stelt Noorwegen dat vervuiling een bedreiging vormt voor de de traditionele levensstijl van verschillende Arctische volkeren (Noorse regering, 2006). De Noorse regering erkent het belang van bescherming van de inheemse volkeren, en ziet die als de vertegenwoordigers van de lokale cultuur. De bescherming van deze volkeren moet hand in hand gaan met de exploitatie van grondstoffen. Het uitbreiden van deze nieuwe economische structuren waarin de lokale volkeren kunnen participeren zal volgens de Noorse regering de leefbaarheid van deze groepen kunnen garanderen (Noorse regering, 2006). Een gelijklopende visie is te lezen in het Canadese beleid voor inheemse volkeren. De Canadese politici zien een goede inclusie van de Noordelijke volkeren als noodzakelijk voor het ontwikkelen van een zelfvoorzienende, levendige en gezonde Noordelijke gemeenschap (Canadese regering, 2009). Ook Denemarken wil met Groenland, dat de bevoegdheid over inheemse volkeren heeft, samenwerken om inheemse volkeren te betrekken bij de besluitvorming en om hun voor te bereiden op de gevolgen van de klimaatsopwarming (Deense regering, 2008).

Ook voormalig president Bush vernoemde tijdens zijn laatste ambtstermijn de inheemse volkeren door te vermelden dat zij inspraak moeten hebben bij beslissingen die hen aanbelangen (Bush, 2009). In de Russische strategie voor het Arctische gebied stelt Rusland, net zoals de andere Arctische staten, dat de bescherming van de levenswijze, taal en omgeving van de inheemse volkeren prioritair is (Barents Observer, 2009a).

2.2.5 Milieu

Het Arctische gebied herbergt een waardevol ecosysteem waar verscheidene unieke dier- en plantensoorten voorkomen. Door vervuiling, niet-duurzaam beheer en klimaatsopwarming kan dit kwetsbare milieu dan ook ernstige verstoringen ondergaan (Hoel, 2007). In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe verschillende evoluties het Arctische milieu bedreigen en welke belangen daarmee gepaard gaan.

Vervuiling

Het landschap, de diersoorten en de omgevingsfactoren in het Noordelijk poolgebied variëren sterk. Enkele algemene kenmerken zijn de lage temperaturen, de korte zomer en grote sneeuwbedekking (ACIA, 2004). De kust, waar de meeste menselijke activiteiten plaatsvinden, is tevens het gevoeligst voor verstoring. Ondanks de moeilijke omgevingsfactoren behoren sommige regio's in het Arctische gebied tot de meest productieve in de wereld (Kacynski & Brosnan, 2008). In dit opzicht zorgt voornamelijk de intensieve visvangst in sommige gebieden voor een grote verstoring van het natuurlijk evenwicht (ACIA, 2004).

Naast overbevising is ook pollutie een probleem in het Arctisch gebied (Offerdal, 2007). Door de Noordelijke luchtstromen worden gassen, uitgestoten in Europa, megedragen tot in het Arctisch gebied (Offerdal, 2007). Naast deze vervuilingsbron komen er ook vervuilende stoffen uit het gebied zelf in het ecosysteem terecht. Bij de ontginning van grondstoffen, zoals kolen, komen vervuilende stoffen rechtstreeks of via rivieren in de Arctische oceaan terecht (Hoel, 2007). Naast het ontginnen van grondstoffen zorgt ook de aanzienlijke aanwezigheid van verouderde nucleaire installaties voor grote vervuilingsrisico's (Hønneland & Stokke, 2007). In dit opzicht zorgde voornamelijk de sloop van Russische toestellen na het START-verdrag voor grote toxische verontreiniging (Young, 1992).

Klimaatsopwarming

De gevolgen van de temperatuurstijging zijn verstrekkend in het Arctische gebied. Door de geografische ligging van het Arctische gebied zal de temperatuur er bijna dubbel zo snel stijgen als elders op aarde (ESA, 2010). Momenteel zorgen de warmere en kortere winters voor steeds minder ijs. In 2008 had de ijskap nog slechts de helft van haar oppervlakte vergeleken met 50 jaar ervoor (Borgeson, 2008). In het ACIA rapport wordt gesteld dat het smelten van het zee-ijs en de ijskappen zal leiden tot een grotere toegankelijkheid van de regio (2004). Een rechtstreeks gevolg hiervan is dat het transport in de regio gemakkelijker zal worden doorheen de Noordwestelijke en de Noordelijke Zeeroutes (ACIA, 2004). Anderzijds voorspellen wetenschappers ook dat het terugtrekkende ijs voor een betere toegankelijkheid van de grondstoffenvoorraden zal zorgen (Byers, 2009).

Het ACIA lanceerde een rapport waarin ze de verwachte veranderingen in het Arctische gebied schetst (2004). In dit rapport wordt gesteld dat de gevolgen van de opwarming wereldwijd voelbaar zullen zijn door het stijgende zeepeil, wat invloed kan hebben op de zeestromingen in de oceaan (ACIA, 2004). Daarnaast zal er een verschuiving zijn van vis- en andere diersoorten, wat negatief of positief kan zijn voor hun bestand. Zo worden ijsberen ernstig bedreigd, migreren vissoorten naar het Noorden en verandert toendra in taiga (Borgeson, 2008). Dit heeft verregaande gevolgen voor de inheemse bevolking, die voornamelijk van natuurlijke bronnen afhankelijk is (Einarsson & Young, 2004). Daarnaast

kan een temperatuurstijging de permanent bevroren ondergrond in het Arctische gebied ontdooien, waardoor de infrastructuur erg aangetast kan worden en schadelijke gassen vrijkomen (Offerdal, 2007).

De aanpak van het klimaatsprobleem door de reductie van broeikasgassen gebeurt voornamelijk op wereldniveau waarbij een eerste start werd genomen met het Kyoto-verdrag van 1992 (Offerdal, 2007). Samen vertegenwoordigen de acht Arctische staten ongeveer de helft van de uitstoot van broeikasgassen van de ontwikkelde landen (Hoel, 2007). In december 2009 werd in Kopenhagen een internationale klimaatop georganiseerd die echter geen bindende resoluties opleverde. Deze top werd dan ook algemeen als een mislukking beschouwd. (Goldenberg, Stratton, & Vidal, 2009). Ondanks de erg ingrijpende gevolgen van de klimaatsverandering voor de Arctische regio is het engagement tot uitstootreductie van de Arctische staten niet navenant (Hoel, 2007).

Alle Arctische staten stellen in hun strategische documenten echter dat de bescherming van het Arctische milieu een topprioriteit is:

Noorwegen pleit voor het uittekenen van strikte standaarden en het verzamelen van wetenschappelijke informatie waardoor hun beleid voor invloed kan zorgen op internationaal niveau (Noorse regering, 2006). In dit opzicht beschouwen ze het beschikken over voldoende kennis en ervaring als een vereiste om aanwezig te zijn in het Arctische gebied. Het verzamelen en opbouwen van kennis moet ervoor zorgen dat Noorwegen zijn belangen kan garanderen. Hierbij is het tegengaan van de opwarming van de aarde een absolute prioriteit. De Noorse regering waarschuwt voor een stijging van het aantal ijsbergen, wat de scheepvaart zal bemoeilijken en het risico op vervuiling sterk zal verhogen (Noorse regering, 2006). Een gelijkaardige focus op bescherming via toegenomen wetenschappelijk onderzoek is terug te vinden in de Canadese strategieën tegenover het Arctische gebied. Naast deze focus op wetenschap stelt Canada ook te willen inzetten op integrale bescherming van Noordelijke gebieden door het oprichten van nationale parken (Canadese regering, 2009). In deze parken moet de bescherming van het milieu gewaarborgd worden en moeten vervuilde gebieden weer hersteld worden (Canadese regering, 2009).

De VS stellen in hun Arctisch beleid dat het milieu en de biologische waarden beschermd moeten worden (Bush, 2009). De exploitatie en het transport van grondstoffen moeten op een milieuvriendelijke manier gebeuren. Dit moet volgens hen gerealiseerd worden door het stimuleren van multilaterale instituties die de samenwerking tussen de Arctische staten verbeteren en instellingen als de Arctische Raad (Bush, 2009). De ontwikkeling van wetenschappelijk onderzoek is voor de VS van fundamenteel belang (Conley & Kraut, 2010). Het verbeteren en toename van onderzoek, alsook internationale samenwerking en uitwisseling van kennis moet leiden tot meer inzicht in klimaatsverandering en de aanwezigheid van grondstoffen (Conley & Kraut, 2010).

Ook Rusland stelt gelijkaardige richtlijnen op met betrekking tot het Arctische gebied. Zo stelt het Russische beleid dat de natuurlijke omgeving in het Arctische gebied beschermd en bewaard moet worden (Zysk, 2008). Om dit te kunnen bewerkstelligen moeten alle schadelijke invloeden van economische activiteit vermeden proberen te worden volgens de Russische politici (Byers, 2009).

2.3 Analyse van de situatie met betrekking tot samenwerking in het Arctische gebied aan de hand van de Realistische / Functionalistische theorie

2.3.1 Theorie beschrijving

De doelstelling van dit hoofdstuk is het analyseren van het gedrag van de Arctische actoren met betrekking tot de samenwerking in het Arctische gebied. Doorheen de inleiding werd een overzicht gegeven van enerzijds de Functionalistische en anderzijds de Realistische invalshoek op internationale samenwerking, waarbij hun respectievelijke standpunten en implicaties verduidelijkt werden. Het koppelen van de gebeurtenissen en het beleid van de Arctische actoren aan deze twee invalshoeken biedt een inzicht in de posities, de denkwijze en het gedrag van de verschillende actoren. Door een eventuele samenhang van de gebeurtenissen met deze theoretische modellen te analyseren, kunnen er conclusies getrokken worden naar de wijze waarop het beleid in het Arctische gebied kan evolueren.

In de leer van de internationale betrekkingen beschrijft Haas verschillende indicatoren die moeten onderzocht worden bij het bestuderen van Functionalistische samenwerking (1964). Bij het analyseren mag er volgens Haas niet enkel gefocust worden op de wijze en de doelstellingen van de actoren, maar moeten ook de taken die uit deze twee factoren voorkomen onderzocht worden om tot een analyse te kunnen komen (1964). Om een duidelijk inzicht te verwerven in het beleid van de Arctische actoren met betrekking tot het Functionalistische theoretische kader binnen het Arctische gebied zal elk domein aan de onderstaande onderzoeksvragen onderworpen worden. Deze vragen omvatten de door Haas beschreven indicatoren.

1. Welke instituties / samenwerkingsvormen reguleren de belangen in het beschreven domein in het Arctische gebied en welke actoren zijn aanwezig in deze instituties / samenwerkingsvormen?
2. Welke bevoegdheden en mogelijkheden hebben deze instituties / samenwerkingsvormen met betrekking tot dit domein?
3. Is er een merkbare evolutie in de bevoegdheden van deze instituties / samenwerkingsvormen?

Om de samenwerking vanuit de Realistische invalshoek te beschrijven wordt er bij de analyse niet enkel gefocust op institutionele samenwerking. Door eveneens de niet-formele samenwerking tussen staten op te nemen kan een analyse gemaakt worden met betrekking tot de Realistische visie op samenwerking.

2.3.2 Soevereiniteit in het Arctische gebied: chaos of structuur?

Welke instituties / samenwerkingsvormen reguleren de territoriale belangen met betrekking tot dit domein in het Arctische gebied?

In 1996 trad het UNCLOS verdrag in werking, nadat het door de zestigste staat geratificeerd werd. Door de verregaande implicaties van dit verdrag, dat ook wel de grondwet van de zee genoemd wordt, kan dit gezien worden als het belangrijkste institutionele kader voor de regulering van territoriale belangen in het Arctische gebied (VN, 2009b).

De Arctische staten die het UNCLOS verdrag geratificeerd hebben maken gebruik van de voorziene procedures in verband met het afbakenen van nieuwe of al bestaande territoriale gebieden (VN, 2010d). In 2001 was Rusland de eerste om een claim in te dienen bij de VN commissie ter verlenging van het continentaal plat (VN, 2010e). Deze procedure werd later gevolgd door Noorwegen en Denemarken (VN, 2010f). De Verenigde Staten, die het UNCLOS verdrag niet geratificeerd hebben, erkennen het verdrag gewoonrechtelijk wel (Holtmark, 2008). Verschillende Amerikaanse politici wezen op het belang om het verdrag te ratificeren, om zo via de bestaande procedures van het verdrag aanspraak te kunnen maken op een verlenging van hun continentaal plat (Bush, 2007).

In het Arctische gebied zijn er geen specifieke institutionele samenwerkingsvormen die gericht zijn op de territoriale verdeling van het Arctische gebied. Zoals hoger beschreven is de Arctische Raad de belangrijkste samenwerkingsvorm tussen de Arctische staten. Bij de oprichting van deze raad werden de bevoegdheden nadrukkelijk beperkt tot niet-veiligheidsgerelateerde onderwerpen (Arctische Raad, 1994). Eveneens werd de samenwerking met betrekking tot territoriale aangelegenheden niet in de oprichtingsverklaring opgenomen (Arctische Raad, 1996). In de visietekst van de Arctische Raadsvoorzitters voor de periode 2006-2012 werd evenmin melding gemaakt dat dit zou veranderen (Formannskapsprogram, 2004).

Ondanks het gebrek aan institutionele samenwerking in het Arctische gebied is er wel overleg. De vijf Arctische kuststaten kwamen in mei 2008 samen te Illulisat in Groenland voor diplomatiek overleg (Clover, 2008). Tijdens deze conferentie werd beslist om een goede ordening te creëren van alle overlappende claims en meer algemeen werd ook beslist om alle nieuwe initiatieven tot regimevorming met betrekking tot het Arctische gebied te blokkeren (Yeager, 2008). In 2010 werden deze doelstellingen door de Arctische staten herbevestigd, ditmaal in Chelsea, Canada (Axworthy, 2010).

Welke actoren zijn aanwezig in deze instituties / samenwerkingsvormen?

Zoals hoger beschreven zijn alle Arctische staten, met uitzondering van de VS, deelnemende partij aan het UNCLOS verdrag. Met het UNCLOS verdrag valt op te merken dat de Arctische staten aan een internationale organisatie, de VN, een rol toebedelen als scheidsrechter bij de onderlinge relaties tussen de Arctische staten. Dit gebeurt onder de vorm van het CLCS. Door het strikt volgen van de procedures voor het neerleggen van territoriale claims door de Arctische staten erkennen deze landen de scheidsrechterrol van de VN ook in de praktijk. Daarnaast is ook de gepromote UNCLOS deelname van de VS een teken dat de legitimiteit van het UNCLOS verdrag aantoont.

In 2008 en 2010 kwamen de leiders van de Arctische Vijf op een informele manier samen om tot een akkoord te komen met betrekking tot soevereiniteitsgeschillen in het Arctische gebied.

Terwijl in de Arctische Raad drie Arctische staten méér vertegenwoordigd zijn, inheemse groepen inspraak hebben en verschillende landen een waarnemersstatus verkregen, is de aanwezigheid op de bijeenkomsten van de Arctische Vijf beperkt tot enkel ministeriële vertegenwoordigers van de vijf Arctische kuststaten (Axworthy, 2010).

Welke bevoegdheden en mogelijkheden hebben deze instituties / samenwerkingsvormen?

In de inleiding werd uitgelegd welke territoriale reguleringen voorzien zijn in het UNCLOS verdrag en welke procedures daarmee gepaard gaan. In de vorige alinea werd met de recente toepassingen van het UNCLOS verdrag door de verschillende Arctische staten een beeld gegeven van de samenwerking en coördinatie die dit verdrag bewerkstelligt op internationaal niveau.

In de inleiding werd eveneens beschreven hoe het wettelijk frame van het UNCLOS verdrag zich beperkt tot claims die niet in conflict komen met de claims van één of meerdere andere landen. In tegenstelling tot de claims die niet met andere landen conflicteren raken de conflicterende claims niet zo snel opgelost. Verschillende conflicten zoals het Svalbard- en Yukonconflict tonen dit aan. De landen met conflicterende claims moeten volgens het UNCLOS verdrag zelf tot een oplossing komen (VN, 2009b). In het Arctische gebied zijn verschillende andere voorbeelden van deze situaties te vinden. Zo bestaat er al verschillende decennia onenigheid tussen Canada en Denemarken over het Hans eiland (Van de Graaf, 2009). Op verschillende momenten werd er door militairen of politieke vertegenwoordigers van beide landen voet aan wal gezet of werden vlaggen geplaatst (Boswell, 2009). Ondanks de militaire provocaties die van beide zijden kwamen, zoals de Deense vlagplanting in maart 2004 of het bezoek van de Canadese minister van Defensie in maart 2005, stelden de Canadese minister van Buitenlandse Zaken en zijn Deense collega tijdens een ontmoeting in augustus 2009 voor om het geschil op korte termijn op te lossen (Boswell, 2009). Een tweede voorbeeld van veertig jaar territoriale onenigheid situeerde zich rond de maritieme grens van de geclaimde gebieden in de Barentssee, tussen Rusland en Noorwegen (Barents Observer, 2010a). Omdat deze twee landen beiden een verlenging van hun continentaal plat eisten en dit een conflicterende claim was, moest dit buiten de UNCLOS opgelost worden. Het uitwerken van dit geschil verliep op een diplomatieke manier. Beide leiders stelden op een samenkomst in januari 2010 een oplossing van het territoriale dispuut voor en in februari 2010 berichtten beide landen tevreden te zijn over de goede en constructieve dialoog (Barents Observer, 2010b). In april 2010 werd dit conflict op een diplomatieke manier beslecht (Gibbs, 2010). De Noorse regering stelde dat dit akkoord gebaseerd op internationaal recht en bilaterale diplomatie, een goede basis kan vormen voor andere territoriale conflicten in het Arctische gebied (Gibbs, 2010).

In tegenstelling tot het UNCLOS verdrag is er geen verdragsrechtelijke grond waarop de Illulisat en Chelsea verklaringen gebaseerd zijn. De Illulisat verklaring toont een wil aan van de Arctische Vijf staten om op een niet-formele, en eveneens niet-bindende manier, een duidelijke ordening te scheppen in het Arctische gebied (Axworthy, 2010). De verschillende Arctische staten beseffen dat een onderlinge samenwerking in hun gezamenlijk voordeel kan spelen (Clinton, 2010). Deze samenwerking kan gezien worden in het licht van de bedreiging van nieuwe actoren in het Arctische gebieden en van de nood aan duidelijkheid om de regio economisch te exploiteren, zoals beide later beschreven worden.

Is er een evolutie merkbaar in de bevoegdheden van deze instituties / samenwerkingsvormen?

Het UNCLOS verdrag wordt door de Arctische staten als het belangrijkste wettelijk kader beschouwd bij het beslechten van de territoriale claims. Het stipt volgen van de beschreven verdragsrechtelijke procedures door de Arctische staten toont dit aan. Aangezien conflicterende claims niet ingediend kunnen worden bij de CLCS zijn er met betrekking tot dit punt weinig spanningen te meten tussen de verschillende Arctische staten.

De verschillende conflicterende territoriale claims die bovenstaand beschreven werden tonen echter aan dat het UNCLOS verdrag toch nog geen absolute regulering in het Arctische gebied kan scheppen. Verschillende politici van de Arctische staten zoals de Noorse premier Stoltenberg geven aan het wettelijk kader van het UNCLOS verdrag als omvattend genoeg te beschouwen en niet bereid te zijn verdere reguleringen te ontwikkelen (Axworthy, 2010). De huidige juridische onduidelijkheid in het Arctische gebied kan volgens Effelman-Jensen, de voormalige Deense minister voor Buitenlandse zaken, wel een aanleiding zijn voor een verhoogde militaire aanwezigheid in het Arctische gebied, zoals verder beschreven wordt (2009).

De samenkomst van de ministers van Buitenlandse Zaken van de Arctische Vijf te Illulissat in 2008 kan als een belangrijke mijlpaal in de internationale samenwerking in het Arctische gebied gezien worden. Deze samenkomst toont aan dat de leiders van de Arctische staten niet-formele samenkomsten en verklaringen met betrekking tot cruciale domeinen in de Arctische aangelegenheden verkiezen boven een uitbreiding van geïnstitutionaliseerde bevoegdheden, zoals in de Arctische Raad. Aan het einde van de conferentie verklaarden de Arctische Vijf dat er geen nood is aan de ontwikkeling van een nieuw integraal regime om de Arctische Oceaan te beheren (Axworthy, 2010). In 2010 kwamen de ministers van de Arctische Vijf nogmaals samen, ditmaal te Canada. Op de agenda stonden belangrijke onderwerpen zoals de reddingsmogelijkheden, olievervuiling en de opruim ervan en de regulering van de scheepvaart in het Arctische gebied.

Door slechts vijf van de acht Arctische staten uit te nodigen kunnen deze samenkomsten eveneens als een poging gezien worden om de deelnemers van de samenwerking tot een noodzakelijk minimum te beperken. In dit opzicht zorgde de samenkomst van de Arctische Vijf dan ook voor spanningen met de Arctische Raad en andere spelers in het Arctische gebied (Boswell, 2010).

Verschillende wetenschappers zoals Conley en Kraut beschrijven dat deze samenkomsten speculaties veroorzaken over de vraag als de Arctische Raad nog de voornaamste speler met betrekking tot het beheer van de Arctische onderwerpen zal blijven (2010).

Auteurs en politici pleiten in dit opzicht voor een versterking van de Arctische Raad, die noodzakelijk zou zijn voor de aanpak van de grote uitdagingen in het Arctische gebied (Axworthy, 2010; Young, 2010). Sommige wetenschappers stellen dat de veranderingen in het Arctische gebied de regio verbonden hebben met de buitenwereld waardoor de bestaande beheersvormen hun bruikbaarheid verloren hebben (Young, 2005).

Het goede werk van deze Raad in verschillende complexe domeinen die voorgaand beschreven werden wordt in dit opzicht aangehaald als een motivatie voor een verbreding van de bevoegdheden van de Arctische Raad (Axworthy, 2010). Een honderd wetenschappers, waaronder Young, kwamen samen in het Arctic Governance Project's Committee (AGP) en beschreven concreet op welke terreinen de Arctische Raad hervormd moet worden:

1. Een groter mandaat, ook op vlak van militaire veiligheidsonderwerpen en op vlak van opvolging van de genomen engagementen
2. Een betere toegang voor niet-Arctische actoren zoals China en de EU tot de Arctische Raad, dit als waarnemers
3. Volledige participatie van inheemse volkeren
4. Een mechanisme voor meer inbreng van milieugroeperingen en industrie
5. Een duurzame stabiele financiering
6. De oprichting van een permanent secretariaat voor de Arctische Raad

Deze versterkingen van de Arctische Raad en zijn rol moeten de nood aan nieuwe allianties zoals de Arctische Vijf kunnen reduceren (Young 2010). Dit project zou aldus Young een sterke politieke wil op de hoogste niveaus vereisen om uitgevoerd te kunnen worden (2010).

De houding van de Arctische staten tegenover dit project en deze visie is inconsistent. De vertegenwoordigers van sommige staten geven aan delen van het voorstel te steunen. Zo herhaalde de Noorse Ambassadeur in Canada, Eikeland, verschillende aanbevelingen uit het Arctic Governance Project. De Ambassadeur stuurde erop aan dat de Arctische Raad een stabiele financiering en een permanent secretariaat zou kunnen krijgen (Harbeck, 2010). Daarnaast stelde ze dat een brede open discussie over de Arctische Raad noodzakelijk is (Harbeck, 2010). Eveneens stelde Hillary Clinton, de minister van Buitenlandse Zaken van de VS na de samenkomst in Chelsea, dat de samenkomst van de Arctische Vijf niet het gewenste forum was voor de bespreking van Arctische aangelegenheden (Conley & Kraut, 2010). Ondanks het uiten van deze meningen waren de vertegenwoordigers van beide landen aanwezig tijdens de beide samenkomsten van de Arctische Vijf.

Toepassing theoretisch kader

In de leer van de internationale betrekkingen beschrijft zowel de Functionalistische theorie als de Realistische theorie verschillende aspecten van samenwerking in de internationale betrekkingen. De basishouding van deze theorieën tegenover samenwerking zijn echter fundamenteel verschillend, Met betrekking tot de Arctische samenwerking stroken verschillende aspecten van de Arctische Raad en de visie van de voorstanders van deze samenwerkingsvorm met de Functionalistische theorie. Anderzijds vallen verschillende delen van de Realistische theorie samen met de strategieën van de Illuliat en Chelsea samenkomsten alsook met de visie bij de tegenstanders van een uitbreiding van de Arctische Raad. De theoretische achtergrond van deze visies en overeenkomsten worden hier beschreven aan de hand van de huidige samenwerkingsvormen in het Arctische gebied.

In de leer van de internationale betrekkingen beschrijft de Functionalistische theorie de creatie van een vreedevolle internationale gemeenschap die door een praktische samenwerking verbonden wordt (Mitrany, 1946). Mitrany stelt dat nieuwe ontwikkelingen zoals o.a. communicatiekanalen, energiebronnen en massaproductie lokale entiteiten op nationaal en internationaal niveau verbonden hebben (1946). Deze ontwikkeling heeft volgens Mitrany de

nood gecreëerd aan een internationale organisatie die via intergouvernementalisme, federalisme, of functionalisme bereikt zou kunnen worden. Een toepassing van deze eerst genoemde vorm wordt hier eveneens beschreven aan de hand van de Realistische visie op samenwerking.

De Functionalistische visie op internationale samenwerking wil afstappen van de traditionele link tussen een autoriteit die verbonden is aan een bepaald territorium (Mitrany, 1946). Bij deze evolutie moet worden overgegaan tot een internationale organisatie die de taken die voorheen door een nationale regering vervuld werden, op zich neemt. Door op dit niveau te werken moet de uitvoering beter of met minder spanningen verlopen. In verschillende opzichten kunnen er gelijkenissen getrokken worden tussen evoluties in het Arctische gebied, zoals de oprichting van de Arctische Raad in 1996, alsook in het AGP project, en de theoretische visie van het Functionalisme. In voorgaande hoofdstukken werden de evoluties met betrekking tot verschillende domeinen in het Arctische gebied beschreven. De toegenomen scheepvaart, sociale interactie en milieuproblemen zorgden voor grensoverschrijdende afhankelijkheid tussen de Arctische staten. Hierbij kunnen gelijkenissen getrokken worden met de beschrijving die Mitrany geeft van de evoluties in de internationale gemeenschap (1946).

In de oprichtingsverklaring van de Arctische Raad voorzagen de Arctische staten mogelijkheden voor samenwerkingsinitiatieven met betrekking tot onderwerpen die samenwerking vereisen (Arctische Raad, 1996). Een weliswaar beperkt aantal functies, die verder verduidelijkt worden, verschoof (deels) naar het niveau van de Arctische Raad om daar op een internationale schaal aangepakt te worden. Deze evolutie van schaalvergroting van bevoegdheden die voorheen door de afzonderlijke overheden gedaan werden strookt met de beschrijving van de Functionalistische theoretici.

Naast het erkennen van deze evoluties is eveneens de basisassumptie bij het oprichten van de Arctische Raad belangrijk. Bij het oprichten van de Raad werd gesteld dat deze internationale instelling de organisatie en de samenwerking tussen Arctische staten moest doen toenemen (Arctische Raad, 1996). Verschillende auteurs beschrijven dat de oprichting van deze Raad de stabiliteit in het Arctische gebied moest waarborgen (AGP, 2010). Door het integreren van Rusland, na de implosie van de Sovjet-Unie, zou het land immers betrokken en geïntegreerd worden (Byers, 2009). Het voor ogen houden van dit principe voor het organiseren van de internationale gemeenschap in het Arctische gebied strookt met de basisassumptie tegenover samenwerking van het Functionalisme. Door het verschuiven van taken naar het internationale niveau wil Mitrany tot een werkend internationaal systeem komen dat stabiliteit moet creëren (1946). Door de leden van deze internationale gemeenschap het gezamenlijk beheer en de verantwoordelijkheid over deze taken te geven wil hij tot een werkende integratie komen (Mitrany, 1946).

Met betrekking tot soevereiniteit in het Arctisch gebied zijn de taken op internationaal niveau gereguleerd via het UNCLOS verdrag. Het gegeven dat staten deze bevoegdheid niet zelf in handen hebben maar er een beslissende autoriteit (CLCS) bestaat, blijkt in het Arctische gebied een regulerende factor die stabiliteit kan creëren. Dit blijkt uit het beperkte aantal territoriale geschillen in de domeinen waar het CLCS bevoegdheid heeft (Bailes, 2009). Hoewel het UNCLOS verdrag en de CLCS niet op een Functionalistische basis georganiseerd zijn -de staten doen immers geen taken samen- onderschrijft het toch de stelling van het Functionalisme dat bevoegdheden op een hoger niveau beter of met minder spanning gedaan kunnen worden (Haas, 1964; Mitrany, 1946).

In voorgaande hoofdstukken werd eveneens beschreven dat er zich verschillende soevereiniteitsgeschillen in het Arctische gebied afspelen. Door verschillende evoluties blijken territoriale problemen ontstaan te zijn met betrekking tot onder andere de exploitatie van fossiele brandstoffen, visvangst en scheepvaart (Morosov, 2009). Deze problemen komen in verschillende mate voor bij de Arctische staten maar zijn kenmerkend voor het hele Arctische gebied. Ondanks deze gemeenschappelijke problemen blijken de meeste staten niet bereid de Arctische Raad of een andere vorm van Functionalistisch geïnspireerde samenwerking als oplossing te verkiezen. Met betrekking tot dit domein, dat zich voornamelijk situeert rond conflicterende territoriale claims, lijken staten zich niet te willen engageren in een samenwerking zoals die door de Functionalistische theorie beschreven wordt.

In de vorige hoofdstukken werd beschreven hoe de samenkomsten van de Arctische Vijf volgens verschillende auteurs een uitdaging kunnen vormen voor de Arctische Raad. In de leer van de internationale betrekkingen is waar te nemen hoe deze houdingen tegenover samenwerking ideologisch van elkaar verschillen.

De samenkomsten van de Arctische Vijf, waarbij in Illulisat over territoriale geschillen vergaderd werd, stroken met de Realistische visie waarbij de samenwerkingsinitiatieven tussen staten een rol als forum toebedeeld krijgen (Grieco, 1988; Coolsaet, 2006). Dit blijkt uit de beslissingen van de Arctische Vijf die niet bindend zijn van karakter. Alsook uit de onderwerpen waarover vergaderd wordt, zijnde enkel deze waarover de Arctische Vijf willen vergaderen. In dit opzicht toont Oye aan hoe staten in een anarchistische omgeving samenwerking verkiezen boven unilaterale actie (1986). Met deze samenwerking binden ze zich gezamenlijk tot een bepaalde actie, zonder te streven naar een autoriteit, om een gemeenschappelijk goed te beheren (Grieco, 1988). Deze samenwerking zou tot stand komen doordat elke staat ervan overtuigd is dat samenwerking meer oplevert dan een rivaliserende aanpak. Dit inzicht en deze werkwijze strookt met de houding van de Arctische Vijf tegenover gezamenlijke uitdagingen zoals de conflicterende soevereiniteitsclaims, economische ontwikkeling, reddingsmogelijkheden en olievervuiling. Met betrekking tot deze gezamenlijke belangen is er immers een gezamenlijk beheer vereist dat verschillende mogelijkheden moet creëren, zoals voor scheepvaart, en bedreigingen, zoals nieuwe actoren, moet verminderen. Verschillende auteurs beschrijven in dit opzicht dat het perspectief van langdurige verbondenheid tussen de Arctische staten als een stimulans voor samenwerking kan gezien worden (Grieco, 1988; Oye, 1986).

Met betrekking tot deze samenwerking is er geen opvolging of strategie bij de beslissingen van de Arctische Vijf. Deze vorm van samenwerking staat recht tegenover deze die in de Arctische Raad georganiseerd wordt.

In een vorig hoofdstuk werd beschreven hoe verschillende statelijke en niet-statelijke actoren die wel in de Arctische Raad zetelen niet bij de samenkomsten van de Arctische Vijf uitgenodigd worden (Axworthy, 2010). Met betrekking tot dit feit beschrijven auteurs hoe de vanuit een Realistisch perspectief geïnspireerde samenwerking aan de hand van verschillende strategieën gebeurt.

In het theoretisch kader werd verduidelijkt hoe Glazer verschillende redenen en voorwaarden voor samenwerking vanuit Realistisch perspectief beschreef (1995). Glazer stelt dat samenwerking tussen staten risico's vermindert en zo een vorm van self-help is. In dit opzicht

werd hoger aangehaald hoe verschillende auteurs de samenkomsten van de Arctische Vijf als regulerende diplomatie beschreven (Boswell, 2010; Cannon, 2010).

Naast deze motivatie ziet de Realistische theorie ook het delen van gemeenschappelijke belangen als een aanzet tot samenwerking in het Arctische gebied (Coolsaet, 2006; Glazer, 1995). In dit opzicht werd beschreven hoe voor de Arctische staten een vreedzame oplossing in hun voordeel speelt (Grieco, 1988). Hierbij werd het voorbeeld van nieuwe Arctische actoren, die door een goede samenwerking van de Arctische staten moeilijker toegang krijgen, aangehaald.

Een derde aanzet voor deze nieuwe vorm van Arctische samenwerking wordt door Oye beschreven (1986). Zo omzeilen de samenkomsten van de Arctische Vijf verschillende actoren die in de Arctische Raad wel vertegenwoordigd zijn. Oye beschrijft hoe de mogelijkheden voor samenwerking vanuit Realistisch perspectief stijgen naarmate het aantal deelnemende actoren daalt (1986). Een eerste verklaring die Oye hiervoor aanhaalt is een verhoogd veiligheidsgevoel tussen de actoren. Door het aantal actoren te verminderen daalt de kans immers dat één van de actoren 'bedrog' pleegt en zijn de mogelijkheden voor bestraffing van deze effectiever (Oye, 1986). Als tweede argument stelt Oye dat naarmate het aantal actoren kleiner is hoe eenvoudiger het is om gemeenschappelijke belangen te hebben en deze te kunnen definiëren. Eveneens herkent Oye een trend in de internationale samenwerking waarbij staten bij een niet-effectieve samenwerking overstappen naar een kleinere vorm waarbij minder deelnemers betrokken zijn (Oye, 1986).

Ten laatste onderschrijft het buitensluiten van niet-statelijke actoren zoals de inheemse vertegenwoordigers de Realistische stelling dat internationale samenwerking voornamelijk een functie als forum tussen staten heeft (Coolsaet, 2006; Jervis, 1985)

2.3.3 Strategische veiligheid

Gedurende de Koude Oorlog kende het Arctische gebied een sterke toename van militaire aanwezigheid, zoals in de inleiding beschreven werd. Dit kenterde al vóór de val van het communisme toen er zich een trend van demilitarisatie aftekende (Young, 1992). De wapenbeheersingsakkoorden tussen de VS en Sovjet-Unie waren hier de beste voorbeelden van (Young, 1992). Deze trend waarbij de beide grootmachten elkaar vonden voor onderlinge akkoorden zette zich eveneens door na de implosie van de Sovjet-Unie (Sigurosson & Skaptason, 2000). Rond de eeuwwisseling kantelde de situatie weer en kon een trend van militarisering van het Arctische gebied opgemerkt worden (Zellen, 2009). In dit hoofdstuk wordt gekeken hoe deze trend zich doorzet en op welke wijze de actoren zich tegenover elkaar verhouden.

Welke instituties / samenwerkingsvormen reguleren de belangen op vlak van strategische veiligheid in het Arctische gebied?

Zoals hoger meermaals beschreven werd zijn bij de oprichting van de Arctische Raad militaire en strategische onderwerpen buiten de bevoegdheid van de Raad geplaatst. In de oprichtingsverklaring van de Arctische Raad werd expliciet vermeld dat de Raad zich niet kan bezighouden met veiligheidsgerelateerde onderwerpen (Arctische Raad, 1996). Doorheen de geschiedenis van de Raad zijn er bijgevolg geen verklaringen of initiatieven terug te vinden met betrekking tot deze onderwerpen (Arctische Raad, 2010). Buiten het kader van de Arctische Raad zijn echter wel verschillende samenwerkingsvormen en instituties tussen de Arctische staten actief.

De voornaamste samenwerkingsvorm op vlak van strategische veiligheid in het Arctisch gebied is de NAVO. Zoals hoger beschreven is in dit gebied enkel Rusland geen lid van de NAVO. Het principe van collectieve defensie in deze organisatie zorgt ervoor dat de andere Arctische staten in geval van dreiging op elkaar kunnen rekenen, dit in tegenstelling tot Rusland. Volgens Russische politici zet deze dreiging hen aan om hun macht, in de vorm van strategische aanwezigheid in het Arctische gebied, te verhogen (Johnson, 2010).

Een andere samenwerkingsvorm met betrekking tot veiligheid in het Arctische gebied situeert zich tussen de Scandinavische landen. In februari 2009 kondigden de Scandinavische ministers van Buitenlandse Zaken aan dat er een eventuele samenwerking komt, de Nordic Military Alliance, ter bescherming van hun belangen in het Arctische gebied (Noorse regering, 2009).

Naast deze multilaterale initiatieven zijn eveneens bilaterale samenwerkingsvormen aanwezig in het Arctische gebied. Een opmerkelijk gegeven is dat deze de bestaande allianties overschrijden. Zo is er een samenwerking op militair vlak tussen Rusland en Noorwegen alsook tussen de VS en Canada (Gabriels, 2010; Noorse regering, 2002).

Welke bevoegdheden en mogelijkheden hebben deze instituties / samenwerkingsvormen tegenover dit domein?

Alhoewel de NAVO zich voornamelijk richt op conflicthaarden, zoals onder andere in Afghanistan en Somalië, beschrijven verschillende auteurs de groeiende aandacht in de organisatie voor de ontwikkelingen met betrekking tot strategische veiligheidsonderwerpen in het Arctische gebied (de Hoop-Scheffer, 2009; Holtsmark, 2008).

Als directeur van het Noorse Defensie Instituut dicht Holtsmark verschillende kerntaken toe aan de rol van de NAVO in het Arctische gebied (2008). Vooraleerst zou de NAVO volledig moeten inzetten op vertrouwenswekkende en samenwerkingsinitiatieven op politiek en militair vlak in het Arctische gebied (Holtsmark, 2008). Dit kan volgens Holtsmark gedaan worden door het ondersteunen van regionale en bilaterale samenwerkingsvormen in het Arctische gebied. Hierbij kunnen gezamenlijke veiligheidsbelangen gedefinieerd en ontwikkeld worden, die een aanzet kunnen geven tot samenwerking. In voorgaande hoofdstukken werden in dit opzicht al verschillende belangen aangehaald, zoals controle, die het potentieel hebben de Arctische staten aan te zetten tot samenwerking (Rasmussen, 2009).

Daarnaast stelt Holtsmark dat de NAVO, doordat ze een fundamenteel onderdeel vormt van de veiligheidsstrategieën van de vier Arctische staten, de veiligheidsbelangen van deze laatste moet waarborgen. Indien de maatregelen die beschreven werden in de voorgaande alinea hun doel niet zouden bereiken moet de NAVO bereid zijn om een crisisplan uit te werken en uiteindelijk militair op te treden (Holtsmark, 2008). Aangezien de NAVO al militair aanwezig is in het Arctische gebied zou deze taak geen echte omschakeling in het beleid zijn.

In het vorige hoofdstuk werd beschreven hoe de Scandinavische landen een regionaal samenwerkingsinitiatief met betrekking tot militaire aangelegenheden voor ogen hebben. Dit initiatief dat door de Noorse premier Stoltenberg in 2009 naar voren gebracht werd heeft betrekking tot een 'Nordic Stabilisation Task Force (NSTF)' tussen Denemarken, Finland, IJsland, Noorwegen en Zweden. De voornaamste doelstellingen in dit plan zijn de oprichting van een snel inzetbare troepenmacht, het delen van militaire infrastructuur, een gemeenschappelijk digitaal beschermingsprogramma en een eventuele gedeelde satelliet (Noorse regering, 2009). Daarnaast zou het NSTF eveneens een humanitaire component bevatten waarin een zoek- en reddingsprogramma georganiseerd wordt (Noorse regering, 2009). Deze gemeenschappelijke defensiegemeenschap zou zijn actieradius niet enkel beperken tot het Arctische gebied. In dit opzicht is echter belangrijk op te merken dat in het rapport ook nadrukkelijk gewezen wordt op de noodzakelijke verduidelijking van, in bindende termen, hoe de alliantie reageert op een externe aanval of druk op een Noordelijke staat (Noorse regering, 2009).

Ondanks het afschrikkende scenario met betrekking tot de toegenomen militaire dreiging benadrukken de verschillende leiders van de Arctische staten het coöperatieaspect van hun militaire beleid. Zo stelde de Canadese minister van Buitenlandse Zaken Cannon dat de Arctische staten niet op weg zijn naar confrontatie, maar naar samenwerking (Arctic Focus, 2009 a).

Zoals in het vorige hoofdstuk al aangehaald werd, zijn in het Arctische gebied verschillende bilaterale samenwerkingsinitiatieven met betrekking tot strategische veiligheidsvraagstukken waar te nemen. Een Russische diplomaat in Canada stelde op een bilaterale ontmoeting dat het voor beide landen goedkoper en gemakkelijker zou zijn om samen te werken op vlak van controle in het Arctische gebied (Arctic Focus, 2009 a). Ook Denemarken gaat met Canada in zee op vlak van militaire gesprekken. Onaangekondigd kwamen de militaire gezagsvoerders van beide landen in september 2009 samen om de mogelijkheden tot samenwerking te bespreken. (Arctic Focus, 2009 b). Deze landen zijn echter niet de enige met deze visie, zo maakten ook Noorwegen en Rusland bekend dat ze op militair vlak willen samenwerken (Barents Observer, 2009 b). Noorwegen, dat direct aan Rusland grenst, stelt dat ze er beide baat bij hebben dat er een duurzame vertrouwensrelatie komt. Hiervoor wil het land op een coöperatieve en open manier samenwerken met Rusland op vlak van militaire patrouilles en wederzijdse inspecties (Barents Observer, 2009 b). Ook de Noren stellen dat de militaire

dreiging vanuit Rusland na 15 jaar samenwerking verdwenen is (Barents Observer, 2009 c). Daarnaast stelde de Russische militaire vertegenwoordiger in mei 2009 samen te willen werken om meer open en betrouwbare informatie over het Russische leger te kunnen verspreiden (Barents Observer, 2009 d).

Is er een evolutie merkbaar in de bevoegdheden van deze instituties / samenwerkingsvormen?

Uit de voorgaande hoofdstukken blijken er zich verschillende evoluties met betrekking tot de strategische veiligheid door te zetten in het Arctische gebied.

De Arctische staten halen verschillende redenen aan voor een militaire aanwezigheid in het Arctische gebied. Vooraleerst wordt het beschermen van het eigen territorium en veiligheid aangehaald, alsook wordt het als een drukkingmiddel voor de territoriale claims beschouwd (Morosov, 2009). In dit opzicht spelen factoren zoals de nieuwe economische mogelijkheden en het nieuw toegepaste juridische kader een niet te onderschatten rol. De Arctische staten uiten dat hun nationale veiligheid op verschillende manieren bedreigd kan worden, o.a door buitenlandse aanwezigheid op hun territorium, smokkel en terrorisme (Effelmann-Jensen, 2009; Huebert, 2009). Deze angst weerspiegelt zich in het Arctische gebied onder de vorm van een toegenomen unilaterale militaire aanwezigheid van de Arctische staten.

De reden waarom de militaire aanwezigheid verhoogd wordt, en dat op een unilaterale manier, wordt door verschillende politici van de Arctische staten duidelijk weergegeven. De voormalige Deense minister voor Buitenlandse Zaken Effelman-Jensen legitimeerde de Deense militaire capaciteitsuitbreiding in zijn opinieartikel in *The Copenhagen Post* (2009). In dit artikel beschrijft hij de verschillende internationale conventies die de territoriale geschillen en de juridische aanspraak regelen, maar echter ook grote grijze zones open laten. Doordat er geen zekerheid is dat deze geschillen op een vreedzame manier geregeld zullen worden, is de Deense militaire aanwezigheid volgens Effelman-Jensen gelegitimeerd (2009).

Verschillende auteurs volgen deze visie en stellen dat de toename van militaire aanwezigheid in het Arctische gebied voortkomt uit een gebrek aan beheersvormen en -mogelijkheden in het Arctische gebied (Conley & Craut, 2010). Voor een duurzamer beheer van de Arctische regio zien verschillende auteurs mogelijkheden in de versterking van de Arctische Raad (Conley & Kraut, 2010; Young, 2010). De redenen hiervoor zijn gelijkaardig als deze die in vorig hoofdstuk werden aangehaald met betrekking tot de regulering van soevereiniteitsgeschillen in het Arctische gebied. Axworthy stelt dat de bevoegdheden van de Arctische Raad eveneens uitgebreid moeten worden tot militaire veiligheid (2010). Hij stelt dat een sterke Arctische Raad met een uitvoerend mandaat noodzakelijk is voor een duurzaam beheer van het Arctische gebied (2010). De begrenzing van het mandaat verzwakt de Raad immers waardoor het geen forum kan zijn voor overleg met betrekking tot veiligheidsonderwerpen (Axworthy, 2010). Ook Young maakt dezelfde overweging en stelt dat de Arctische Raad meer moet zijn dan een multilateraal verdrag (2010). Hierbij maakt hij een verwijzing naar het Antarctica verdrag.

Een samenspel van reeds beschreven factoren heeft geleid tot een nieuwe golf van militaire aanwezigheid in het Arctische gebied (Morosov, 2010). Deze militarisering komt tot uiting in de verhoging van de militaire infrastructuur in de regio. De Canadese premier Harper stelde in 2007 dat twee nieuwe militaire basissen geopend zouden worden in het Canadese Arctische gebied (Arctic Focus, 2009 b). Ook Rusland stelt meer te willen inzetten op het hoge Noorden

waarbij de Russische premier Poetin stelde dat grenscontrole voor hen van fundamenteel belang is (Barents Observer, 2009 d). Niet veel later kondigde het land dan ook aan nieuwe nucleaire onderzeeërs, die uitgerust zijn met kernraketten, te willen testen in het Arctische gebied (Barents Observer, 2009 b). Ook de andere landen in het Arctische gebied geven aan in te zetten op militaire aanwezigheid. Zo meldde Noorwegen in augustus 2009 dat het zijn militaire troepen noordelijker in het land zou stationeren, om zo nadrukkelijker aanwezig te zijn en zijn soevereiniteit te waarborgen (Barents Observer, 2009 e). Als laatste maakte de Deense regering in juli 2009 een capaciteitsverhoging bekend, waaronder een troepenverhoging en versterking van de luchtcontrole in Groenland (Arctic Focus, 2009 f). Met deze op elkaar volgende aankondigingen van militaire machtsverhoging zetten de Arctische staten een trend in die door de Realistische theoretici uitvoerig beschreven wordt en het veiligheidsdilemma genoemd wordt. Dit komt erop neer dat door een defensieve versterking van één staat anderen zich bedreigd gaan voelen en zich op hun beurt gaan versterken (Coolsaet, 2006; Jervis, 1978).

Uit voorgaande beschreven gebeurtenissen blijkt dat de Arctische staten zich door de acties van andere staten aangezet voelen om zelf een machtsverhoging te ondernemen. Verschillende landen zien een toegenomen dreiging in de uitbreiding van de militaire aanwezigheid van de andere Arctische landen en bereiden zich dan ook voor op militaire conflicten (Effelmann-Jensen, 2009). Zo stelden de VS in november 2009 een integraal actieplan op indien het tot een conflict komt in het Arctische gebied (Arctic Focus, 2009 c). Ook Rusland en Noorwegen hebben in 2010 eveneens een gezamenlijke militaire oefening gepland waar de militaire verdediging van olie en gasvelden in de Barentssee gesimuleerd zal worden (Barents Observer, 2010 b). Eveneens plant Rusland in 2010 een regiment parachutisten op de geografische noordpool te laten landen (Barents Observer, 2009 f).

Analyse vanuit theoretisch kader

De gebeurtenissen in het Arctische gebied met betrekking tot de strategische veiligheid kennen op verschillende vlakken raakpunten met de wat de Realistische theoretici over samenwerking beschrijven. Anderzijds onthouden de theoretici die een meer Functionalistische visie bepleiten zich niet van het debat, ondanks hun invloed in de praktijk beperkt lijkt.

In het Arctische gebied is er op militair vlak geen duurzame vorm van samenwerking tussen de Arctische staten. Zoals aangehaald wordt het mandaat van de Arctische Raad in dit opzicht sterk afgebakend. In tegenstelling tot een samenwerking tussen alle Arctische staten zijn er verschillende initiatieven beschreven tussen verschillende actoren, die elk vanuit een andere invalshoek opgericht zijn. Een voorbeeld hiervan is de deelname van Noorwegen in de NAVO, de NSTF en de samenwerking met Rusland. Een verklaring voor deze ad hoc samenwerking op verschillende niveaus kan teruggevonden worden in wat de Realistische theorie beschrijft met betrekking tot internationale strategische samenwerking.

Doorheen het theoretisch kader werden de voorwaarden en aanleidingen beschreven die samenwerking tussen verschillende staten vanuit Realistisch perspectief mogelijk maken. Verschillende auteurs stellen dat de Realistische theorie, in tegenstelling tot wat de structurele Realisten beschrijven, verschillende verklaringen biedt voor samenwerking tussen staten met gelijke of zelfs tegengestelde belangen (Glazer, 1995; Jervis, 1985; Oye, 1986). Om dit te onderschrijven halen deze auteurs verschillende redenen aan. Ten eerste wordt gesteld dat competitie tussen de staten tot een verhoogde onveiligheid kan leiden, wat tegengesteld is aan

de self-help visie (Glazer, 1995). Daarnaast zou samenwerking de onzekerheid van staten over de doelstellingen van de anderen verminderen (Jervis, 1985). Dit zou dan de eigen veiligheid verhogen. Met betrekking tot deze inzichten is het belangrijk dat samenwerking in sommige situaties als een betere optie beschouwd wordt dan confrontatie.

Met betrekking tot het Arctische gebied wordt deze visie in bepaalde gevallen weerspiegeld. In voorgaande hoofdstukken werden verschillende samenwerkingsinitiatieven beschreven tussen landen die niet als bondgenoten beschouwd worden. Vooraleerst werd de rol van de NAVO beschreven. In dit opzicht beschreef Holtsmark het belang van vertrouwenswekkende maatregelen om de spanningen in het Arctische gebied te beperken (2008).

Eveneens werd de samenwerking tussen Rusland en Noorwegen beschreven. Deze samenwerking kan vanuit Noors perspectief gelezen worden als een soort self-help strategie door samenwerking. Deze visie wordt eveneens onderschreven door de stellingen van de Noorse premier Stoltenberg (Barents Observer, 2010b).

Andere theoretici beschrijven samenwerking vanuit een Realistische invalshoek aan de hand van gelijklopende belangen of belangen die door eenzelfde actie gediend worden (Coolsaet, 2006). Verschillende samenwerkingsvormen in het Arctische gebied, zoals de NAVO en de NSTF kunnen eveneens vanuit dit inzicht verklaard worden.

Een belangrijk inzicht met betrekking tot de totstandkoming van deze samenwerking wordt eveneens door Glazer beschreven. Glazer stelt dat de wil voor samenwerking simultaan kan naar voor komen bij de actoren, doordat ze dezelfde conclusie maken over welke weg het beste is voor hun veiligheidssituatie (1995).

Deze vorm van samenwerking, die strookt met Realistische standpunten, hoeft niet tot een militaire confrontatie te leiden. De Realistische theoretici stellen dat staten kosten en baten steeds afwegen (Oye, 1986). Voor de Arctische staten zijn de noordelijke regio's van een dergelijk fundamenteel belang dat ze conflicten als een bedreiging voor hun toekomst zien. In dit opzicht stellen de leiders van verschillende Arctische staten dat coöperatie en een goede verstandhouding hen het verst zal brengen. Zo benadrukt Noorwegen dat het de spanningen in het Arctische gebied laag wil houden om de vooruitgang in de exploitatie van grondstoffen en het tegengaan van klimaatsopwarming niet in het gedrang te brengen (Barents Observer, 2010b). Daarnaast worden verschillende factoren die specifiek gebonden zijn aan het Arctische gebied, zoals technologie en klimatologische uitdagingen, meermaals als redenen aangehaald om samen te werken. Holtsmark beschrijft dat gezamenlijke uitdagingen het potentieel hebben om samenwerking tussen de Arctische staten te versterken (2008).

Ondanks deze intenties voor samenwerking blijken de Arctische staten zoals beschreven een vorm van rampenplan te hebben waarbij geoefend wordt op militaire confrontaties in het Arctische gebied. Een verklaring voor deze voorbereidingen op het ergste kan gevonden worden in de Realistische theorie. De Realistische theoretici stellen dat staten, doordat ze zich in een self-help situatie verkeren en instaan voor de veiligheid van hun bevolking, zich moeten voorbereiden op het ergste (Waltz, 1979). Door de onwetendheid over de plannen van de anderen zullen staten volgens realistische theoretici steeds kiezen voor het meest dreigende scenario, zodat ze zeker op alles voorbereid zijn. In het Arctische gebied is dan ook te zien dat staten zich voorbereiden voor het geval het ooit tot een militaire confrontatie zou komen.

Een vergelijkbare analyse met betrekking tot gelijklopende belangen en uitdagingen is terug te vinden bij de aanhangers van de Functionalistische visie op samenwerking, al vertrekt deze vanuit een ander perspectief. Verschillende auteurs die al aangehaald werden stellen dat de samenwerking in de Arctische Raad uitgebreid moet worden met militaire bevoegdheden (Young 2010; Axworthy 2009). Het gezamenlijk aanpakken van de dreigingen met betrekking

tot veiligheidsonderwerpen zou meer vertrouwen moeten scheppen tussen de staten en een betere aanpak garanderen (AGP, 2010). De aanzet voor deze samenwerking zouden de gemeenschappelijke uitdagingen moeten zijn die eerder beschreven werden. De visie van deze auteurs strookt met wat de Functionalistische theorie beschrijft met betrekking tot het organiseren van de internationale samenwerking. Mitrany stelt dat de taken die wanneer ze afzonderlijk uitgevoerd worden voor spanningen zorgen beter naar een internationaal niveau gebracht worden (1946). In dit opzicht beschrijft de Functionalistische theorie dat het samenbrengen van actoren met gemeenschappelijke belangen die moeten samenwerken meer verantwoordelijkheid en consensus creëert (Haas, 1964). Ten laatste moet het verschuiven van taken naar een hoger niveau de druk weghalen van de eigen grenzen, waardoor een betere samenwerking mogelijk is (Mitrany, 1946).

Met betrekking tot een organisatie van de internationale gemeenschap stelt Mitrany dat er een minimum aan taken op internationaal niveau moet geregeld worden, waaronder veiligheid, om tot een duurzame samenwerking te komen (1946). Dit inzicht sluit aan bij wat het AGP bepleit om de Arctische Raad, en zo de internationale samenwerking, te versterken. In dit opzicht erkent Mitrany de moeilijkheden die er bestaan om macht onder een gemeenschappelijke controle te brengen, en de noodzakelijke steun van de grootmachten om hierin mee te gaan (1946). Deze vorm van politieke controle wordt door Mitrany echter als een voorwaarde beschouwd voor een beheer van de negatieve taken, zoals controle en wetgeving, bij de internationale samenwerking. Deze autoriteit zou, in tegenstelling tot andere positieve taken -deze met betrekking tot actieve samenwerking-, noodzakelijk zijn en geografisch georganiseerd worden (Mitrany, 1946). De afwezigheid van elke vorm van hogere autoriteit toont duidelijk dat deze evolutie zich vrijwel niet doorzet in het Arctische gebied.

In de inleiding werd beschreven hoe het Neofunctionalisme van het Functionalisme verschilt door de politieke elite als drijvende kracht achter het ratificatieproces te beschouwen (, 1964; Coolsaet, 2006). Uit verschillende voorbeelden blijkt dat deze visie duidelijk strookt met het beleid van de Arctische staten. Met betrekking de Arctische Raad werd gewezen op de begrenzing van de bevoegdheden en het mandaat door de politieke elite van de Arctische staten. Verder in deze Masterproef wordt gewezen op de rol die de politieke elite in 2002 speelde bij de afzwakking van de IMO richtlijnen. Deze twee voorbeelden tonen aan dat de goedkeuring en inzet van de politieke elites noodzakelijk is om tot een Functionalistische samenwerking te komen.

Op verschillende vlakken, zoals het vertrekken vanuit gemeenschappelijke belangen, vertonen de Realistische benadering en de Functionalistische benadering gelijkenissen. Toch kennen beide theorieën een fundamenteel verschil aangezien ze vanuit een andere invalshoek vertrekken. Terwijl de Functionalistische visie een samenwerking voor ogen heeft die internationale orde nastreeft, vertrekt de Realistische visie vanuit het perspectief van de staat en hoe deze zijn eigen belangen het best kan vrijwaren.

2.3.4 Economische factoren

Het Amerikaanse Geological Survey schat dat 25 procent van de aanwezige grondstoffen in de wereld zich in het Arctische gebied bevinden (USEIA, 2008). De voorgaande alinea's gaven al aan dat de Arctische staten zich bewust zijn van deze grote belangen en er veel voor over hebben om deze belangen te vrijwaren. De wijze waarop de economische exploitatie verloopt met betrekking tot samenwerking in het Arctische gebied zal in dit hoofdstuk uitgewerkt worden.

Welke instituties / samenwerkingsvormen reguleren de belangen in dit domein in het Arctisch gebied?

De exploitatie van grondstoffen in het Arctische gebied wordt ernstig bemoeilijkt door verschillende factoren die specifiek zijn voor het Arctische gebied. Vooraleerst zijn de exploitatie en het transport van grondstoffen, net zoals alle activiteiten in het Arctische gebied, op technisch vlak erg moeilijk en duur (Brosnan, Meaghan & Kaczynski, 2008). Daarnaast is er door de extreme omgevingsfactoren een vergrote kans op ongelukken waarbij het redden van de getroffen een moeilijke opdracht is (Offerdal, 2007). Tenslotte is er, door een grote kans op ongelukken, een verhoogde kans op milieuvervuiling, wat bovendien een specifieke opruimstrategie vereist (Offerdal, 2007). Deze factoren blijken in het Arctische gebied in verschillende opzichten een aanzet te zijn voor lokale, regionale of mondiale samenwerking.

Met betrekking tot de technische moeilijkheden en de hoge kostprijs van de economische activiteiten zijn verschillende samenwerkingsinitiatieven in het Arctische gebied opgestart. De exploitatie van nieuwe gas- of oliebronnen vereisen enorme investeringen en zeer gespecialiseerde kennis. Dit zorgde ervoor dat verschillende oliebedrijven, ondanks de hevige concurrentie, de handen in elkaar sloegen en samen projecten opzetten. Zo startte in juli 2009 een samenwerking tussen het Noorse Statoil en het Russische Gazprom. Deze twee energieconcerns beslisten om samen te werken op vlak van geologisch onderzoek, ontwikkeling en productie van fossiele brandstoffen (Statoil, 2009). Deze samenwerking is een interessant gegeven aangezien deze twee concerns gedeeltelijk door de respectievelijke staten gecontroleerd worden (Statoil, 2010; Kramer 2009). Een tweede voorbeeld van internationale samenwerking tussen energiebedrijven speelt zich af tussen het Brits-Nederlandse Shell en het Russische Socomflot. Deze samenwerking heeft betrekking tot het verschepen van vloeibaar gas van verschillende gasvelden in het Russische Arctische gebied (Arctic Focus, 2009e). De opwarming van het klimaat zal niet enkel de exploitatie van grondstoffen doen toenemen maar ook visvangst mogelijk maken op plaatsen waar dit voorheen niet het geval was. Om deze economische activiteit te reguleren hebben de VS, Rusland en Canada een gezamenlijk plan ontwikkeld dat de visgrenzen duidelijk moet afbakenen (North Pacific Fishery Council, 2009). Noorwegen en Denemarken hadden in 1994 reeds een gelijkaardige bilaterale overeenkomst gesloten (VN, 1994).

Het Arctische gebied is zeer uitgestrekt en wordt gekenmerkt door een lage menselijke activiteit (Koivurova, Terpo & Stepien, 2008). De infrastructuurvoorzieningen voor het transport van goederen en mensen zijn dan ook beperkt. In dit opzicht is er een toename van investeringen in het Arctisch gebied waar te nemen waarbij verschillende staten regionaal met elkaar samenwerken. Zo besloot Rusland in mei 2009 een nieuwe spoorweg naar het Barentsgebied aan te leggen (Barents Observer, 2009g). Deze spoorweg moet niet alleen een verbinding moet maken met de Russische Witte zee, maar ook met de Scandinavische landen.

Dit met de bedoeling om naast vrachtvervoer ook het toerisme in de regio te stimuleren. Een gelijkaardig project startte in januari 2010 toen een vrachtverbinding geconstrueerd werd tussen het Yamal schiereiland en Ob (Barents Observer, 2010a). Ook de VS en Canada investeren in een verbetering van hun transportvoorzieningen in het Arctische gebied. Zo zijn er meerdere privaatsamenwerkingsinitiatieven bij de aanleg van pijplijnen in Noord-Amerika (Jones, 2009). Met betrekking tot de Noordelijke Zeeroute stelt Rusland ook dat internationale samenwerking in hun voordeel kan zijn om zo de ontwikkeling van de scheepvaartroute te versnellen. Zo gaf de Russische vertegenwoordiger van Arctische aangelegenheden aan open te staan voor internationale samenwerking (Barents Observer, 2009). In dit opzicht hebben Rusland, Noorwegen en Canada al een gezamenlijk plan opgesteld om weergegevens en scheepvaartproblemen aan elkaar te melden om de veiligheid te verhogen (Arctic Focus, 2009 h). De nood aan samenwerking over de grenzen heen werd in oktober 2009 nogmaals benadrukt door de Noorse premier op het Barents economisch symposium (Barents Observer, 2009h). Een ander voorbeeld van de ontwikkeling van economische relaties tussen de noordpoolstaten was te zien op het Moermansk economisch forum in september 2009 waar verschillende vertegenwoordigers van Noorse en Finse bedrijven aanwezig waren (Barents Observer, 2009i).

De samenwerking tussen de verschillende Arctische staten gaat echter verder dan wederzijdse hulp bij het exploiteren en transporteren van economische grondstoffen. Het meest verregaande regionale initiatief om olie- en gasexploitatie te reguleren is het in 1992 opgerichte Convention for the protection of the Marine Environment of the North East Atlantic (OSPAR). Ondanks het feit dat deze conventie enkel betrekking heeft op een deel van het Arctische gebied is het volgens Arctic Monitoring and Assessment program (AMAP) één van de meest Functionalistische internationale overeenkomsten met betrekking tot gas- en olieontginning (Offerdal, 2007). Eveneens zitten de Arctische staten via de Arctische Raad op een geïnstitutionaliseerde manier samen om een beleid op te stellen met betrekking tot de ecologische en sociale impact van economische activiteiten in het Arctische gebied (Offerdal, 2007). Zoals hoger beschreven zijn naast de Arctische staten eveneens de inheemse volkeren in deze Raad vertegenwoordigd.

Ook via de wereldwijde Internationale Maritieme Organisatie (IMO), waarvan alle Arctische staten lid zijn, wordt er op een multilaterale manier samengewerkt op het vlak van veiligheid in de internationale scheepvaart (IMO, 2010). In 2002 publiceerde deze organisatie een specifiek actieplan met betrekking tot scheepvaart in het Arctische gebied (Byers, 2009).

Welke bevoegdheden en mogelijkheden hebben deze instituties / samenwerkingsvormen in het Arctische gebied?

Zoals hoger beschreven zetten zich in het Arctische gebied een aantal samenwerkingsinitiatieven door die opvallend verschillen qua vorm en inhoud.

Vooraleerst werden de lokale initiatieven beschreven waarbij staten onderlinge bilaterale afspraken aangaan. Deze overeenkomsten zorgen voor een bilaterale of multilaterale verdragsrechtelijke verdeling van territoriale gebieden en/of grondstoffen. Ze houden echter geen gezamenlijk plan of maatregelen voor ogen. De verdeling van visgronden tussen twee verschillende staten werd hierbij als voorbeeld aangehaald.

Een tweede vorm van lokale samenwerking gaat echter verder. In het vorige hoofdstuk werden verschillende plaatselijke samenwerkingsinitiatieven beschreven waarbij staten een gezamenlijk plan opstellen om een lokale aanpak van een bepaald onderwerp te

verwezenlijken. In dit opzicht werden de investeringen op vlak van infrastructuur in het Barentsgebied beschreven.

Een derde vorm van samenwerking in het Arctische gebied gebeurt op regionaal niveau via de Arctische Raad en de OSPAR conventie. De OSPAR conventie reguleert zoals beschreven de verschillende economische activiteiten en hun effecten op het milieu in het Arctische gebied (OSPAR, 2010). Deze conventie vindt zijn wettelijke basis in de vorm van gewoonterecht, dit werd in de UNCLOS conventie erkend en door verschillende internationale conferenties zoals in Rio de Janeiro (OSPAR, 2010). De Arctische Raad verschilt echter van de OSPAR conventie door zijn niet-bindend karakter en de beperkte bevoegdheid met betrekking tot economische aangelegenheden. Ondanks de beperkte bevoegdheid van de Raad met betrekking tot economische activiteiten, stelt de Raad een duurzaam beheer van de Arctische Oceaan tot doel (Arctische Raad, 1996). Dit voornamelijk met betrekking tot klimaatsverandering en toegenomen economische activiteiten (Arctische Raad, 1996). In dit opzicht profileert de Raad zich eerder als een informatie- en aanbevelingsorgaan. Door het publiceren van verschillende rapporten en niet-bindende richtlijnen wil de Raad een milieuvriendelijk gedrag en beleid stimuleren bij de nationale overheden alsook bij de private bedrijven (Offerdal, 2007). Een goed voorbeeld hiervan zijn de richtlijnen tot olie- en gasexploitatie in offshore-gebieden die verschillende aanbevelingen beschrijven ten aanzien van staten (AMAP, 2002). Ze geven aan hoe ontginning op een verantwoorde manier kan gebeuren. Naast het beschrijven van eigen richtlijnen verwijst de Raad eveneens naar bestaande richtlijnen en regimes met betrekking tot het ontginnen van grondstoffen.

Zoals beschreven verloopt de regionale samenwerking in het Arctische gebied ook via mondiale organisaties. In de IMO werd een speciale werkgroep rond scheepvaart in het Arctisch gebied opgericht. In 2002 publiceerde deze werkgroep internationale standaarden voor de productie en het gebruik van Arctische schepen (Byers, 2009). Daarnaast stelde de IMO ook bereid te zijn de Arctic Marine Shipping Assessment Report (AMSAR) richtlijnen te willen bekrachtigen (Bringham, 2009). Deze regionale samenwerking binnen een mondiale organisatie toont aan dat het Arctische gebied in verschillende domeinen een specifieke aanpak vereist.

Ook worden verschillende aspecten van de belangen met betrekking tot economische grondstoffen in het Arctische gebied op mondiaal niveau gereguleerd. In het vorige hoofdstuk werd beschreven hoe de Arctische staten het UNCLOS verdrag als de wettelijke basis zien voor de regulering van de claims op grondstoffen in het Arctische gebied. Met betrekking tot milieu stelt het verdrag enkel dat de exploitatie van grondstoffen op een duurzame manier moet gebeuren (VN, 2010d). Het verdrag reguleert echter wel waar, door wie en wat geëxploiteerd mag worden (VN, 2010d).

Zijn er evoluties merkbaar in de bevoegdheden van deze instituties / samenwerkingsvormen?

Uit het uitgebreide aantal nieuwe economische initiatieven blijkt dat er in het Arctische gebied een duidelijke toename is van samenwerking op economisch vlak, dit voornamelijk op lokaal niveau. De Noorse ambassadeur te Canada stelde dat praktische en pragmatische samenwerking de leidraad vormt bij samenwerking tussen de Arctische staten (George, 2010). Young beschrijft deze samenwerking als een mozaïek van onderwerpspecifieke samenwerkingsvormen tussen verschillende actoren (2010).

In de voorgaande hoofdstukken werd beschreven hoe de verschillende veranderingen in het Arctisch gebied nieuwe actoren en belangen op de voorgrond gebracht hebben. Een groot

aantal auteurs stellen dat de toename van economische activiteiten in het Arctische gebied nieuwe regels noodzakelijk maakt. In het Arctic Governance Project wordt deze nood aan duidelijke striktere reguleringen over visvangst, toerisme, scheepvaart, redding en crisismaatregelen in het Arctische gebied door de auteurs benadrukt (AGP, 2010). In dit opzicht stelt het Arctic Governance Project dat een betere toegang van de industriële actoren bij de ontwikkeling van deze reguleringen noodzakelijk is (AGP, 2010). Ook het AMSAR pleit voor een betere samenwerking met internationale organisaties, de implementatie van de IMO richtlijnen en het harmoniseren van de nationale veiligheidsstrategieën (Byers, 2009).

Over de manier waarop deze regulering van economische belangen in het Arctische gebied moet verlopen bestaat echter geen consensus bij de Arctische actoren. In de praktijk blijkt er een tegenstelling te bestaan tussen een informele samenwerkingsvisie en een visie waarbij de versterking van de Arctische Raad centraal staat.

In voorgaande hoofdstukken werd de samenkomst van de Arctische Vijf te Chelsea besproken met betrekking tot veiligheidsonderwerpen. De samenkomst had echter ook belangrijke economisch gerelateerde agendapunten. Zo werden scheepvaartreguleringen besproken alsook de maatregelen die genomen kunnen worden bij ongelukken en olievervuilingen (Axworthy, 2010). Deze samenkomst heeft nog andere gevolgen: door de uitsluiting van de andere staten in de Arctische Raad, zowel de permanente leden als de waarnemers, lijken deze staten de aanspraak op het Arctisch gebied en zijn grondstoffen te willen beperken tot de vijf staten die rechtstreeks grenzen aan de Arctische oceaan.

In dit opzicht is ook de Arctische code van de IMO interessant. De IMO besteedde jaren aan de ontwikkeling van standaarden voor de maritieme activiteit in het Arctische gebied. In 2002 werd het rapport bij de implementatie door de Arctische staten verzwakt tot een set van niet-bindende richtlijnen (Byers, 2009)

Zoals voorheen aangehaald worden de samenkomsten in Illulisat en Chelsea als een uitdaging voor de Arctische Raad beschouwd (Boswell, 2010). Verschillende auteurs stellen dat een bijeenkomst van de Arctische Vijf geen probleem zou opleveren indien de agenda beperkt zou worden tot onderwerpen die verband houden met het afbakenen van het verlengde van het continentaal plat (Boswell, 2010). Lackenbauer stelt dat, indien de agenda uitgebreid wordt naar sociale en economische aangelegenheden, de samenkomsten van de Arctische Vijf het potentieel hebben om de Arctische Raad te ondermijnen (Boswell, 2010).

Interpretatie vanuit theoretisch kader

Uit de voorgaande hoofdstukken blijkt dat verschillende elementen een verweving van economische factoren en belangen teweeg gebracht hebben. In verschillende domeinen zijn instituties waar te nemen die coördinatietaken met betrekking tot een bepaald domein op zich genomen hebben.

Zoals eerder beschreven zijn een divers aantal internationale organisaties aanwezig in het Arctische gebied die verschillende taken vervullen op lokaal, regionaal of mondiaal niveau. Een groot aantal van deze organisaties, zoals de Arctische Raadwerkgroepen, het IMO en UNCLOS richten zich op een specifieke taak of probleemstelling. Eveneens de schaal waarop deze organisaties opereren verschilt, zo is de Arctische Raad enkel actief in het Arctische gebied terwijl de IMO op mondiaal niveau werkt.

De Functionalistische theorie schept een verklarend theoretisch kader voor de aanwezigheid van internationale instituties. Deze theoretici stellen dat een toegenomen aantal technische kwesties voor verschillende grensoverschrijdende uitdagingen gezorgd heeft, zoals de maritieme veiligheid in het Arctische gebied (zie eerder) (Coolsaet, 2006). Als antwoord op deze uitdagingen zien Functionalistische theoretici samenwerking via internationale organisaties die specifieke taken toebedeeld krijgen. In deze organisaties worden spelregels vastgelegd alsook gezamenlijke actieplannen ontworpen waardoor interactie op internationaal niveau vergemakkelijkt moet worden (Mattli, 1999).

...The essential principle is that activities would be selected specifically and organized separately, each according to its nature, to the conditions under which it has to operate. (op cit., Mitrany, 1946, p 41).

Mitrany beschrijft in zijn werk 'A Working Peace System' dat ad hoc samenwerking, in een specifieke vorm tot een specifieke taak, voor een grotere samenwerking tussen staten zorgt (1946). Met deze ad hoc samenwerking doelt hij op Functionalistische organen die een taak met betrekking tot een specifiek domein toebedeeld krijgen. In dit opzicht kunnen gelijkenissen getrokken worden met de technische werkgroepen in de Arctische Raad en in de IMO. Eveneens beschrijft de Functionalistische theorie het subsidiariteitsprincipe bij de samenwerkingsvormen (Mitrany, 1946). In het Arctische gebied is de nivellering van verschillende activiteiten zoals beschreven duidelijk op te merken.

De Functionalistische theorie stelt dat verschillende belangengroepen druk kunnen zetten op economische samenwerking (Mattli, 1999). Deze theorie legt de nadruk op een complex systeem van interacties die veel verder gaan dan enkel tussen statelijke actoren zoals Realistische theoretici dit beschrijven (Coolsaet, 2006). In de Arctische Raad kunnen met betrekking tot economische activiteiten enkel de inheemse volkeren als vertegenwoordigde belangengroepen opgemerkt worden. In dit opzicht pleit de AGP voor een betere toegang van milieugroeperingen en economische actoren tot de activiteiten van de Raad (AGP, 2010). Daarnaast wordt er eveneens gepleit voor een betere toegang voor andere actoren die op economisch vlak actief zijn in het Arctische gebied zoals China en de EU (AGP, 2010). Ook dit sluit aan bij de Functionalistische visie, die stelt dat het samenbrengen van actoren met gelijklopende belangen de samenwerking moet bevorderen (Mitrany, 1946). Een duidelijke weerklank van deze visie viel te noteren bij de al aangehaalde Noorse ambassadeur die stelde dat het pragmatische en praktische karakter de basis moet blijven vormen bij de samenwerking in het Arctische gebied (George, 2009).

Ondanks de gelijkenissen met wat de Functionalistische theorie over internationale samenwerking beschrijft lijkt er zich in het Arctische gebied gelijktijdig een andere visie door te zetten. Doorheen de vorige hoofdstukken werd de dubbele houding van de Arctische Vijf naar voor gebracht. Enerzijds engageren ze zich in de Arctische Raad terwijl ze anderzijds op een informele basis samenkomen om gelijklopende onderwerpen te bespreken. In dit opzicht zet er zich een trend door waarbij de Arctische staten zich op een niet-bindende manier engageren tot verschillende onderwerpen, waarbij ze zich afzetten van het creëren van bindende reguleringen en actieplannen. Als voorbeeld kunnen hier de afzwakking van de IMO richtlijnen voor het Arctische gebied en de beperking van de Arctische bevoegdheden aangehaald worden.

Een verklaring voor deze houding kan teruggevonden worden bij de Realistische visie op samenwerking. Coolsaet beschrijft dat internationale organisaties kunnen dienen als samenwerkingsverbanden tussen verschillende staten, maar niet de capaciteit hebben om de

soevereiniteit van de staten aan te tasten (2006). Als gekeken wordt naar de werking van de Arctische Raad is te zien dat de samenwerking diepgaander is dan de forum functie die de Realistische theorie aan een organisatie toedicht. Naast het ontwikkelen van concrete actieplannen met betrekking tot economische activiteiten hebben de inheemse vertegenwoordigers een aangetoonde invloed (Byers, 2009; Wilson & Øverland 2007). In dit opzicht zou het diepgaande karakter van de Arctische Raad voor de Arctische staten een aanzet kunnen zijn voor het ontwikkelen van een minder formele structuur, zoals die door de Realistische theorie beschreven wordt.

2.3.5 Sociale factoren

Ondanks het extreme klimaat wordt het Arctische gebied bevolkt door verschillende inheemse groepen. Deze bevolkingsgroepen situeren zich vaak verspreid over verschillende landen in het Arctisch gebied (Koivurova, Tervo & Stepien, 2008). Er werd beschreven hoe de inheemse volkeren in het Arctische gebied met gelijkaardige problemen zoals armoede, opsplitsing door staatsgrenzen en een beperkte toegang of erkenning tot natuurlijke bronnen te kampen krijgen (Koivurova & Heinamaki 2006). In dit hoofdstuk zullen de samenwerkingsvormen in het Arctische gebied met betrekking tot deze domeinen geanalyseerd worden.

Welke instituties / samenwerkingsvormen reguleren de belangen in het beschreven domein in het Arctisch gebied?

Voorgaand werd beschreven hoe de samenwerking met betrekking tot inheemse volkeren niet alleen op nationaal niveau maar ook op regionaal niveau wordt georganiseerd, voorbeelden hiervan zijn de Circumpolaire Inuitraad en de Samiraad. Deze instituties proberen het internationaal recht en beleid te invloeden. In 2001 bleek dat deze eerst genoemde instelling een belangrijke rol speelde in de onderhandelingsfase van de conferentie over organische vervuiling in het Arctische gebied te Stockholm in 2002 (Byers, 2009).

Naast de samenwerking tussen de inheemse volkeren onderling is er in het Arctische gebied eveneens een geïnstitutionaliseerde participatie van de inheemse volkeren in interstatelijke organisaties zoals de Arctische Raad. In een visietekst stelde de Raad dat ze streven naar het voorzien van actieve participatie en volledige consultatie van inheemse volkeren in de Raad (1999). In de Raad, waar alle Arctische staten vertegenwoordigd zijn, zetelen zes vertegenwoordigers van de inheemse volkeren als permanente leden met een eigen secretariaat (Inheemse volkeren Secretariaat [IPS], 2010). De Raad heeft in totaal 24 inheemse groepen officieel als inheems erkend (Arctische Raad, 2010). In de Raad zijn de Arctische staten verplicht de inheemse volkeren te raadplegen voor ze overgaan tot het nemen van beslissingen, wat sterk verschilt met de vertegenwoordiging van inheemse volkeren in andere internationale organisaties (Wilson & Øverland, 2009).

Welke bevoegdheden en mogelijkheden hebben deze instituties / samenwerkingsvormen met betrekking tot dit domein?

In de Raad proberen de inheemse volkeren hun sterke positie te gebruiken om de vertegenwoordigers van de Arctische staten te beïnvloeden. Om dit te verwezenlijken zijn ze erg actieve deelnemers in de werkgroepen van de Raad en proberen ze via wetenschappelijke en beleidsdocumenten die uit deze werkgroepen voortkomen hun lobbywerk te ondersteunen (Wilson & Øverland 2007). Verschillende auteurs beschrijven eveneens de mogelijkheden

van de inheemse volkeren om de verzamelde en erkende wetenschappelijke informatie van de Raad aan te wenden in hun lobbywerk buiten de Raad (Byers, 2009; Young 2010). Een goed voorbeeld van succesvolle participatie in de Raad is de vertegenwoordiging van inheemse volkeren bij het opstellen van het ACIA (Wilson & Øverland, 2007). In dit document werd onder invloed van de inheemse volkeren een hoofdstuk gewijd aan de impact van klimaatsverandering op het leven van inheemse volkeren (Koivurova, 2008). Fjellheim beschrijft eveneens dat het opnemen van de belangen van de inheemse volkeren in de doelstellingen van de Raad een discours gecreëerd heeft binnen de Arctische Raad (2004).

Wilson en Øverland stellen dat de vertegenwoordiging van de inheemse volkeren in de Arctische Raad als een stimulans gewerkt heeft voor de inheemse volkeren om hun nationale samenwerking te overstijgen en ook op internationaal niveau aan beleidsvorming deel te nemen (2007). Daarnaast zou de Arctische Raad, ondanks zijn beperkingen, een specifieke positie hebben om de grensoverschrijdende problemen van de inheemse volkeren te beheren (Wilson & Øverland, 2007). Het beheren van de rechten van de inheemse volkeren in de Raad geeft de inheemse volkeren de kans om in de Raad een brug te slaan naar andere onderwerpen, zoals klimaatsverandering, die hier mee verbonden zijn. Dit zou de Arctische staten kunnen aanzetten om ook in deze domeinen (meer) actief te zijn.

Bij de samenwerking in de Arctische Raad moeten echter kanttekeningen geplaatst worden. Door het beperkte mandaat van de Raad is het echter niet mogelijk om alle belangrijke problemen van de inheemse volkeren te bespreken. Aangezien bij de oprichting van de Raad beslist werd niet over soevereiniteitsgeschillen te vergaderen is het onmogelijk om de problematiek rond de beperkte erkenning van territoriale gebieden aan de inheemse volkeren te behandelen. Daarnaast is de problematiek in verband met de territoriale geschillen vaak verbonden met de ontwikkelingen op vlak van gas- en oliewinning, wat eveneens buiten de bevoegdheid van de Raad valt. Eveneens worden de inheemse volkeren door de sterke samenwerking met de Raad financieel en op vlak van beïnvloeding erg afhankelijk van de goedwil van de Arctische staten. Tenslotte blijven de inheemse volkeren, doordat ze niet kunnen stemmen, ongelijke partners.

Is er een evolutie merkbaar in de bevoegdheden van deze instituties / samenwerkingsvormen?

Doorheen de voorbije decennia tekende zich een trend af waarbij staten de aanwezigheid van inheemse volkeren en het belang om deze te beschermen tegen nieuwe uitdagingen steeds meer erkenden (Heinamaki & Koivurova, 2006). Een koloniale visie tegenover deze volkeren, waarbij deze geassimileerd werden met de rest van de bevolking, evolueerde tot een visie waarbij meer regionale autonomie en erkenning nagestreefd werden (Koivurova, 2008). Door staten, multilaterale organisaties en door de inheemse volkeren zelf werden pogingen ondernomen om de problemen van de inheemse volkeren aan te pakken door hen meer rechten en inspraak te geven (Koivurova, 2008). Dit heeft geleid tot de oprichting van verschillende nieuwe lokale initiatieven zoals vertegenwoordiging in nationale parlementen en het creëren van eigen parlementen. Door het grensoverschrijdend karakter van deze volkeren en de problemen waarmee ze te kampen kregen was een aanpak op grotere schaal eveneens vereist en werden regionale en mondiale samenwerkingsvormen met betrekking tot de inheemse volkeren opgericht (Banks, 2004).

Naast de toename van lokale en regionale samenwerking in het Arctische gebied is er een evolutie op te merken in de ontwikkeling en integratie van het internationale rechtskader rond

de inheemse volkeren (zie bijlage 6). Via de VN erkenden de meeste Arctische staten het belang van de rechten van de inheemse volkeren door het ratificeren van het Verdrag van de Rechten van Inheemse Volkeren (Internationale Werkgroep voor Inheemse Aangelegenheden [IWGIA], 2010). Van de Arctische staten stemden enkel Canada en de VS tegen (IWGIA, 2010). In dit opzicht is er een duidelijke toename van nationale en internationale regelgeving rond inheemse volkeren, met een focus op democratisering en mensenrechten. Zo beschermt het internationaal recht nu niet enkel individuen maar ook bevolkingsgroepen en hun rechten tot zelfbeschikking, cultuur, taal, enz. Om de bescherming van deze belangen te waarborgen werden internationale instituties opgericht zoals de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO), die specifieke richtlijnen heeft met betrekking tot inheemse volkeren. Enkele voorbeelden van wettelijke overeenkomsten in het Arctische gebied zijn de territoriale overeenkomsten tussen centrale overheden en inheemse volkeren. Zo werd al in 1971 in Alaska het Native Claims Settlement Verdrag getekend en in 1993 werd in Groenland het Nunavut Land Claim Verdrag getekend (Young, 1992). Daarnaast blijkt eveneens dat de het wetgevend kader met betrekking tot inheemse volkeren in de verschillende staten onder druk van internationale samenwerking steeds meer en meer op elkaar afgestemd wordt (Heinamaki & Koivurova, 2006).

Tegenover deze succesvolle participatie van inheemse volkeren in de internationale relaties staat echter de werkwijze die gevolgd werd bij de opstelling van de Illuliatverklaring. Deze verklaring werd door de Arctische Vijf staten opgesteld, waarbij inheemse volkeren niet aanwezig waren. Na deze conferentie drukten de Circumpolaire Inuitraad dan ook hun bezorgdheid over de gang van zaken uit in een rapport dat de Inuit visie tegenover soevereiniteit in het Arctische gebied weergaf (Byers, 2009).

Interpretatie vanuit het theoretisch kader

Doorheen de vorige hoofdstukken werd beschreven hoe de inheemse volkeren met verschillende problemen te kampen hebben die gekoppeld zijn aan recente evoluties in het Arctische gebied. Eveneens werd beschreven hoe de Arctische staten met deze problemen omgaan, zoals in de Arctische Raad.

De Functionalistische theorie vertrekt vanuit de visie dat recente ontwikkelingen grensoverschrijdende problemen gecreëerd hebben (Mitrany, 1946). Als antwoord op deze problemen zien ze een Functionalistische samenwerking tussen de betrokken staten. In het Arctische gebied blijkt voornamelijk de Raad een beleid op te stellen tot het welzijn van de inheemse volkeren. Eerder werd beschreven hoe hoofdzakelijk ecologische en economische veranderingen het leven van de inheemse volkeren veranderen. Met betrekking tot deze twee domeinen heeft de Raad verschillende actieplannen opgesteld zoals het AMAP waarbij inheemse volkeren vertegenwoordigd waren om hun belangen te vertegenwoordigen (2002). In de Raad zijn vijf werkgroepen actief die met betrekking tot verschillende technische domeinen taken vervullen zoals het monitoren en verzamelen van informatie (Arctische Raad, 2010). Uit de verschillende actieplannen van de Arctische Raad blijkt dat het welzijn van de Arctische volkeren een stimulans vormde om deze strategieën en actieplannen op te stellen en te ontwikkelen (AMAP, 2002). In dit opzicht stelt het Functionalisme dat het uitoefenen van één taak andere opdrachten genereert (Mitrany, 1946; Haas, 1964). Dit inzicht strookt met de gebeurtenissen in de Arctische Raad die hier beschreven werden.

Door de uitdagingen in het Arctische gebied gezamenlijk aan te pakken wil de Raad een meer effectieve strategie aanhouden (Arctische Raad, 1994, Clinton, 2010). Deze gezamenlijke

aanpak van grensoverschrijdende problemen, op een technische basis, strookt met wat de Functionalistische theorie voor ogen heeft. Deze stelt immers dat het uitvoeren van gemeenschappelijke taken, op een technische basis, tot een gemeenschappelijke verantwoordelijk leidt (Mitrany, 1946).

Zoals in de vorige alinea beschreven gebeurt de samenwerking tussen de Arctische staten met betrekking tot inheemse volkeren niet enkel via een gezamenlijke aanpak van verschillende problemen. In dit opzicht werd enerzijds de samenkomst van de Arctische Vijf te Chelsea beschreven, waarbij de inheemse vertegenwoordigers niet uitgenodigd werden. Daarnaast werd ook de sterke begrenzing van de Arctische Raad beschreven. Vooraleerst heeft de Raad een beperkte bevoegdheid met betrekking tot economische factoren, veroorzaakt door de sterke band tussen grondgebied en olieontginning (Byers, 2009). Ten tweede werden de beperkte positie en invloed van de inheemse vertegenwoordigers beschreven.

Deze twee bevoegdheidsbeperkingen tonen eveneens de reeds aangetoonde invloed van de politieke elites in de Functionalistische samenwerkingsprocessen. Volgens Haas blijken er geen technische kwesties zoals milieu of sociale zaken zonder politieke inhoud (1964).

De houding van de Arctische staten in deze dossiers strookt met aspecten van de Realistische visie op internationale samenwerking. Bij deze theorie wordt gesteld dat staten de enige belangrijke actoren op vlak van internationale relaties vormen (Coolsaet, 2006).

2.3.6 Milieu

Het Arctische gebied kent door zijn specifieke omgevingsfactoren een uniek ecosysteem. In de voorgaande hoofdstukken werd beschreven hoe nieuwe factoren zoals de exploitatie van grondstoffen en een toegenomen maritieme activiteit het potentieel hebben om ernstig bedreigende factoren zijn. De Arctische staten stellen echter dat ze, net als bij de inheemse volkeren, bereid zijn dit milieu te beschermen. In dit hoofdstuk wordt gekeken hoe met deze evoluties omgegaan wordt met betrekking tot internationale samenwerking in dit domein.

Welke instituties /samenwerkingsvormen reguleren de belangen in het Arctische gebied met betrekking tot dit domein?

Door verschillende factoren, zoals eerder beschreven werd, kan de toegenomen maritieme activiteit in het Arctische gebied grote gevolgen hebben voor het ecosysteem in het Arctische gebied. Deze grote dreiging creëert een consensus bij de Arctische actoren dat de grondstofexploitatie en scheepvaart in het Arctische gebied een sterke regulering vereisen om de duurzame ontwikkeling te garanderen (Arctische Focus, 2009f).

Na het einde van de Koude Oorlog werden initiatieven genomen ter bescherming van het milieu en de biodiversiteit met een specifieke focus op het Arctische gebied. De voornaamste institutie die hieruit voortkwam is de Arctische Raad, opgericht in 1991 ter ondersteuning van de Arctische beschermingsstrategie (Arctische Beschermingsstrategie [APS], 1992). Toen in 1996 de Arctische Raad geïnstitutionaliseerd werd besliste men de Raad bevoegdheid op vlak van samenwerking en bescherming m.b.t. het milieu toe te kennen (Arctische Raad, 1996). Afgezien van enkele bilaterale projecten was dit een eerste stap in de richting van geïnstitutionaliseerde samenwerking inzake milieubescherming.

In het hoofdstuk rond de economische grondstoffen werden al verschillende aspecten van de OSPAR conventie beschreven. Deze conventie waarbij de Arctische staten IJsland, Noorwegen, Finland en Zweden deelnemende partij zijn reguleert en monitort een uitgebreid aantal aspecten van de industriële activiteiten met betrekking tot vervuiling op zee (OSPAR, 2010).

Welke bevoegdheden / mogelijkheden hebben deze instituties / samenwerkingsvormen?

De Arctische Raad richt een belangrijk deel van zijn activiteiten en doelstellingen op het beschermen van het Arctische milieu. In 2004 definieerden de Scandinavische voorzitters van de Arctische Raad de doelstelling ‘... the coordination and interaction between Arctic states, indigenous communities, and other Arctic residents on issues such as sustainable development and protection (Formannskapsprogram, 2004, p1). De Arctische Raad heeft met betrekking tot deze doelstellingen verschillende verklaringen en onderzoeken gepubliceerd. In 2002 werd de INARI verklaring door de Arctische Raad afgelegd (Hoel, 2007). Deze verklaring erkent dat een toegenomen grondstoffenexploitatie in het Arctische gebied een impact kan hebben op de levenswijze van de bevolking (Hoel, 2007). In dit opzicht benadrukt de verklaring dan ook het belang van een duurzaam beheer van deze ontwikkelingen. Hierbij werd verwezen naar preventieve acties en het promoten van de milieubescherming.

In 2004 publiceerde de Arctische Raad het Arctic Climate Impact Assessment (ACIA), waarin de grote kans op olievervuiling beschreven werd alsook de verwachte mogelijkheden om daarop te reageren (Arctische Raad, 2004). Naast het publiceren van eigen aanbevelingen implementeert de Arctische Raad eveneens bestaande richtlijnen uit andere internationale organisaties zoals de VN en IMO (Offerdal, 2007).

De Arctische Raad heeft geen duidelijke regels over hoe genomen beslissingen moeten uitgevoerd en opgevolgd moeten worden. De maatregelen die de Raad neemt de zijn dan ook voornamelijk niet-bindende richtlijnen die een bepaald gedrag en beleid van verschillende actoren moeten stimuleren (Offerdal, 2007). Zo kwam er in 1998 een actieplan voor de aanpak van olievervuiling dat als doel had de oliebedrijven aan te zetten tot het nemen van preventieve maatregelen.

De effectiviteit van deze aanpak wordt door verschillende auteurs echter in vraag gesteld. Offerdal beschrijft dat de richtlijnen van de Arctische Raad verschillende mogelijkheden bieden, maar niet concreet genoeg zijn om een echte invloed te kunnen hebben (2007). Ze stelt dat er een noodzaak is aan bindende richtlijnen doordat deze beslissingen invloed hebben op cruciale belangen van de Arctische staten zoals gas en olie (2007). Daarnaast laat de Raad ruimte open voor interpretatie door in zijn PAME strategie te stellen dat maatregelen genomen moeten worden naargelang hun economische mogelijkheden (Arctische Raad, 2002).

In de Arctische Raad zetelen niet enkel staten, ook niet-gouvernementele organisaties als het WWF hebben een waarnemersstatus wat niet zoveel voorkomt in internationale organisaties (Wilson & Øverland, 2007). Offerdal stelt dat deze belangengroepen slechts een beperkte invloed kunnen uitoefenen in deze organisatie aangezien de rol van de Arctische Raad erg beperkt is op vlak van de duurzame regulering van grondstoffen (2007).

Ondanks de institutionele beperkingen erkennen verschillende auteurs het belang van de Arctische Raad. De gezamenlijke nood en doelstelling van de Arctische staten om het Arctische milieu te beschermen geeft de Arctische Raad een rol, en zorgt ervoor dat staten zich engageren in beschermingsprojecten wat ze zonder de Raad misschien niet gedaan zouden hebben (Offerdal, 2007; Young 2010).

De aanpak van milieuproblemen in het Arctische gebied wordt eveneens georganiseerd via andere multilaterale organisaties. Het belangrijkste wettelijk kader voor het duurzame beheer van de Arctische Oceaan kan teruggevonden worden in de UNCLOS conventie. Dit verdrag reguleert het duurzame beheer van de oceaan en de grondstoffen die daaruit voortkomen (VN,2009b). Ook al is dit verdrag wel bindend voor de Arctische staten, toch zijn de richtlijnen met betrekking tot duurzaam beheer vaag (Offerdal, 2007). Naast dit verdrag wordt er ook via de IMO, waar alle Arctische staten lid van zijn, gewerkt aan verschillende maatregelen om zeeën en oceanen op een internationale manier te beschermen (VN milieu programma [UNEP], 2010). Zo bestaat er een internationale regelgeving in verband met olievervuiling op zee en hoe er daarop gereageerd moet worden, specifiek uitgewerkt voor het Arctische gebied (IMO, 1990).

Ook de OSPAR conventie, die specifiek betrekking heeft op het Noordoosten van de Atlantische oceaan is ondanks zijn beperkte dekking van het Arctische gebied een belangrijk internationaal regime met betrekking tot de vervuiling (Offerdal, 2009) Deze conventie, waarvan de leden hoger beschreven zijn, reguleert het gebruik van vervuilende stoffen, offshore gas en oliewinning en het gebruik van radioactieve stoffen op zee (OSPAR, 2010).

Zijn er evoluties merkbaar in de bevoegdheden van deze instituties / samenwerkingsvormen?

Uit de voorgaande hoofdstukken blijkt dat de Arctische actoren zich duidelijk bewust zijn van de nood aan overleg en samenwerking in het Arctische gebied in verband met

milieugerelateerde onderwerpen. Vanuit dit inzicht werden de beschreven instituties opgericht en verdragen opgesteld.

Ondanks de verhoogde druk door steeds toenemende economische activiteit willen staten zich niet engageren tot een striktere regulering met betrekking tot deze belangen in het Arctische gebied. Enerzijds blijkt dit uit het gedrag van de Arctische staten in de Arctische Raad waarbij ze vasthouden aan het niet-bindende karakter van de Raad. Eerder werd al verwezen naar de visietekst van 2006–2012. In deze tekst worden geen nieuwe bevoegdheden of een nieuwe aanpak in en van de Arctische Raad naar voren gebracht (Formanskapprogram, 2006). De belangrijkste richtlijnen in het document zijn het voorzien van informatie en het stimuleren van de lidstaten (Formanskapprogram). Dit terwijl verschillende auteurs de nood aan een striktere regulering, ook via de Arctische Raad, benadrukken (AGP, 2010). Deze nood werd eveneens geuit door de Raad zelf (Arctic Focus, 2009f). Een tweede moment waarop deze houding naar voor kwam was toen de Arctische staten de door de IMO voorgestelde scheepvaartreguleringen ontkrachtten tot niet-bindende aanbevelingen (Byers, 2009).

De Arctische staten geven anderzijds wel blijk zich te willen engageren in overleg. Met betrekking tot informele afspraken op verschillende domeinen werd al verwezen naar de samenkomst van de Arctische Vijf te Chelsea (Axworthy, 2009). Aangezien de agenda ook onderwerpen als olievervuiling en scheepvaartreguleringen inhield kan er gesteld worden dat de Arctische Vijf dit platform als een alternatief zien om op een niet-formele manier afspraken te maken tussen de Arctische kuststaten.

Interpretatie theoretisch kader

De bovenstaand beschreven instituties en samenwerkingsinitiatieven wijzen op een overtuiging bij de Arctische staten dat er voordeel gehaald kan worden uit een gezamenlijke aanpak van grensoverschrijdende problemen. Zoals beschreven zijn veel van deze regionale samenwerkingsvormen onderwerpspecifiek opgericht.

Zoals eerder aangehaald stelt de Functionalistische theorie dat staten op een bepaald moment geconfronteerd worden met een toenemend aantal grensoverschrijdende technische kwesties, die best op een gezamenlijke manier aangepakt worden (Coolsaet, 2006; Mitrany, 1946). Volgens Mitrany wordt de uitvoering best gedaan door onderwerpspecifieke organen die een bepaalde taak toebedeeld krijgen met betrekking tot een gedeeld belang (1946). Deze visie strookt met verschillende evoluties die zich aftekenen rond de milieugerelateerde initiatieven in het Arctische gebied.

In 1996 werd met de Arctische Raad de Arctische Beschermingsstrategie geïstitutionaliseerd. Zoals Mitrany beschrijft werd hier een onderwerpspecifieke organisatie opgericht die vertrekt vanuit een bepaalde strategie en afgeleide taken. De taken van de Arctische Raad zijn verdeeld onder verschillende werkgroepen die er elk een specifieke strategie en taak op nahouden (Arctische Raad, 2010). In dit opzicht profileert de Arctische Raad zich voornamelijk als strategie- en actieplanontwerper, de PAME en AMAP kunnen hierbij als voorbeelden aangehaald worden.

Een gelijkaardig verhaal is op te tekenen bij de OSPAR conventie die eveneens werd opgericht vanuit deze onderwerpspecifieke technische invalshoek. Deze conventie die een divers aantal taken organiseert zoals studie, risicoanalyse en strategieplanning wordt ook georganiseerd aan de hand van technische werkgroepen (OSPAR, 2010). De Functionalistische theorie hecht een groot belang aan het technisch-onderwerpspecifieke startpunt van deze organisaties (Haas, 1964). Door het delen van verschillende taken en

verantwoordelijkheden op een grensoverschrijdend niveau moet er tot een constructieve samenwerking gekomen worden. Volgens Mitrany moeten de verwezenlijkingen van deze samenwerkingsvormen de leden aanzetten tot verdere integratie (1946). Een belangrijk vertrekpunt in de Functionalistische theorie is dat door het samen beheren van technische onderwerpen een grotere verantwoordelijkheid en actiebereidheid ontstaat bij de leden (Mitrany, 1946). In dit opzicht kan de analyse van Offerdal, die beschrijft dat zonder de Arctische Raad verschillende actoren niet zover zouden gaan in de bescherming van het Arctische milieu, geanalyseerd worden.

Ondanks deze analyse blijkt de uitbreiding die Mitrany naar voren brengt niet plaats te vinden met betrekking tot de bevoegdheden van de Arctische Raad. Verschillende auteurs zoals Young en Offerdal beschreven de sterke begrenzing van de bevoegdheden van de Arctische Raad door de Arctische staten (2007; AGP, 2010). Ondanks de erkenning van de effectiviteit van de Arctische Raad worden deze bevoegdheden niet uitgebreid. In dit opzicht werden verschillende auteurs aangehaald die de noodzaak aan meer bevoegdheden en een breder mandaat, bijvoorbeeld naar opvolging van hun actieplannen, beschreven. Zo wordt er in het AGP duidelijk gepleit voor een breder mandaat, een grotere inbreng van milieugroeperingen en financiële duurzaamheid van de Arctische Raad (AGP, 2010).

In voorgaande hoofdstukken werd al verwezen naar het subsidiariteitsbeginsel van de Functionalistische theorie. Met betrekking tot de milieubescherminginitiatieven in het Arctisch gebied is deze nivellering duidelijk waar te nemen. Zoals eerder beschreven zijn er verschillende instituties actief die op regionaal en mondiaal niveau actief zijn zoals respectievelijk de OSPAR en Arctische Raad alsook de IMO. Mitrany beschouwt deze verscheidenheid als een voorwaarde om de instituties te kunnen laten inspelen op de specifieke noden en taken die immers eveneens in schaal verschillen (1946).

Doorheen de vorige alinea's en hoofdstukken werden de beperkingen in de bevoegdheden en het mandaat van de Arctische Raad en de IMO geduid. Hierbij werden de rol en positie van de Arctische staten verduidelijkt. Deze houding die de Arctische staten met betrekking tot deze onderwerpen aanhouden strookt zoals beschreven niet met de Functionalistische theorie maar sluit meer aan bij hoe Realistische theoretici internationale samenwerking percipiëren. Het informele niet-bindende karakter van regulering met betrekking tot de bescherming van het milieu wordt door hen verklaard door de onwil van staten om zich formeel te binden aan internationale afspraken (Coolsaet, 2006). Het feit dat de Arctische staten toch samenwerken zou volgens hen verklaard kunnen worden door het delen van gezamenlijke belangen bij de Arctische staten (Coolsaet, 2006; Glazer, 1995).

Eind december 2009 bleek op de internationale klimaatop in Kopenhagen dat staten er moeilijk in slagen tot effectieve maatregelen te komen om de klimaatsopwarming tegen te gaan. In contrast met het verhaal van samenwerking stroken deze gebeurtenissen met de Realistische visie op internationale samenwerking. Het anarchistische karakter van het internationale systeem, waarbij er geen hogere autoriteit dan de staten bestaat, kan geen zekerheid creëren (Waltz, 1979). Staten blijken dan ook in vele gevallen niet erg happig op het doorvoeren van eigen reducties als ze er niet zeker van zijn dat anderen deze ook zullen doorvoeren.

2.4 Conclusies

Doorheen de vorige hoofdstukken werden de samenwerkingsvormen in verschillende Arctische beleidsdomeinen geanalyseerd. Hierbij blijkt dat er met betrekking tot deze situatie gelijkenissen getrokken kunnen worden tussen de Functionalistische visie op samenwerking enerzijds en de Realistische geïnspireerde samenwerking anderzijds. Uit deze analyses komt naar voor dat er zich verschillende trends doorzetten met betrekking tot de samenwerkingspatronen in het Arctische gebied.

Functionalistische samenwerking

Uit de analyse van de samenwerkingsvormen tussen de Arctische staten blijkt dat er een duidelijke aanwezigheid van georganiseerde samenwerking is met betrekking tot verschillende Arctische aangelegenheden. De instituties die belangen in het Arctische gebied reguleren situeren zich op verschillende niveaus en hebben betrekking op meerdere domeinen. Verschillende samenwerkingsvormen vertonen duidelijke gelijkenissen met wat het Functionalisme beschrijft met betrekking tot samenwerking.

Vooraleerst is er een wil aanwezig om bepaalde beleidsdomeinen en -taken op verschillende niveaus en vormen te organiseren. Met betrekking tot bepaalde domeinen zoals scheepvaart en milieu blijkt er een voorkeur voor het regionale niveau, zoals bij de Arctische Raad, en in andere gevallen zoals de CLCS en IMO wordt dit mondiaal georganiseerd.

Het significant aantal gelijklopende en grensoverschrijdende belangen is, en werd ook erkend door de Arctische staten, een aanzet voor de samenwerking op regionaal niveau. Het delen van uitdagingen met betrekking tot het beheer van de regio heeft de Arctische staten aangezet deze actief aan te pakken op een supranationaal niveau. In dit opzicht werden meermaals gelijkenissen getrokken met wat Mitrany over samenwerking beschreef. Het inzicht dat sommige taken beter op een hoger niveau georganiseerd worden strookt met het beleid van de Arctische actoren. Uit de analysehoofdstukken blijkt dat de domeinen waar de grootste en meest diepgaande Functionalistische samenwerking voorkomt deze zijn met betrekking tot milieu en sociale aangelegenheden. Dit voornamelijk via de Arctische Raad, die volgens vele auteurs als de belangrijkste samenwerkingvorm in het Arctische gebied beschouwd kan worden.

Samenwerking vanuit Realistisch perspectief

Uit de analysehoofdstukken met betrekking tot de strategische veiligheid, de soevereiniteit en in beperktere mate de economische belangen in het Arctische gebied blijkt er een duidelijke terughoudendheid bij de Arctische staten om zich multilateraal te engageren in 'actieve taken' zoals de Functionalistische theorie voor ogen heeft. Het is duidelijk dat de Arctische staten samenwerkingsvormen met betrekking tot deze domeinen afzwakken, zoals bij de IMO, of zelfs tegenhouden, zoals bij de Arctische Raad en de oprichting van nieuwe territoriale regimes.

De analyse van de samenkomsten van de Arctische Vijf leert dat de Arctische staten, voor welbepaalde onderwerpen bij voorkeur op een niet-bindende en niet-geïnstitutionaliseerde manier vergaderen. De werkwijze van de Arctische Vijf, met de samenkomsten in Chelsea en Illuliat, blijkt overeenkomsten te vertonen met wat de theoretici zoals Oye, Jervis en Glazer beschrijven met betrekking tot internationale samenwerking vanuit Realistisch perspectief. Bij de analyse van deze invalshoek tot samenwerking kwamen voornamelijk het beperkte aantal

statelijke actoren, de strategische visie op internationale samenwerking en de niet-formele basis naar voor.

De betekenis van samenwerking in het Arctische gebied

Uit de analyse van de samenwerkingsvormen in het Arctische gebied kunnen een aantal conclusies getrokken worden met betrekking tot wat samenwerking kan betekenen voor de stabiliteit in het Arctische gebied. Vooraleerst kan gesteld worden dat er in het Arctische gebied verschillende aspecten van de Functionalistische theorie een terugslag vinden in de regionale initiatieven, maar er zich geen proces doorzet zoals Mitrany dit voor ogen heeft. De 'Peace by layers' blijkt in het Arctische gebied erg dun te zijn en zich niet eindeloos te ontwikkelen. De afwezigheid van een politieke wil bij de Arctische staten om zich verder te engageren blijkt duidelijk door de ontwikkeling van regionale instituties te beperken of te stoppen. Dit strookt met de stelling van Haas die stelt dat politieke elites de drijvende kracht zijn achter de samenwerkingbeweging (1964). Ondanks de regulerende mogelijkheden die de verschillende initiatieven zoals de IMO, CLCS en de Arctische Raad in het gebied voorzien blijken deze geen stabiliserende kracht te vormen met betrekking tot verschillende cruciale domeinen zoals territoriale geschillen, strategische en economische belangen.

Met betrekking tot deze laatst genoemde domeinen lijkt er vooral een niet-bindende, niet-formele aanpak bij de samenwerking tussen de Arctische staten te overheersen. In de analysehoofdstukken werden al gelijkenissen getrokken tussen de Realistische en Functionalistische theorie met betrekking tot het delen van gemeenschappelijke uitdagingen en belangen. Het grote aantal grensoverschrijdende aangelegenheden wordt door verschillende politici als een aanzet gezien voor een samenwerking tussen de Arctische staten, waarbij er in tegenstelling tot de Functionalistische theorie echter niet gestreefd wordt naar het ontwikkelen van regulerende instituties. Deze visie op internationale samenwerking, die strookt met de forum visie van de Realistische theorie hoeft dan ondanks de schrikwekkende focus op macht geen oorlogsmakende route te zijn. In dit opzicht kunnen de gemeenschappelijke belangen en uitdagingen, de grote kost van niet-samenwerking of conflict als een grote stimulans voor samenwerking gezien worden.

In de analysehoofdstukken werd het verschil in basisassumpties op samenwerking tussen de twee theoretische oogpunten benadrukt. Terwijl de Functionalistisch geïnspireerde samenwerking de creatie van een vreedevolle gemeenschap voor ogen heeft doelt de Realistisch geïnspireerde samenwerking meer op een verwezenlijking van de nationale belangen. Het stroken van het beleid van de Arctische actoren met deze tweede visie in bepaalde cruciale beleidsdomeinen sluit dan ook de opties voor militaire conflicten, die mogelijk geacht worden door de Realistische theorie, in de toekomst echter niet uit.

In het Arctische gebied blijkt het samenspel tussen deze twee theoretische invalshoeken echter mogelijk. Het lijkt erop dat de Arctische staten de nood aan een Functionalistische aanpak van de uitdagingen in het Arctische gebied erkennen en in bepaalde domeinen ook bepleiten. Ondanks de goede verwezenlijkingen van deze samenwerkingsvormen lijkt deze werkwijze niet genoeg veiligheid te garanderen. De meer Realistische aanpak kan in dit opzicht als een stok achter de deur verklaard worden. Ook Mitrany erkent dit door te stellen dat verschillende zaken niet tot een hoger niveau gebracht kunnen worden zodat staten ook op andere manieren met elkaar overleggen (1946).

Toekomst

De analyse van de verschillende beleidsdomeinen leert dat er een verschil in visie is op hoe het Arctische gebied moet evolueren naar een stabiele regio. De twistpunten lijken zich te situeren langsheen de twee theorieën.

Doorheen de analysehoofdstukken werden verschillende theoretici en auteurs aangehaald die pleiten voor een diepgaandere en beter georganiseerde geïnstitutionaliseerde samenwerking in het Arctische gebied. Het Arctic Governance Project kan door zijn grote basis in dit opzicht als één van de belangrijkste initiatieven gezien worden.

Anderzijds werd door verschillende politici de pragmatische aanpak van de Arctische problemen als leidend principe voor de toekomst bepleit. Deze visie waarbij steeds benadrukt wordt dat de Arctische staten er een samenwerkende aanpak op nahouden en de nood aan sterkere instituties afgewezen wordt doelt op de forum functie van de internationale relaties.

Doorheen de analysehoofdstukken werd beschreven hoe verschillende strategen de houding van de Arctische staten, die enerzijds meegaan in de eerste beschreven visie maar anderzijds de tweede werkwijze eveneens als een alternatief beschouwen, als aanleiding voor een stijgend onveiligheidsgevoel beschouwen. Deze ambiguïteit lijkt erop te wijzen dat het voor de Arctische staten niet volledig duidelijk is welke strategie ze willen volgen met betrekking tot het beheer van het Arctische gebied. Hoe dan ook zal deze vraag opgelost moeten worden - in welke richting dan ook- om een duurzaam en effectief beheer van het Arctisch gebied te kunnen bewerkstelligen.

Literatuurlijst

- ACIA (2004) *Impacts of a Warming Arctic*, Arctische Raad gedownload op 3 maart 2010 van <http://www.acia.uaf.edu/>
- AHDR (2004) *Arctic Human Development Report*, VN, Gedwonload op 5 mei van <http://hdr.undp.org/en/reports/regionalreports/other/name,3262,en.html>
- AMAP (2002) *Arctic Monitoring and Assessment Program*, gedownload op 5 mei van www.amap.no/report-2002
- AGP (2010) *The Arctic Governance Project*, gedownload op 2 mei van www.arcticgovernance.org/Arctic-governance-project/32
- Arctic Focus e (2009 juni 30) *Shell and socomflot partner up*, A F, geraadpleegd op 14 maart 2010 van <http://arcticfocus.com/2009/06/30/shell-and-sovcomflot-partner-up/>
- Arctic Focus a (2009 juli 1) *Canada and Russia decide to play nice*, A F, geraadpleegd op 14 maart 2010 van <http://arcticfocus.com/2009/07/01/canada-and-russia-decide-to-play-nice/>
- Arctic Focus f (2009 juli 20) *Arctic Council reports regulations needed for Arctic shipping*, A F, geraadpleegd op 14 maart 2010 van <http://arcticfocus.com/2009/07/20/council-reports-regualtions-needed-for-arctic-shipping/>
- Arctic Focus b (2009 juli 23) *Canada: Best choice to defend Arctic*, geraadpleegd op 12 maart 2010 van <http://arcticfocus.com/2009/06/23/canada-best-choice-to-defend-arctic-waters/>
- Arctic Focus (2009 juli 28) *Denmark plans on increasing arctic presence*, geraadpleegd op 12 april 2010 van <http://arcticfocus.com/2009/07/28/denmark-plans-on-increasing-arctic-presence/>
- Arctic Focus d (2009 september 25) *Canada joints Russia and Norway in Arctic ocean safety program*, geraadpleegd op 12 maart 2010 van <http://arcticfocus.com/2009/09/25/canada-joins-russia-norway-in-arctic-ocean-safety-program/>
- Arctic Focus c (2009 november 20) *Us Army prepares for fight over the Arctic*, geraadpleegd op 12 april 2010 van <http://arcticfocus.com/2009/11/20/us-navy-prepares-for-fight-over-arctic/>
- Arctische Raad (1991) *Arctic Environmental Protection Strategy*, gedownload op 15 februari 2010 van http://arctic-council.org/filearchive/artic_environment.pdf
- Arctische Raad (2002 oktober 10) *PAME rapport on the status of 1996 Recommendations*, Arctische Raad, geraadpleegd op 25 maart 2010 van <http://arctic-council.npolar.no/Meetings/Ministeral/2002/PAMEattach3.pdf>
- Arctische Raad (2004) *Impacts of a Warming Arctic*, A C, gedownload op 15 maart 2010 van <http://amap.no/acia/>
- Arctische Raad (2010) *Observer states in the Arctic Council*, Arctische Raad, geraadpleegd op 21 maart van http://arctic-council.org/section/observers_non_arctic_states
- Art, R. J. & Jervis, R. (2003) *International Politics*, (achtste uitgave) New York, Pearson Longman. <http://www.barentsobserver.com/railway-connecting-barents-region.4606783.html>
- APS (1992) *Arctic Protection Strategy*, x, geraadpleegd op 15 maart 2010 van http://arctic-council.org/filearchive/artic_environment.pdf
- Axworthy, L. & Hurley, D. (2010 juni 14) *Networks and the future of the Arctic*, *Globalbrief*, geraadpleegd op 17 juni van <http://globalbrief.ca/blog/2010/06/14/networks-and-the-masters-of-a-new-century-%E2%80%98hot-spot%E2%80%99-%E2%80%93-the-arctic/>
- Bankes, N. (2010) *Legal Systems in the Arctic*, in VN, Arctic Human Developmet Report, p 101 - 109
- Barents Observer (2010 februari 11) *Disputed waters on the agenda*, B O, geraadpleegd op 15 maart van <http://www.barentsobserver.com/disputed-waters-on-the-agenda.4745423.html>
- Barents Observer d (2009 mei 11) *Cooperation is a must*, B O, geraadpleegd op 15 maart 2010 van <http://www.barentsobserver.com/cooperation-between-the-military-and-media-is-a-must.4589272.html>
- Barents Observer a (2009 mei 28) *Indigenous people a priority*, B O, geraadpleegd op 15 maart van <http://www.barentsobserver.com/-indigenous-peoples-a-priority.4597022.html>
- Barents Observer g (2009 juni 11), *Railway Connecting Barents Region*, B.O., geraadpleegd op 13 maart 2010 van <http://www.barentsobserver.com/index.php?id=4606783&xxforcedir=1&noredir=1>
- Barents Observer (2009 juni 16), *A Russian Scandinavian joint energy strategy*, geraadpleegd op 13 maart 2010 van <http://www.barentsobserver.com/a-russian-scandinavian-joint-energy-strategy.4600129.html>
- Barents Observer f (2009 juli 27) *Russian paratroopers head to the Northpole*, B O, geraadpleegd op 18 maart van <http://www.barentsobserver.com/russia-paratroopers-head-towards-north-pole.4615739.html>

- Barents Observer e (2009 augustus 5) *Norwegian Army moves north*, B O. geraadpleegd op 18 maart van <http://www.barentsobserver.com/norwegian-army-moves-north.4616549.html>
- Barents Observer c (2009 september 3) *No fear for russia*, B O. geraadpleegd op 5 maart 2010 van <http://www.barentsobserver.com/no-fear-for-russia.4625762.html>
- Barents Observer d (2009 september 9) *Putin: Border security is top priority*, B O. geraadpleegd op 15 maart van <http://www.barentsobserver.com/putin-border-security-is-top-priority.4613572.html>
- Barents Observer i (2009 september 10) *Many foreign participants in economic forum*, B O. geraadpleegd op 15 april van <http://www.barentsobserver.com/many-foreign-participants-in-economic-forum.4629874.html>
- Barents Observer b (2009 september 16) *Russia test new nuclear submarine*, B O. geraadpleegd op 18 maart van <http://www.barentsobserver.com/russia-tests-new-nuclear-submarine.4631561.html>
- Barents Observer (2009 oktober 5) *Globalization at the border*, B O. geraadpleegd op 15 april van <http://www.barentsobserver.com/globalization-at-the-border.4639609.html>
- Barents Observer h (2009 oktober 9) *Russia wants international cooperation on Northern Sea route*, B O. geraadpleegd op 15 april van <http://www.barentsobserver.com/russia-wants-international-cooperation-on-northern-sea-route.4644779.html>
- Barents Observer f (2009 december 12) *Towards a New cold war in the North*, B O. geraadpleegd op 18 maart van <http://www.barentsobserver.com/towards-a-new-cold-war-in-the-north.4668547.html>
- Barents Observer (2010 april 24) *Russia agrees with Norway over border zone*, B O. geraadpleegd op 15 juni van <http://www.barentsobserver.com/norway-and-russia-agree-on-borderzone-establishment.4777829-116320.html>
- Barents Observer a (2010 januari 11) *Railroad ob on the Yamal peninsula open*, B O. geraadpleegd op 8 maart van <http://www.barentsobserver.com/railroad-ob-bovanenkovo-on-the-yamal-peninsula-open-for-working-traffic.4683670.html>
- Barents Observer b (2010 mei 7) *Russian norwegian Naval exercise in arctic waters*, B O. geraadpleegd op 8 maart van <http://www.barentsobserver.com/russian-norwegian-naval-exercise-in-arctic-waters.4781890-116320.html>
- Barents Observer b (2010 februari 2) *Norway wants to keep tensions low in high north*, B O. geraadpleegd op 18 maart van <http://www.barentsobserver.com/norway-wants-to-keep-tensions-low-in-the-high-north.4744767.html>
- BBC (2007 september 2007) *Warming opens Northwest Passage*, BBC, geraadpleegd op 15 april van <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/6995999.stm>
- Berger (1977) *Northern Frontier, Northern Homeland*, Toronto, Lorimer.
- Boswell, A. (2009 december 3), *Arctic Sea route Renamed 'Canadian Northwest Passage*, geraadpleegd op 23 februari 2010 van <http://www.vancouversun.com/news/Arctic+route+renamed+Canadian+Northwest+Passage/2300092/story.html>
- Boswell, A. (2010 maart 28) *Canada's 'Arctic Summit' highlights global tensions, competing interests* geraadpleegd op 3 juni van <http://www.canada.com/news/Canada+Arctic+Summit+highlights+global+tensions+competing+interests/2736963/story.html>
- Borgeson, S. (2008) *The Road to the Arctic*, Foreign Affairs
- Brosnan, M. , Kazcynski, V. & Meaghan H (2008) *Arctic energy Resources: Environmental, Legal and policy Considerations*, University Of Washington.
- Byers (2009 december 16) *Cold Peace: International Cooperation takes hold in het Arctic*, Carnegie Council.
- Byers & Pleckhanov (2009 mei 14) *What will the Arctic endgame look like?*, Globalbrief0, geraadpleegd op 25 april 2010 van <http://globalbrief.ca/blog/2009/05/13/the-arctic-competing-countries/>
- Bush, G. (2007) *Presidents statement on advancement of US interests in the Arctic*, geraadpleegd op 24 maart van <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2007/05/20070515-2.html>
- Bush, G. (2009) *National Security Presidential Directives*, FAR, geraadpleegd op 4 april van <http://www.fas.org/irp/offdocs/nspd/index.html>
- Canadese Internationale Raad (2009) *Foreign Policy for Canada's tomorrow*, CIR, geraadpleegd op 25 maart van <http://www.onlinecic.org/person/ryantouhey>

- Canadese regering (2003 mei 23), *Letter of Promulgation*, Department of fisheries and Ocean, geraadpleegd op 12 februari van [http://www.nrt.org/production/NRT/NRTWeb.nsf/AllAttachmentsByTitle/A-403CANUSJCPEnglish/\\$File/CANUS%20JCP%20English.pdf?OpenElement](http://www.nrt.org/production/NRT/NRTWeb.nsf/AllAttachmentsByTitle/A-403CANUSJCPEnglish/$File/CANUS%20JCP%20English.pdf?OpenElement)
- Canadese regering (2009) *Northern Strategy*, Ministerie Arctische Aangelegenheden, geraadpleegd op 25 maart van <http://www.northernstrategy.ca/cns/cns-eng.asp#chp2>
- CAPP (2008) *Canadian Oil and gas perspectives*, geraadpleegd op 12 mei van <http://www.capp.ca/Pages/default.aspx#OrIRTSOOVwOB>
- Chinese regering (2010) *Xuelong and stations*, Chinese Arctische Administratie, geraadpleegd op 21 april van <http://www.chinare.gov.cn/en/index.html?pid=stations&st=xuelong>
- Clover, C. (2008 mei 27) *Diplomatic battle begins over Arctic*, The Telegraph, geraadpleegd op 23 februari 2010 van <http://www.telegraph.co.uk/earth/earthnews/3342916/Diplomatic-battle-begins-over-Arctic.html>
- Collete, T.S & Dallimore, S.R. (2002) Geological Survey of Canada, GSC Bulletin, geraadpleegd op 12 maart van http://gsc.nrcan.gc.ca/gashydrates/mallik2002/bulletin585_e.php
- Conley, H & Kraut J. (2010) *US strategic interests in the Arctic*, CSIS, CSIS Europe program.
- Coolsaet, R., Lesage, D., Kleijns, J. & Van Kerchove, S. (2006) *Anarchie, orde, dominantie*, Gent, Academia Press.
- Cooper, A. , De Lombaerde, L. & Hughes, C. W. (2008) *Regionalisation and Global Governance. The taming of Globalisation?* Londen, Routledge.
- Dallman, W. K., (2004) Het Arctisch gebied, *AHDR*, VN.
- Deense regering (2008) *Arktiske Strategi*, Ministerie Buitenlandse zaken, geraadpleegd op 15 april 2010 van http://www.um.dk/NR/rdonlyres/962AFDC2-30CE-412D-B7C7-070241C7D9D8/0/ARKTISK_STRATEGI.pdf
- de Hoop-Scheffer, J. (2009 januari 12) *Speech on security in the High North*, NATO, geraadpleegd op 25 maart van <http://www.nato.int/docu/speech/2009/s090129a.html>
- Dosman, E. (Red.) (1989) *Sovereignty and Security in the Arctic*, London, Routledge.
- Doyd, A. (2007) *Canada plans ships to assert Arctic sovereignty*, Reuters, geraadpleegd op 23 maart 2010 van <http://www.reuters.com/article/worldNews/idUSN0929956620070709>
- Durham University (x), *Maritime jurisdiction and boundaries in the Arctic*, afbeelding gedownload op 15 juni van <http://www.dur.ac.uk/resources/ibru/arctic.pdf>
- Einarsson, M. & Young, O. R. (2004) *Arctic Human Development Report*, VN, gedownload op 3 maart 2010 van http://hdr.undp.org/en/reports/regionalreports/other/arctic_2004_en.pdf
- Effelman- Jenssen, E. (2009 november 11) *Why we need military in the North*, Copenhagen Post, geraadpleegd op 15 maart van <http://cphpost.dk/news/commentary/142-commentary/46532-why-we-need-the-military-in-the-arctic.html>
- Europees Ruimtevaart Agentschap (2007 september 14) *Satellite witness lowest ice coverage ever in history*, ESA, geraadpleegd op 15 maart 2010 van http://www.esa.int/esaCP/SEMYTC13J6F_index_0.html
- Faremo, G. (2010 januari 12) *Capable and ready for action*, Noorse regering, geraadpleegd op 13 mei van <http://www.regjeringen.no/en/dep/fd/whats-new/Speeches-and-articles/minister/speeches-and-articles-by-minister-of-def/2010/Capable-and-ready-for-action--Norways-armed-forces-2010.html?id=591655>
- Franckx, E. (1993) *Maritime Claims in the Arctic*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers
- Formannskapsprogram (2004) *Common objectives and priorities for the Norwegian, Danish and Swedish Chairmanships of the Arctic Council*. x.
- Glomsrod, S. & Lindholt, L. (2009) *Future production of oil in the Arctic*, in *Economy of the North*, p 69 – 74, X.
- Glazer, C. (1994) *Realists as optimists*, *International Security*, winter 1994-1995, nr. 3, p 50-90.
- Goldenberg, S. , Stratton, A., & Vidal J. (2009 december 16) *Low targets, Goals dropped: Copenhagen ends in failure* The Guardian, geraadpleegd op 28 maart van <http://www.guardian.co.uk/environment/2009/dec/18/copenhagen-deal>
- Haakon, A.J., (2008) *Jurisdiction issues in the arctic: an overview*, in K. Skogrand (ed.): *Emerging from the Frost. Security in the 21st century Arctic*, Oslo Files on Defence and Security. (2008) Oslo, IFF.
- Haas, E. (1964) *Beyond the Nation State*, Stanford. Stanford University Press.
- Harryvan, A.G, Vander Gars, J & Volten P. M. E. (1999), *internationale Organisatie*, Assen, Van Gorcum.
- Heinamaki, L. & Koivurova, T. (2006) *The participation of indigenous people in international Norm making in the Arctic*, Cambridge, Cambridge University Press.

- Hoel, A. H. (2007) Climate change, in Hønneland, G. & Stokke O. S (Red.) *International Cooperation and Arctic Governance*, 138-163, London, Routledge.
- Holtmark, S. G. (2008). Towards cooperation or confrontation? Security in the High North, *NATO Defence College*, nr. 45, 1-12.
- Huebert, R. (2009) *Canadian Arctic Sovereignty and security in a transforming Circumpolar world*, Canadian International Council, Gedownload op 2 februari 2010 van www.canadainternationalcouncil.org
- IMO (1990), *International Convention on Oil Preparedness*, geraadpleegd op 21 december 2009 van http://www.imo.org/Conventions/contents.asp?topic_id=258&doc_id=682
- IISS, *Strategic Survey 2008*, gedownload op 10 september 2009 van [http://www.iiss.org/publications/strategic-survey/strategic-survey-2008/](http://www.iiss.org/publications/strategic-survey/strategic-survey-2008/strategic-survey-2008/)
- IPS, *Arctic peoples indigenous peoples secretariat*, geraadpleegd op 14 maart 2010 van <http://ips.arcticportal.org/>
- IWGIA (2010), *Declaration on the Rights of indiginous people*, geraadpleegd op 12 februari 2010 van <http://www.iwgia.org/sw248.asp>
- Jackson, R. & Sorensen, G. (2003) *International Relations: theories and approaches*, (tweede uitgave) Oxford, Oxford University press.
- Jervis, R. (1978) Offence, Defence and the Security Dilemma, in Art, J. R. & Jervis, R. (Red.), *International Politics*, 177-202, New York, Pearson Longman.
- Johansson G, & Stray, K., (1980) *The Jan Mayen Agreement*, X, geraadpleegd op 12 maart van http://eng.idnadarraduneyti.is/media/Acrobat/Jan_Mayen_Agreement.pdf
- Jones, J. (2009 december 9) *Planned north American Gas lines*, Reuters, geraadpleegd op 18 februari 2010 van <http://www.reuters.com/article/idUKTRE5B80LE20091209>
- Johnson, D. D. (2010 februari 17) *Arctic Insecurity: avoiding Conflicts*, Air War College, gedownload op 15 maart 2010 van https://www.afresearch.org/skins/rims/q_mod_be0e99f3-fc56-4ccb-8dfe-670c0822a153/q_act_downloadpaper/q_obj_e409521c-1a03-4e63-8f16-b5b617872b02/display.aspx?rs=publishedsearch
- Kaul, I., Grunberg, I. & Stern (1999) *Global Public Goods*, Oxford, Oxford University Press.
- Kireva, A. (2009 februari 22) *Shtokman oil and gas development field*, Bellona, geraadpleegd op 17 maart 2010 van http://www.bellona.org/articles/articles_2009/shtokman_CCS
- Koivurova, T., Tervo, H. & Stepien, A. (2008) *Background paper: Indigenous peoples in the Arctic*, Arctic Transform, Arctic Centre.
- Lean, G. (2009 juli 30) *The fight for Arctic Resources could get nasty*, The Telegraph. Geraadpleegd op 21 februari 2010 van <http://blogs.telegraph.co.uk/news/geoffreylean/100005171/the-fight-for-arctic-resources-could-get-nasty/>
- Leyden (2003) *Groenland Oriental Arret*, X, geraadpleegd op 15 maart van http://www.icj-ij.org/pcij/serie_AB/AB_53/01_Groenland_Oriental_Arret.pdf
- Marketwire (2008 december 8) *Baffinland provides update on Mary river project*, Your Metal News, geraadpleegd op 5 maart 2010 van http://www.yourmetalnews.com/baffinland+provides+update+on+mary+river+project_17718.html
- Mallti, W. (1999) *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Mc Dermoth, G. (2009 januari 6) *Russia prepares new draft for Arctic security*, Jamestown foundation, geraadpleegd op 25 maart van [http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=34307&tx_ttnews\[backPid\]=27&cHash=8da01adec2](http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews[tt_news]=34307&tx_ttnews[backPid]=27&cHash=8da01adec2)
- Mc Faul, M. (2007 augustus 22) *The revival of Russian Military Power*, Carnegie endowment, geraadpleegd op 14 maart van <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=19531>
- Mc Smith, A. (2008 november) *The big Question, is Greenland ready for independence*, the Independent, geraadpleegd op 18 maart 2010 van <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/the-big-question-is-greenland-ready-for-independence-and-what-would-it-mean-for-its-people-1036735.html>
- McWilliams, W. C. & Piotrowski, H. (2005) *The World Since 1945*, (zesde uitgave) Londen, Boulder
- Mearsheimer, J. (2001) *Tragedy of Great Power Politics*, XX, Norton & Company
- Meo, N. (2009 augustus 16) *Russia leads scramble for Arctic*, the telegraph, geraadpleegd op 21 maart van <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/russia/2570295/Russia-leads-scramble-for-Arctic.html>
- Mitrany, D. (1946) *A working Peace system*, (vierde uitgave) London, National Peace Council.

- Morgenthau, H. J. (1972) Six Principles of Political Realism, in Art, J. R. & Jervis, R. (Red.), *International Politics*, 7-26, New York, Pearson Longman.
- Morozov, Y. (2009 December 16) *The Arctic: Next 'Hot Spot' of International Relations or a region of cooperation?*. Carnegie Council.
- Noors Maritiem Directoraat (2006) *Norwegian Maritime Shipping strategy*, Noorse regering, geraadpleegd op 26 april 2010 van <http://www.sjofartsdir.no/en/Publications>
- Noors Ministerie van Buitenlandse zaken (2009) *The Norwegian High North Strategy*, Noorse Regering, geraadpleegd op 24 februari 2010 van <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/selected-topics/high-north.html?id=1154>
- Noorse regering (2009) *Nordic cooperation on security and foreign policy*, Noorse regering, geraadpleegd op 15 mei van <http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/nordicreport.pdf>
- Moscher, J. S. (2003) Relative Gains Concerns when the Number of States in the International System Increases, *Journal of Conflict Resolution* vol. 47 no. 5, Sage Publications.
- North Pacific Fishery Council (2009 augustus) *Fishery management plan*, NPFC, geraadpleegd op 23 maart van <http://alaskafisheries.noaa.gov/npfmc/fmp/arctic/ArcticFMP.pdf>
- Hønneland, G. & Stokke O. S (2007) *International Cooperation and Arctic Governance*, London, Routledge.
- Offerdal, K. (2007) Oil, gas and environment, in Hønneland, G. & Stokke O. S (Red.) *International Cooperation and Arctic Governance*, 138-163, London, Routledge.
- Ostrom, E. (1990) *Governing the commons*, Cambridge, Cambridge University Press.
- OSPAR, (2010) *The Ospar Convention*, geraadpleegd op 20 maart 2010 van www.ospar.org
- Posner, E. (2007 augustus 3) The New race for the Arctic, *The Wall Street Journal*, geraadpleegd op 18 maart van van http://online.wsj.com/article/SB118610915886687045.html?mod=googlenews_wsj
- Rogoff (2010) *Melting ice: think of the Bering strati as the next panama canal*, Alaskadispatch, geraadpleegd op 21 april van <http://www.alaskadispatch.com/voices/tundra-talk/4236-melting-arctic-think-of-the-bering-strait-as-the-next-panama-canal>
- Rosenstein, M. A. (2009) Swords and ploughshares, *the bulletin of the program in Arms control, disarmament and International Security*, jaargang 17, nr 3, 1 -22.
- Samsung, (2010) *Product technology*, Samsung, geraadpleegd op 12 maart van http://www.shi.samsung.co.kr/Eng/product/ship_overview.aspx
- Sigurosson, I & Skaptason, J. (2000) *Aspects of Arctic and subarctic History*, Reyckjavik, University of Iceland Press.
- Simai, M. (1995) *The future of Global Governance*, United state institute of Peace Press, Washington.
- Somers, E. (2004) *Inleiding tot het internationaal recht*, vierde uitgave, Gandaius, Klauwers.
- Statiol (2009 juni 8) *Gazprom and StatoilHydro sign MoU*, statoil, geraadpleegd op 15 april 2010 van <http://www.statoil.com/russia/en/NewsAndMedia/news/2009/Pages/GazpromStatoilHydroMoU.aspx>
- Stern, G. (1995) *The Structure of International Society*, London, Printer Publishers
- Treves, T. (1997) *The Law of the Sea*, Den Haag, Martinus Nijhoff Publishers.
- Trouw (2010) *Navigatiefoutje bij Amerikaans Russisch spel*, Trouw, geraadpleegd op 12 maart 2010 van http://www.trouw.nl/krantenarchief/1993/03/23/2666528/Navigatiefoutje_bij_Amerikaans-Russisch_spel_onder_zeespiegel.html
- UNEP (2003) *Geo Year Book*, afbeelding gedownload op 3 juni van <http://www.unep.org/yearbook/2003/fig1.htm>
- UNEP, *Environment for Development*, gedownload op 23 maart 2010 van http://www.unep.org/PDF/ABOUT_UNEP_ENGLISH.pdf
- US ARC (2009) Goals and objectives for Arctic Research, US ARC, geraadpleegd op 21 maart van http://www.arctic.gov/publications/usarc_goals_2010.pdf
- Van Den Berghe, Y. (1992), *De Koude Oorlog 1917-1991*, Leuven, Acco.
- Van de Graaf, T. (2009) *De wedloop om de Noordpool: dooi van een bevroren conflict?*, Internationale Spectator, Jrg. 63, nr. 1, pg 24 -28.
- Vasquez, J. A. (1999) *The Power of Power Politics*, Cambridge, Cambridge University Press.
- VN (1994) *Mutual fisherie treaty Norway–Danmark*, VN, geraadpleegd op 14 maart 2010 van http://untreaty.un.org/unts/120001_144071/22/00017974.pdf
- VN (1992) *Mutual fisherie treaty Russia –Danmark*, VN, geraadpleegd op 14

- maart 2010 van http://untreaty.un.org/unts/60001_120000/30/21/00059047.pdf
- VN a (2007) *History of the UNCLOS treaty*, VN, geraadpleegd op 20 maart van http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm#Historical%20Perspective
- VN (2005), *UN Convention on High Seas*, VN, geraadpleegd op 20 maart van http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_high_seas.pdf
- VN (2009) a, *Submissions of claims on the Continental shelf*, VN geraadpleegd op 21 maart 2010 van http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus.htm
- VN (2009) b, *Convention Agreements UNCLOS*, VN, geraadpleegd op 15 maart 2010 van http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm
- VN (2010)a, *the continental shelf description*, VN, geraadpleegd op 25 april 2010 van http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/continental_shelf_description.htm#definition
- VN (2010)b, *Chronological list of ratifications*, VN, geraadpleegd op 20 februari van http://www.un.org/Depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm
- VN (2010) c, *Continental shelf claims*, VN geraadpleegd op 23 april 2010 van http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_dnk_28_2009.htm
- VN (2010) d, *Convention Agreements*, VN, geraadpleegd op 20februari van http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_agreements.htm
- VN (2010) e, *Submission Russia*, VN, geraadpleegd op 20 februari van http://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus.htm
- VN (2010) f, *Submission Norway*, VN, geraadpleegd op 20 februari van http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor.htm
- VN Milieu Programma (2010) *About UNEP*, VN, geraadpleegd op 26 maart van http://www.unep.org/PDF/ABOUT_UNEP_ENGLISH.pdf
- VS Energieagentschap (2010) *National Oil and Gas assesement*, USEIA, geraadpleegd op 14 maart van <http://energy.cr.usgs.gov/oilgas/noga/>
- VS Ministerie van staat (2007) *Defining the limits of the US continental Shelf*, VS ministerie van staat, geraadpleegd op 21 mei van <http://www.state.gov/g/oes/continentalsshelf/>
- Waltz, K. N. (1979) *Theory of International Politics*, New York, McGraw-Hill.
- Westermeyer, E. W. & Shusterich, K. M. (1984) *United states Arctic Interest*, New York, Spinger-Verlag.
- Wilson, E. & Øverland, I. (2007) *Indigenous Issues*, in in Hønneland, G. & Stokke O. S (Red.) *International Cooperation and Arctic Governance*, 27-49, London, Routledge.
- Yeager, B. (2008) *The illulissat Declaration*, geraadpleegd op 25 februari 2010 van <http://img9.custompublish.com/getfile.php/991607.1529.vwurfpecxs/Ilulissat+Declaration+Implications+ver2+fr+CFM+12+05+08.pdf?return=www.arcticgovernance.org>
- Young, O. R. (1992) *Arctic Politics*, Hanover, University Press of New England.
- Young, O. R. (1999) *Governance in World affairs*, , New York, Cornell University Press.
- Young, O. R. (2005) *Governing the Arctic: From Cold War Theater to Mosaic of Cooperation*, *Global Governance*, vol. 11, 2005
- Zellen, B. S. (2009) *Arctic Doom, Arctic Gloom*, Santa Barbara, ABC-CLIO.
- Zysk, K. (2008) *Russia' Arctic Strategy*, NDU Press, gedownload op 3 maart van <http://www.intelros.ru/pdf/JFQ/57/16.pdf>

Bijlagen

BIJLAGE 1: Het Arctische gebied

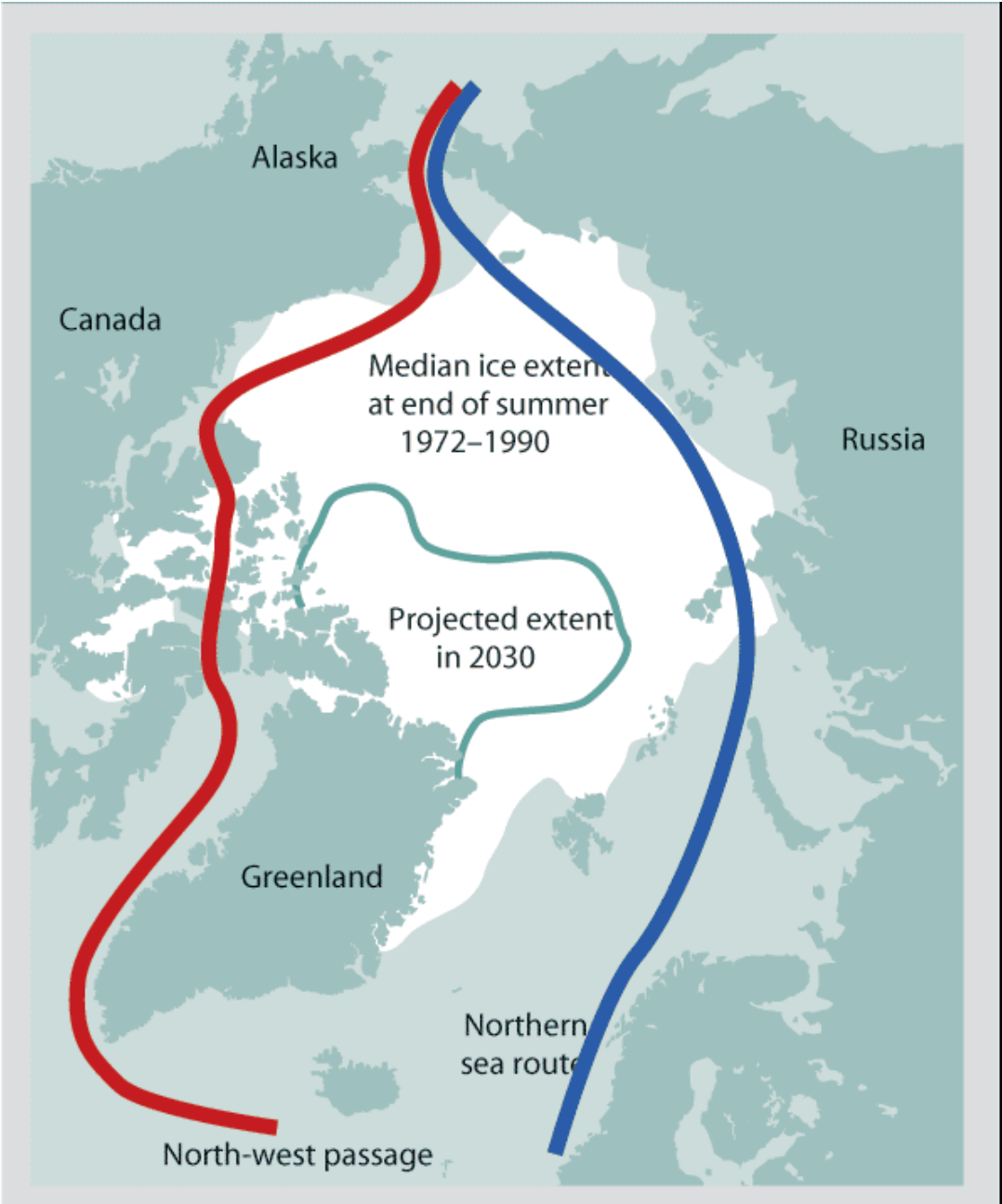
(Dalmann, 2004)

- Deze lijn geeft de de door het AHDR gedefinieerde grens van het Arctische gebied weer. Deze grens is gebaseerd op de demografische gegevens van het Arctische gebied verzameld door de VN (AHDR, 2004). Deze grens kan dus als een bevolkingsgrens gezien worden.
- Deze lijn bakent het Arctische gebied volgens de criteria van het AMAP. Deze criteria zijn ruimer dan enkel de middernachtzon-zone of het gebied met typische Arctische fauna en flora. Dit gebied includeert ook sub-Arctische regio's om een volledig overzicht te geven van het Arctische Systeem (AMAP, 2004)
- Deze lijn geeft de Arctische Cirkel weer

BIJLAGE 2: Arctische scheepvaartroutes

(UNEP, 2003)

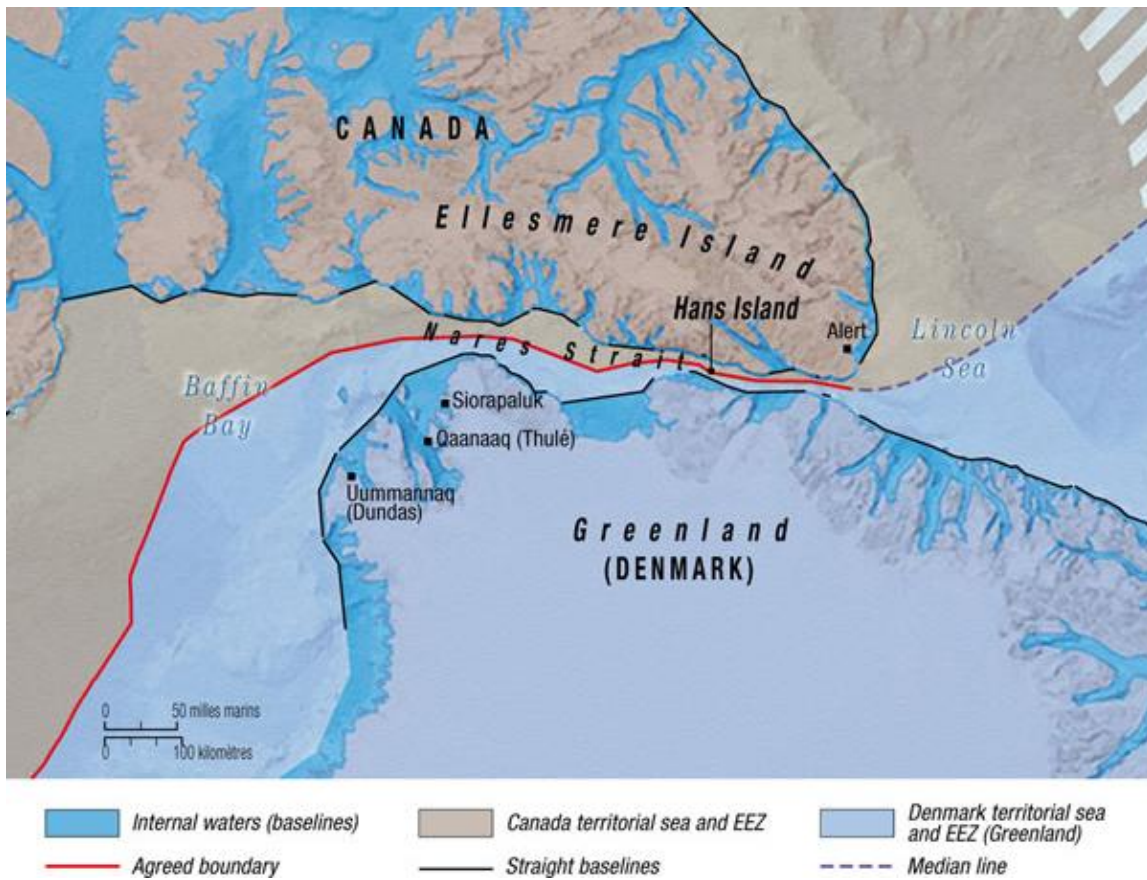

BIJLAGE 3: Territoriale Claims & grenzen in het Arctische gebied
 (Durham University, x)

Internal waters	Russia territorial sea and EEZ	Straight baselines
Canada territorial sea and exclusive economic zone (EEZ)	Russia claimed continental shelf beyond 200 nm (note 4)	Agreed boundary
Potential Canada continental shelf beyond 200 nm (see note 1)	Overlapping Norway / Russia EEZ (note 5)	Median line
Denmark territorial sea and EEZ	Overlapping Norway EEZ / Russia claimed continental shelf beyond 200 nm (note 5)	350 nm from baselines (note 1)
Denmark claimed continental shelf beyond 200 nm (note 2)	Overlapping Norway / Russia claimed continental shelf beyond 200 nm (note 5)	100 nm from 2500 m isobath (beyond 350 nm from baselines) (note 1)
Potential Denmark continental shelf beyond 200 nm (note 1)	USA territorial sea and EEZ	Norway - Russia 'Grey Area' (agreed fishing regime) (note 5)
Iceland EEZ	Potential USA continental shelf beyond 200 nm (note 1)	Svalbard treaty area (note 8)
Iceland claimed continental shelf beyond 200 nm (note 2)	Overlapping Canada / USA EEZ (note 6)	Iceland - Norway joint zone (note 9)
Norway territorial sea and EEZ / Fishery zone (Jan Mayen) / Fishery protection zone (Svalbard)	Eastern Spedal Area (note 7)	Main 'Northwest Passage' shipping routes through Canada claimed internal waters (note 10)
Norway claimed continental shelf beyond 200 nm (note 3)	Unclaimed or unclaimable continental shelf (note 1)	

BIJLAGE 4: Land Claim Hans Eiland

BIJLAGE 5: Geschatte olieproductie (Glomsrodt & Lindholdt, 2008)

Figure 5.1. Total Arctic oil production. Reference scenario (80 USD per boe) 2000-2030

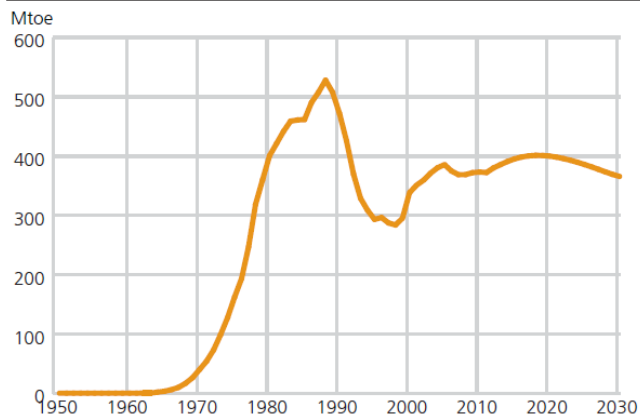
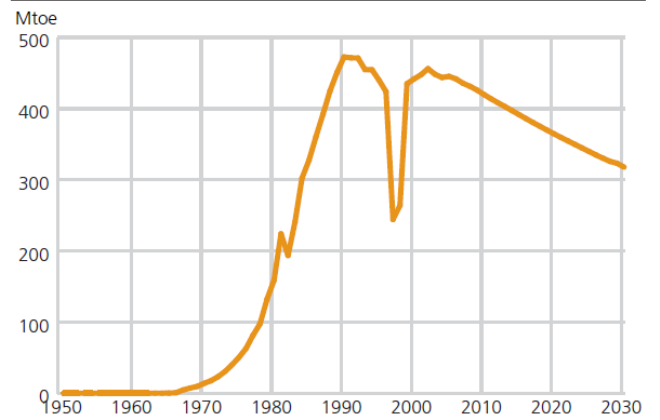

Figure 5.3. Total Arctic natural gas production - reference scenario

BIJLAGE 6: Arctische staten m.b.t. Mensenrechten

(AHDR, 2004)

Ratification of universal and regional international human rights instruments

	Canada	Denmark	Finland	Iceland	Norway	Russia	Sweden	US
European Convention on Human Rights	X	✓ (1953)	✓ (1990)	✓ (1953)	✓ (1952)	✓ (1998)	✓ (1952)	X
European Charter for Regional or Minority Languages	X	✓	✓	signed	✓	signed	✓	X
International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Optional Protocol to the ICCPR	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	X
Convention on Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
ILO Convention 107	X	X	X	X	X	X	X	X
ILO Convention 169	X	✓ (1996)	X	X	✓ (1990)	X	X	X
Int'l Covenant on Economic and Social Rights	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	X
Inter-American Convention on Human Rights	X	X	X	X	X	X	X	X
American Declaration of the Rights & Duties of Man	✓	X	X	X	X	X	X	✓

X = not a party

✓ = a party to the treaty by accession or ratification

signed= the state has signed the treaty thereby indicating support for the object and purpose of the treaty but has yet to become bound by the instrument by ratification or accession.